

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΛΑΡΕΝΤΖΑΚΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΚΟΥΤΕΡΗ
ΒΛΑΣΙΟΥ ΦΕΙΔΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

Η ΣΥΜΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΤΕΡΟΔΟΞΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2011
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Γρηγόριος Λαρεντζάκης:

Γεννήθηκε τό 1942 στό Χανιά Κρήτης. Σπούδασε στή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης (1961/1965), καθώς καί στό Salzburg καί Innsbruck τῆς Αὐστρίας. Εἶναι διδάκτωρ ρωμαιοκαθολικῆς καί ὀρθοδόξου Θεολογίας. Διετέλεσε ἐπί σειρά ἐτῶν Καθηγητής καί Προϊστάμενος τοῦ Τμήματος Ὁρθοδόξου Θεολογίας στό Πανεπιστήμιο τοῦ Graz τῆς Αὐστρίας. Παράλληλα δίδαξε στό Πανεπιστήμιο καί στήν Ἀνωτάτη Παιδαγωγική Θεολογική Σχολή τῆς Βιέννης, στή Θεολογική Σχολή τοῦ Linz, καί συχνά στό Οἰκουμενικό Ἰνστιτούτο τοῦ Bossey τῆς Γενεύης. Συνέγραψε πλῆθος συγγραμμάτων σέ διάφορες γλῶσσες. Γιά τήν προσφορά του στήν Ἐκκλησία καί τή Θεολογία τιμήθηκε μ.ἄ. μέ τό ὄφφίκιο τοῦ Ἄρχοντος Μεγάλου Πρωτονοταρίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί μέ τό Χρυσό Σταυρό τοῦ Πατριαρχείου Ρουμανίας.

Κωνσταντῖνος Σκουτέρης:

Ὁμότιμος Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1939 - 2009). Σπούδασε Θεολογία στήν Ἀθήνα καί μετεκπαιδεύτηκε στή Γαλλία, Ἀγγλία καί Γερμανία. Ἀνεκηρύχθηκε Δρ Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1969) καί Δρ En Science Religieuses τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Στρασβούργου (1969), καθώς καί Δρ Honoris Causa τῶν Πανεπιστημίων Oradea καί Cluj Napoka τῆς Ρουμανίας καί τῆς Θεολογικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας. Ἔγινε Ὑφηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν τό 1973, Ἐκτακτος Καθηγητής τό 1980 καί Τακτικός τό 1985 μέ γνωστικό ἀντικείμενο Ἱστορία Δογμάτων καί Συμβολική. Διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Θεολογίας καί Κοσμήτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Δίδαξε ἐπί 20ετία στή Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου Balaramand τοῦ Λιβάνου, ἐνῶ διετέλεσε μέλος τοῦ ΔΣ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Bossey τῆς Γενεύης, μέλος τοῦ ΔΣ τοῦ Πατριαρχικοῦ Κέντρου τῆς Γενεύης, μέλος τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Συμβουλίου καί Καθηγητής τοῦ Ἰνστιτούτου Ὁρθόδοξης Θεολογίας Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν τῆς Γενεύης.

Βλάσιος Φειδᾶς:

Ἐπῆρξε ἐπί σειρά ἐτῶν Καθηγητής τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καί τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διετέλεσε Γενικός Γραμματέας τοῦ ΥΠΕΠΘ, καθώς καί μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς «Πίστη καί Τάξη» τοῦ ΠΣΕ. Συνέγραψε πλῆθος ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων πού ἀναφέρονται στήν Ἐκκλησιαστική Ἱστορία καί τό Κανονικό Δίκαιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί διακρίνονται γιά τήν πληρότητα καί τήν ἐπιστημονική τους ἀκρίβεια. Γιά τήν προσφορά του στήν Ἐκκλησία καί τή Θεολογία ἔχει τιμηθεῖ ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο μέ τό ὄφφίκιο τοῦ Διδασκάλου τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς Ὁμότιμος πλέον Καθηγητής τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν εἶναι Κοσμήτωρ τοῦ Ἰνστιτούτου Μεταπτυχιακῶν Σπουδῶν Ὁρθοδόξου Θεολογίας στό Σαμπεζύ τῆς Γενεύης.

*Χορηγός τοῦ παρόντος τόμου εἶναι ὁ κύριος
Ἀλέξανδρος Κ. Μπακατσέλος, ἐπιχειρηματίας, ἐκδότης.*

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΛΑΡΕΝΤΖΑΚΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΚΟΥΤΕΡΗ
ΒΛΑΣΙΟΥ ΦΕΙΔΑ
ΚΑΘΗΓΗΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

**Η ΣΥΜΠΡΟΣΕΥΧΗ
ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΤΕΡΟΔΟΞΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2011
ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΥΜΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.....	7
I. Ἡ Ἐκκλησία ὡς Μυστήριον καί ἡ καθολικότης τῆς σωτηρίας.....	7
II. Ἡ ἐνεργεία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἱστορική ἐξέλιξις καί αὐξήσις τοῦ ζῶντος Σώματος τῆς Ἐκκλησίας- Παράδοσις καί ἀνανέωσις	13
III. Ἡ μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἐπικοινωνία.....	27
α. Ἱστορικοκανονικαί προϋποθέσεις.....	27
β. Τό ζήτημα τῶν μικτῶν γάμων.....	35
γ. Συμπροσευχή καί Οἰκουμενικός Διάλογος.....	42
δ. Ἑτεροδοξία καί αἵρεσις. Τό Μέγα Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως. Τά ὄρια τῆς Ἐκκλησίας.....	54
IV. Ἐπιλεγόμενα.....	82
ΥΠΟΜΝΗΜΑ - ΓΝΩΜΑΤΕΥΣΗ	87
(1) Ἀναγκαῖες ἐπισημάνσεις.....	87
(2) Τό θέμα τῆς «κοινῆς προσευχῆς» στό φῶς τῆς παραδόσεως καί τῆς ἐπικαιρότητας.....	94
(3) Ἀνακεφαλαίωση.....	102
ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΕΤΕΡΟΔΟΞΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ ...	105
I. Τό ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς εἰς τόν διάλογον διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.....	105
II. Ἡ ἀληθῆς ἐννοια τῶν ἱερῶν κανόνων.....	112
III. Ἡ ἐκκλησιαστική ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κανόνων.....	124
IV. Τό καιρικόν καί τό ἐπίκαιρον τῶν ἱερῶν κανόνων.....	136

ΣΥΜΠΡΟΣΕΥΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

Ἡ πορεία πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς
κοινωνίας καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Κανόνες σήμερον

Γρηγορίου Λαρεντζάκη

Τό ὑπό συζήτησιν θέμα ἔχει πολλαπλὰς πτυχάς: Τὴν ἐκκλησιολογικὴν, τὴν σωτηριολογικὴν, τὴν κανονικὴν καὶ τὴν ποιμαντικὴν. Ὡς ἐκ τούτου θὰ γίνῃ ἐνταῦθα ἡ προσπάθεια, ὅπως ἀνταποκριθῇ ἡ ἐργασία αὕτη εἰς τὰς πτυχάς καὶ διαστάσεις ταύτας, ἔστω καὶ ἐν περιλήψει, διὰ νὰ καταφανῇ τὸ πνεῦμα καὶ ὁ εὐρύς ὀρίζων τῶν ἀγίων Πατέρων εἰς τὸ διαχρονικὸν γίνεσθαι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

I. Ἡ Ἐκκλησία ὡς Μυστήριον καὶ ἡ καθολικότης τῆς σωτηρίας

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ζῶν ὀργανισμός καὶ συνεχῶς αὐξάνει καὶ ἐνδυναμοῦται μέ τὴν χάριν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ διὰ νὰ μεταφέρῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐν παντί χρόνῳ καὶ τόπῳ. Ἀπώτερος σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ σωτηρία πάντων τῶν ἀνθρώπων. Διὰ τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ καθήκοντός της χρήζει αὕτη καὶ μιᾶς συγκεκριμένης ὀργανώσεως, Δογμάτων, Κανόνων καὶ

ἐκκλησιαστικῶν Διατάξεων ὡς βοηθητικῶν ὀργάνων, χωρὶς νά ταυτίζεται πρὸς αὐτά. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀποτελεῖ μόνον οἰονδήποτε ὄργανον ἢ διοικητικὴν ὀργάνωσιν ἀποτελεῖ **Μυστήριον** τοῦ ζῶντος Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἔχει τὰς ρίζας καὶ τὴν πηγὴν αὐτῆς.

Ὡς ἐκ τούτου, οὐδεὶς ἐκκλησιαστικὸς Πατὴρ προσεπάθησε νά συγγράψῃ πλήρη καὶ τέλειον ὄρισμόν περὶ Ἐκκλησίας. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες ὠμίλησαν δι' αὐτὴν «ὡς ἐν εἰκόνι τὴν Ἐκκλησίαν ὑπογράφοντες, μεταφορικῶς χρώμενοι τὸν λόγον»¹. Πολλῶ μᾶλλον, οὐδεὶς ἐκκλησιαστικὸς Πατὴρ ἐτόλμησεν νά περιορίσῃ ἐντὸς συγκεκριμένων ὀρίων ἢ ἐκκλησιαστικῶν/διοικητικῶν συνόρων (!) τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος² καὶ τῆς θείας Χάριτος, διότι ἐγνώριζον καὶ ἦσαν ἀπολύτως πεπεισμένοι, ὅτι ὁ Πανάγαθος Θεὸς «πάντας ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α' Τιμ. 2, 4). Ὁ ἅγιος Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐτόνιζεν: «ὡς γὰρ τό θέλημα αὐτοῦ ἔργον ἐστὶν καὶ τοῦτο κόσμος ὀνομάζεται, οὕτως καὶ τό βούλημα αὐτοῦ ἀνθρώπων ἐστὶ σωτηρία καὶ τοῦτο ἐκκλησία κέκληται»³. Ὁ Ἰωάννης Καρμίρης, ὁ Ὁρθόδοξος δογματολόγος, γνώστης τοῦ γραμματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν ἁγίων Πατέρων, τονίζει ἀπεριφράστως «ὅτι ἢ ἐν Χριστῷ σωτηρία κέκτηται καθολικόν καὶ παγκόσμιον καὶ πανανθρώπινον χαρακτήρα, ἅτε τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ «Λόγου πανταχοῦ ἐαυτὸν ἀπλώσαντος, καὶ ἄνω καὶ κάτω καὶ εἰς τό βάθος καὶ

1. Πρὸβλ. *Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, Εἰς Ψαλμὸν 44, 10, PG 55, 199.

2. Πρὸβλ. *Θεοδώρου Ζήση*, Ἐπόμενοι τοῖς θείοις Πατράσι. Ἀρχές καὶ κριτήρια τῆς Πατερικῆς Θεολογίας. Πατερικά 1, Θεσσαλονίκη 1997, 157 ἔξ. Πρὸβλ. καὶ τοῦ ἰδίου, Ἡ ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας δράσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐν: Τό Ἅγιον Πνεῦμα, Σεμινάριον Θεολόγων Θεσσαλονίκης, ἔκδ. Ἰωάννης Ἀναστασίου, Θεσσαλονίκη 1971, 184-201.

3. *Κλήμεντος Ἀλεξανδρείας*, Παιδαγωγός Α', 6, ΒΕΠ 7, 92.

εις τό πλάτος», διότι ὁ Θεός δέν εἶναι Θεός ἑνός λαοῦ καί μιᾶς χώρας μόνον... Ἐπομένως οὐδεὶς ἀποκλείεται τῆς πρὸς αὐτόν προσφορᾶς τῆς σωτηρίας ὑπὸ τοῦ παναγάθου καί πατρός τῶν ὄλων Θεοῦ, τοῦ «θέλοντος πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι» (Α΄ Τιμ. 2,4), ἀλλά προσφέρεται αὕτη οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἐντός ἀλλὰ καί πρὸς τοὺς ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας θεοφιλεῖς «ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ» πάσης φυλῆς καί γλώσσης καί ἐποχῆς, ἔχοντας οὕτως τὴν δυνατότητα ἵνα ἐλευθέρως ἀποδεχθῶσιν ἢ ἀπορρίψωσι τὴν σωτηρίαν»⁴. Καί διὰ τό κλασσικόν καί γνωστόν χωρίον *extra ecclesiam nulla salus* («ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει σωτηρία») δίδεται ἡ ὀρθή ἐρμηνεία καί ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καρμίρη, τονίζοντος, ὅτι «εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτός καί τό κέντρον καί τό ὄργανον τῆς ἀπολυτρώσεως, καθ' ὅτι ἐν αὐτῇ πληροῦνται οἱ ὅροι τῆς σωτηρίας... ἀλλ' ὅμως ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης διδασκαλίας οὐδόλως ἐμποδίζεται ὁ πανάγαθος καί πατήρ τῶν ὄλων Θεός, ὅστις «ἀγάπη ἐστίν» (Α΄ Ἰω. 4, 8) καί «θέλει πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι» (Α΄ Τιμ. 2, 4), ἵνα προσφέρῃ χάριτι τὴν σωτηρίαν καί εἰς τοὺς ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας ζῶντας καί πιστεύοντας εἰς τὸν Θεόν εὐσεβεῖς καί δικαίους...»⁵. Πρέπει ἐπίσης νά λεχθῆ, ὅτι ἡ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου *extra ecclesiam nulla salus*, ὡς «ἀποκλεισμός ἀπὸ τῆς σωτηρίας τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικῶν καί «ἐθνικῶν» ὑπεστηρίχθη κατὰ τό παρελθόν περισσότερο ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς μᾶλλον

4. Ἰωάννου Καρμίρη, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ, Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. 56, Ἀθῆναι 1981, 391-392.

5. Ἰωάννου Καρμίρη, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, 395. Πρὸβλ. Παναγιώτη Μαρεντάκη, Τό πρόβλημα τῆς σωτηρίας τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας. Ὁρθόδοξος προβληματισμός καί προοπτικές βάσει τῶν πηγῶν, Χανιά 2003.

προσιδιάζων εις τόν ολοκληρωτικόν καί αποκλειστικόν χαρακτήρα αὐτῆς, ἐκ ταύτης δέ φαίνεται ὅτι ἡσκήθη **σχετική τις ἐπίδρασις καί ἐπί τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας...**»⁶, τονίζει ὁ Ἰωάννης Καρμίρης, παραπέμπων καί εἰς τόν γνωστόν Ὁρθόδοξον θεολόγον Stefan Zankov⁷, ὁ ὁποῖος ἐπίσης σαφέστατα διευκρινίζει ὅτι: «τό βασικόν χωρίον τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, “extra ecclesiam nulla salus” δέν ἐδιδάχθη ποτέ εἰς τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν οὔτε ἀπό τῆς ἔδρας οὔτε ἀπό τοῦ ἄμβωνος. Καί ἐάν ἀκόμη ἐχρησιμοποιήθη μία παρομοία ἔκφρασις καί ὑπό Ὁρθοδόξων θεολόγων, ἐσκόπευεν ἀπλῶς νά λεχθῆ, ὅτι ὁ χριστιανός εὐρίσκει μετά βεβαιότητος ἐντός τῶν κόλπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τά ἀναγκαῖα μέσα τῆς θείας Χάριτος, χωρίς νά αποκλείεται, ὅτι καί ἐκτός τῶν κόλπων αὐτῶν εἶναι δυνατή ἡ σωτηρία...»⁸. Δύναται, λοιπόν, μετά τοῦ Ἰωάννου Καρμίρη νά λεχθῆ, ὅτι ἡ «περὶ ολοκληρωτικοῦ αποκλεισμοῦ ἀπό τῆς σωτηρίας τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας ζώντων ἀνθρώπων διδασκαλία δέν διδάσκεται ὑπό τῆς Καινῆς Διαθήκης, καί ἐπομένως στερεῖται τοῦ κυριωτάτου τούτου γνωρίσματος καί ἐρείσματος παντός Ὁρθοδόξου δόγματος, ἀντιστρατευομένη πρὸς αὐτήν τήν οὐσίαν καί ἀποστολήν καί θεμελιώδη περὶ σωτηρίας διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας»⁹. Ἐπομένως, συμπεραίνει, ὅτι τό χωρίον extra ecclesiam nulla salus δέν αποκλείει «τήν παράλληλον ἰσχύν καί τῆς γενικωτέρας χριστιανικῆς διδασκαλίας περὶ ὑπάρξεως “Ἐκκλησίας ἔξω τῆς Ἐκκλησίας” καί δυνατότητος σωτηρίας ἐν αὐτῇ θείᾳ χάριτι»¹⁰. Καί εἰς τήν Ρωμαιοκαθολικὴν θεολογίαν

6. Ἡ ὑπογράμμισις ἰδική μου.

7. Ἰωάννου Καρμίρη, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, 401.

8. S. Zankov, Das orthodoxe Christentum des Ostens, Berlin 1928, 77.

9. Ἰωάννου Καρμίρη, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, 397.

10. Ἰωάννου Καρμίρη, αὐτόθι, 399.

τονίζεται ότι τό “extra ecclesiam nulla salus“ έχει παραινετικό χαρακτήρα διά τούς χριστιανούς, ὅπως παραμείνουν ἐντός τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου ὑπάρχει ἡ δυνατότης σωτηρίας, χωρίς νά ὑφίσταται πλέον ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι διά τοῦ χωρίου τούτου ἀποκλείεται ἡ χάρις καί ἡ σωτηρία ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀναφέρει καί ὁ καθηγητής Joseph Ratzinger, ὁ νῦν Πάπας Ρώμης Βενέδικτος ὁ ΙΣτ¹¹.

Ἡ καθολικότης τῆς σωτηρίας συνεπάγεται καί τήν διαχρονικότητα τῆς Ἐκκλησίας, βάσει τῆς πατερικῆς θεολογίας, ab initio, ἤτοι ἀπό τῆς Δημιουργίας, ὡς «παραδεισίας Ἐκκλησίας»¹². Ὁ π. Θεόδωρος Ζήσης, παραπέμπων καί εἰς τόν Ὁριγένην τονίζει: «Ἡ πνευματική Ἐκκλησία μετεφυτεύθη ἐπί τῆς γῆς κατά τήν δημιουργίαν τῶν πρώτων ἀνθρώπων καί ἠκολούθησεν ἔκτοτε τήν ἱστορίαν τοῦ περὶ ἀνθρώπου σχεδίου τοῦ Θεοῦ»¹³. Χαρακτηριστικῶς ἀναφέρει ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος: «Καί γάρ Ἀδάμ προλαμβάνων τήν χάριν καί ἅμα τῷ γενέσθαι τιθεῖς ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδέν διήνεγκεν οὔτε τοῦ Ἐνώχ, ὅς μετά χρόνον τῆς γενέσεως εὐαρεστήσας μετετέθη, οὔτε τοῦ ἀποστόλου καί αὐτοῦ μετά τάς πράξεις ἀρπαγέντος εἰς τόν παράδεισον, ἀλλ’ οὐδέ τοῦ ποτε ληστοῦ, ὅς διά τήν ὁμολογίαν ἐπαγγελίαν ἔλαβεν εὐθύς εἰς τόν παράδεισον ἔσσεσθαι»¹⁴. Καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τονίζει: «Τί δέ ἐστὶν σῶμα; Οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὶ ὄντες καί γενό-

11. Joseph Ratzinger, Kein Heil außerhalb der Kirche? Ἐν: Joseph Ratzinger, Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie, Düsseldorf 1970, 345.

12. Ἰωάννου Καρυίρη, ὀπ.παρ., 415έξ. Προβλ. Γρηγορίου Λαρεντζάκη, Ἀπόψεις περὶ τῆς προϋπάρξεως τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καί ρωμαιοκαθολικῇ θεολογίᾳ, ἐν Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς 54 (1971) 295-312.

13. Θεοδώρου Ζήση, Ἐπόμενοι τοῖς θείοις Πατράσι, 162.

14. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας, Περί τῆς ἐν Νικαία Συνόδου, ΒΕΠ 31, 147.

μενοι καὶ ἐσόμενοι. Πάλιν δέ οἱ πρό τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας εὐαρεστηκότες ἔν σῶμα ἐστίν, πῶς; Ὅτι κάκεῖνοι τόν Χριστόν ἤδεσαν»¹⁵, ἐνεργοῦντος καί εἰς τήν ἐποχὴν αὐτὴν καί τοῦ ἰδίου Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ διαχρονικὴ καὶ καθολικὴ διάστασις τῆς σωτηρίας ἐκφράζεται κατὰ θαυμάσιον τρόπον συνοπτικῶς εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καί τόν ἐκκλησιολογικόν πυρῆνα τῆς Τοπικῆς καὶ Καθόλου Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Λειτουργός προσεύχεται μετὰ τὴν μεταβολὴν τῶν Τιμίων Δώρων: «Ἔτι προσφερόμέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων Προπατόρων, Πατέρων, Πατριαρχῶν, Προφητῶν, Ἀποστόλων, Κηρύκων, Εὐαγγελιστῶν, Μαρτύρων, Ὁμολογητῶν, Ἐγκρατευτῶν, καὶ παντός πνεύματος δικαίου ἐν πίστει τετελειωμένου, ἐξαιρέτως τῆς Παναγίας ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, δεσποίνης ἡμῶν, Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας». Καί εἰς τὴν Ὁρθόδοξον παράστασιν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν εἰκόνα τῆς εἰς Ἄδου Καθόδου αὐτοῦ, ἔχομεν ἐκφραστικώτατα τὴν καθολικότητα αὐτὴν τῆς σωτηρίας: Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἀνιστάμενος κρατεῖ τὴν χεῖρα τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας καὶ διὰ τῆς Ἀναστάσεως αὐτοῦ συνανίσταται καὶ ὁλόκληρον τό γένος τῶν ἀνθρώπων. Ἐκτός τούτου, τονίζει καί ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὅτι «ὥσπερ γάρ πολλοὶ τῶν ἡμετέρων οὐ μεθ' ἡμῶν εἰσιν, οὐς ὁ βίος ἀλλοτριῶι τοῦ κοινοῦ σώματος οὕτω πολλοὶ τῶν ἔξωθεν πρὸς ἡμῶν, ὅσοι τῷ τρόπῳ τὴν πίστιν φθάνουσι, καὶ δέονται τοῦ ὀνόματος, τό ἔργον ἔχοντες»¹⁶.

«Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νά ἐννοηθῆ καὶ διατὶ δέν δύναται νά δοθῆ πλήρης καὶ τέλειος ὀρισμός τῆς Ἐκκλη-

15. *Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, Ὁμιλία 4, 10, PG 62, 75.

16. *Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ*, Λόγος 18, Εἰς τόν πατέρα, PG 35, 992B.

σίας και ακριβής προσδιορισμός της φύσεως και ουσίας αυτής, καθ' όσον είναι ακατάληπτον υπό του ἀνθρωπίνου νοῦ τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας», τονίζει ὁ ἀείμνηστος δογματολόγος καθηγητῆς Ἰωάννης Καρμίρης¹⁷. Ὡς ἐκ τούτου οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν, ἀνεξαρτήτως ιδιότητος, γνωστικῶν ἱκανοτήτων, πανεπιστημιακῆς ἢ μὴ θέσεως καὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος, ἀλλ' αὐτός ὁ φιλόανθρωπος Θεός γνωρίζει καὶ ἀποφασίζει τελικῶς ποῖοι εἶναι πράγματι ἐντός καὶ ποῖοι ἐκτός τῆς ἐνεργείας τῆς σωτηριώδους θείας Χάριτος καὶ τῆς κοινωνίας τῆς σωτηρίας τῆς Ἐκκλησίας, αἱ διαστάσεις τῆς ὁποίας ἔχουν τὰς διαστάσεις τῆς ἀπείρου ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἐντός τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δυνάμεθα, ζῶντες καταλλήλως ἐντός «τῆς μίας, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας», ὅπως τύχουμεν τῆς τελειώσεως καὶ σωτηρίας ἡμῶν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Περί τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἡμῶν αὐτοσυνειδησίας οὐδεὶς ἔχει δικαίωμα διαπραγματεύσεων. Ὅμως αὐτομάτως καὶ μόνον διὰ τοῦ Βαπτίσματος ἡμῶν, ἄνευ τοῦ καταλλήλου βίου, οὐδεὶς, ἀνεξαρτήτως θέσεως καὶ ἀξιώματος, ἔχει a priori ἐγγύησιν τινὰ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ.

II. Ἡ ἐνεργεία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἱστορικὴ ἐξέλιξις καὶ αὐξήσις τοῦ ζῶντος Σώματος τῆς Ἐκκλησίας-Παράδοσις καὶ ἀνανέωσις

Πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἐδόθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συγκεκριμέναι δυνατότητες, τὰς ὁποίας χρησιμοποιεῖ αὕτη ὅσον εἶναι δυνατόν καλύτερον, διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ τελεσφόρως τό σωτηριῶδες ἔργον τῆς.

17. Ἰωάννου Καρμίρη, Ὁρθόδοξος Ἐκκλησιολογία, Ἀθῆναι 1973, 9, σημ. 18 (πλαγιαγογράφησις ἰδική μου).

Μεταξύ άλλων, βασικός θεσμός προς αντιμετώπισιν τῶν ἐκάστοτε καί ἐκασταχοῦ προκυπτουσῶν ἀναγκῶν εἶναι ὁ συνοδικός θεσμός, διὰ τοῦ ὁποίου ἀντιμετωπίσθησαν θεολογικά-δογματικά θέματα καί διοικητικά ἢ πρακτικά προβλήματα. Διὰ τὰ πρῶτα ἔχομεν τοὺς Ὅρους καί τὰ Δόγματα, διὰ δέ τὰ δεύτερα τοὺς ἱερούς Κανόνας καί τὰς Ἐκκλησιαστικές Διατάξεις.

Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ὡς ἐκ τούτου τήν δυνατότητα, τό καθῆκον καί τήν εὐθύνην, ὅταν παρίσταται ἀνάγκη, νά λαμβάνη τὰς ἀπαραιτήτους συνοδικὰς ἀποφάσεις πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν σκοπῶν αὐτῆς, πρωτίστως δέ πρὸς σωτηρίαν τῶν πιστῶν, πρᾶγμα τό ὁποῖον ἀναμφιβόλως ἔπραττε καί πράττει.

1^ο. Πρὸς τόν σκοπὸν αὐτόν ἡ Ἐκκλησία καθώρισε τόν **Κανόνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς**, ὁ ὁποῖος δέν ἦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀναγκαῖος διὰ τήν ἴδρυσιν καί ἐν συνεχείᾳ ὑπαρξίν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία δέν εἶχεν ἀνάγκην τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὡς Καταστατικοῦ χάριτος, τρόπον τινά, διὰ τήν ἴδρυσιν καί ὑπαρξίν αὐτῆς. Ὅτε ὁμως ὁ κίνδυνος, λόγῳ τῆς κυκλοφορίας πλείστων ὄσων ψευδεπιγράφων γραφῶν, ἐγένετο καθημερινῶς μεγαλύτερος διὰ τήν χριστιανικὴν ζωὴν τῶν πιστῶν καί κατὰ συνέπειαν καί διὰ τήν σωτηρίαν αὐτῶν, **ἀπεφάσισεν ἡ Ἐκκλησία** καί καθώρισεν τό μέγεθος τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί, τό κυριώτερον, ποῖα βιβλία, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων καί κυκλοφορούντων, εἶναι κατάλληλα καί ἀπαραίτητα διὰ νά προσληφθοῦν εἰς τόν Κανόνα τοῦτον. Τήν πρώτην μαρτυρίαν τοῦ τελικοῦ Κανόνος τῆς Καινῆς Διαθήκης δίδει ὁ Μέγας Ἀθανάσιος διὰ τῆς 39ης Ἐορταστικῆς Πασχαλίου Ἐπιστολῆς αὐτοῦ τό 367. Εἰς τήν Σύνοδον τῆς Ἰπῶνος (393 μ.Χ.) καί εἰς τήν Σύνοδον τῆς Καρθαγένης (397 μ.Χ.) ἐπεβεβαιώθη ἡ αὐθεντικότης τῶν 27 βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης. **Ἡ Ἐκκλησία ἀπεφάσι-**

σεν καί ὁ Κανὼν τῆς Ἁγίας Γραφῆς παραμένει ὡς ἀπεφάσισεν ἡ Ἐκκλησία, παρὰ τό ὅτι κατέστη ἀναμφιβόλως πρὸ πολλοῦ γνωστόν, ὅτι ὠρισμένα βιβλία ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης δέν ἐγράφησαν ἀπό τούς συγγραφεῖς, τό ὄνομα τῶν ὁποίων φέρουν ταῦτα, π.χ. ἡ Πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολή. Ἐνεκα τούτου ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δέον ὅπως χρησιμοποιεῖται ἐντός αὐτῆς καί οὐχί ὅπως καθίσταται ἀντικείμενον ἐκμεταλλεύσεως καί καπηλείας ὑπό διαφόρων θρησκευτικῶν ὁμάδων καί κινήσεων, ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας καί μάλιστα πολλάκις ἐναντίον αὐτῆς.

2^{ον}. Διά τον αὐτόν λόγον τῆς σωτηρίας τῶν πιστῶν συνεκάλεσεν ἡ Ἐκκλησία τάς διαφόρους Συνόδους, τάς Τοπικάς καί τάς Οἰκουμενικάς, διά νά ἀντιμετωπίση τά ἐκάστοτε ἀναφυόμενα καί ἀναφανέντα προβλήματα, εἴτε θεολογικά-δογματικά, εἴτε διοικητικά καί κανονικά, ἐντός τοῦ Σώματος αὐτῆς. Ἡ Ἐκκλησία ἀπεφάσισεν καί ἐδογματίσεν ἐν Συνόδοις κατά τό «ἔδοξε γάρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καί ἡμῖν» (Πράξ. 15, 28). Τά Δόγματα, ὡς συγκεκρωμένη διατύπωσις τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, δέν ὑπῆρχον ἀπ' ἀρχῆς καί ἅμα τῇ ἰδρῦσει τῆς Ἐκκλησίας, διότι δέν ἦσαν ἀναγκαῖα. Ὅτε ὁμως ἐνεφανίσθησαν οἱ πλεῖστοι ὅσοι αἰρετικοί, οἱ ἀμφισβητήσαντες κατά διαστήματα συγκεκρωμένας ἀληθείας τῆς πίστεως, κακοπροαιρέτως ἢ καί καλοπροαιρέτως, ἰδρῦσαντες ὡς αἰρεσιάρχαι ἐντός τῆς Ἐκκλησίας τάς αἰρέσεις καί τά σχίσματα αὐτῶν, δημιουργήσαντες ὄχι μόνον σύγχυσιν περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἀλλά καί γενικώτερον, πέραν τῶν τοπικῶν ὁρίων, κίνδυνον διά τήν σωτηρίαν τῶν πιστῶν, συνεκάλεσεν ἡ Ἐκκλησία τάς Οἰκουμενικάς Συνόδους καί ἀπεφάσισεν διά καταλλήλου τρόπου ἀφ' ἐνός μὲν τήν καταπολέμησιν τῶν ἐκάστοτε αἰρέσεων αὐτῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ τήν διατύπωσιν τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τῆς πί-

στεως εἰς Ὅρους καὶ Δόγματα, δηλ. εἰς συγκεκριμένον χρόνον καὶ τόπον, ὅταν παρίστατο ἀνάγκη. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον τῆς ἀντιμετώπισεως τῶν συγκεκριμένων προβλημάτων, ἐντὸς τῶν κόλπων αὐτῆς, κατὰ περιστάσεις, δέν διευτυπώθησαν τὰ Δόγματα τῆς Ἐκκλησίας διὰ μιᾶς, ἀλλ' ὅτε ἐγένετο χρεία. Τοῦτο ἐπιβεβαιοῦται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αἱ Σύνοδοι καὶ δὴ αἱ Οἰκουμενικαὶ τοιαῦται, δέν συνεκαλοῦντο εἰς τακτὰ χρονικὰ διαστήματα, ἀλλ' ἐκτάκτως καὶ μόνον ὅταν ὑπῆρχεν συγκεκριμένος λόγος. Τοῦτο μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὴν πρώτην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣ ὁποία συνεκλήθη, διότι ὑπῆρχεν σοβαρὸς λόγος, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος¹⁸. Ἡ Ἀ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (325 μ.Χ.) ἐδογματίσεν διὰ τὸ «ὁμοούσιον» τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξέδωσεν καὶ Σύμβολον Πίστεως. Μετὰ ταῦτα διεξήχθησαν αἱ νέαι ἐντατικαὶ δογματικαὶ συζητήσεις περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Πρῶτος πνευματολόγος θεωρεῖται ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος τὸν 4ον αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ, λίαν μετριοφρόνως, δι' ἐπιστολῶν εἰς σχετικὰς ἐρωτήσεις τοῦ ἐπισκόπου Θμούεως Σεραπίωνος, τὸν ὁποῖον πολλακίς παρακαλεῖ, ὅπως συμπληρώσῃ τὰς ἐλλείψεις τῶν ἐπιστολῶν του¹⁹. Οἱ ἅγιοι Καππαδόκες Πατέρες καὶ κυρίως ὁ Μέγας Βασίλειος (τὸν ὁποῖον μάλιστα ἐθεώρουν καὶ ὡς νεωτεριστὴν)²⁰ ἐπεξεργάσθησαν, λόγῳ τῆς ἀναφανεί-

18. Πρὸβλ. *Μ. Ἀθανασίου*, Περὶ Συνόδων, PG 26, 688, ὅπου τονίζεται ἡ κατεπεύγουσα χρεία καὶ ἡ εὐλόγος αἰτία τῆς συγκλήσεως τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν Νικαίᾳ τὸ 325.

19. Πρὸβλ. *Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου*, Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, Περὶ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ τὰς πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολάς αὐτοῦ, Ἀθῆναι 1971.

20. Πρὸβλ. *Παναγιώτου Χρήστου*, Ὁ Μέγας Βασίλειος. Βίος καὶ πολιτεία, Συγγράμματα, Θεολογικὴ σκέψις, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 27, Θεσσαλονίκη 1978, 251.

σης ἐπικαίρου ἀνάγκης, συστηματικῶς τήν τριαδολογίαν καί πνευματολογία, φωτισθέντες, κατά τήν ὁμολογίαν των, ὑπό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διά τήν ὁποίαν πνευματολογία ἐδογματίσεν τελικῶς ἡ Β΄ Οἰκουμενική Σύνοδος τό 381 εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν καί ἐξέδωσεν καί τό Σύμβολον τῆς Πίστεως διηρυμένον πνευματολογικῶς καί ἐκκλησιολογικῶς, ὡς εἶναι γνωστόν. Τό Σύμβολον τοῦτο παραμένει μέχρι σήμερον ὡς τό μόνον ἐπίσημον Σύμβολον τῆς Πίστεως, τό ὁποῖον καί χρησιμοποιεῖται ὑπό τῆς Ἐκκλησίας καί οὐχί τό Σύμβολον Πίστεως τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου τοῦ 325, τό ὁποῖον δέν εἶναι πλέον πληρῆς ὡς τό τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία προσέθεσεν ἀπαραίτητα καί χρήσιμα σημεῖα τῆς πίστεως. Ἡ Γ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος τό 431 εἰς τήν Ἔφεσον ἀνταπεκρίθη εἰς τās νέας δογματικές μαριολογικάς συζητήσεις τῆς ἐποχῆς τῆς καί ἐδογματίσεν περί τό θέμα τῆς Θεοτόκου Μαρίας καί ἐθέσπισεν τόν ὅρον Θεοτόκος διά τήν μητέρα τοῦ Κυρίου. Ἡ Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος τό 451 εἰς τήν Χαλκηδόνα ἠσχολήθη μ.ἄ. μέ τās ἐπίσης νέας χριστολογικάς δογματικάς συζητήσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καί ἐδογματίσεν διά τās δύο φύσεις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διατυπωθέντος τοῦ δογματικοῦ ὄρου περί τῶν δύο φύσεων Αὐτοῦ. Καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐτόνιζεν ὅτι «ἐρῶ τοιγαροῦν ἐμόν οὐδέν»²¹ καί ὁμοῦς ἐθεολόγησεν συστηματικῶς διά τήν σημασίαν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί προητοίμασεν τό δογματικόν ἔργον τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου περί αὐτάς, διά νά διατυπωθῇ ἡ ὀρθή διδασκαλία περί τῶν εἰκόνων καί νά ἀποκατασταθῇ καί ἡ διασαλευθεῖσα εἰρήνη καί ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καί ὑπέφερον δεινῶς λό-

21. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Διαλεκτικά, PG 94, 533 A. Πρβλ. αὐτόθι, 525A.

γω τῶν αἱματηρῶν ἀγώνων τῶν προκληθέντων ὑπό τῶν εἰκονοκλαστῶν.

Βασική δογματική διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τυγχάνει ἡ διάκρισις μεταξύ οὐσίας καί ἀκτίστων ἐνεργειῶν ἐν τῷ Θεῷ. Ἡ τελική δογματική αὕτη διατύπωσις τῆς Ἐκκλησίας δέν ἐπραγματοποιήθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλά πολύ ἀργότερον, ὅταν κατέστη καί τοῦτο ἀναγκαῖον καί πλέον συγκεκριμένως: «Ὅταν ὁ Βαβλαάμ καί ὁ Ἀκίνδυνος ἤρνοῦντο τήν ὀρθότητα τῆς διακρίσεως ταύτης, ὁ ἅγιος Παλαμᾶς ὑπεστήριξεν ἀκριβῶς, ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη, μή ὑπάρχουσα ἀρχῆθεν, προσετέθη τῇ καθοδηγήσει τοῦ ἁγ. Πνεύματος»²²: «ἐντεῦθεν οὐχ ἡμῶν (= ἡ διδασκαλία τῆς διακρίσεως), ἀλλ' ἐκ τοῦ Πνεύματος ἡ τοιαύτη π ρ ο σ θ ἦ κ η διαδείκνυται πᾶσιν»²³. Ἄρα καί κατά τās θεολογικάς συζητήσεις τῆς Β' χιλιετίας καί κατά τās νέας δογματικάς διατυπώσεις τῆς χριστιανικῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν πίστεως καί εἰς τās συνοδικὰς ἀποφάσεις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔχομεν τήν αὔξησιν ταύτην διά προσθηκῶν εἰς τό δογματικόν οἰκοδόμημα ἐκφράσεως τῆς πίστεως ἡμῶν. Ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς μέ τās περιφήμους «Τριάδας» του δίδει διά πρώτην φοράν τήν θεολογικήν σύνθεσιν τῆς πνευματικότητος τῶν μοναχῶν τῆς Ἀνατολῆς, περιγράφων μέ ἀκρίβειαν τήν θέσιν τοῦ ἡσυχασμοῦ ἐν σχέσει πρὸς κεντρικά δόγματα τῆς πίστεως ἡμῶν²⁴. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι καί ἡ στάσις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ πρὸς τό Ἰσλάμ καί οἱ διάλογοι,

22. *Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου*, Πατέρες, αὔξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἁγ. Πνεῦμα, Ἀθῆναι 1970, 56.

23. *Γρηγορίου Παλαμᾶ*, Πρὸς τὰ τῷ Ἀκινδύνῳ κατά τοῦ φωτός τῆς θείας χάριτος...συγγεγραμμένα, λόγος ἀντιρρητικός τέταρτος, κεφ. V, 3.

24. *Jean Meyendorff*, Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καί ἡ ὀρθόδοξη μυστική Παράδοση, μετάφραση Ἐλευθερίου Μάινα, Ἀθῆναι 1989, 114.

τούς οποίους διεξήγε μετ' αὐτοῦ. «Σ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ διαλόγου ὁ ἅγιος καταβάλλει ιδιαίτερη προσπάθεια νά μή θίξει τήν θρησκευτική εὐαισθησία τῶν συνομιλητῶν του. Μολοντί δέν ἐπέρχεται συμφωνία, διατηρεῖται ἕνα κλίμα σεβασμοῦ καί ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως», ὡς τονίζει ὁ νῦν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Ἀναστάσιος²⁵.

Παρερμηνεύουν καί ἀδικοῦν, λοιπόν, τούς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, προκαλοῦν σύγχυσις καί βλάβτουν μακροπρόθεσμα ὅλοι ἐκεῖνοι ὅσοι θεωροῦν αὐτούς συντηρητικούς, ἀνασταλτικούς κάθε ἀυξήσεως ἐντός τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἐνάντιους πρὸς κάθε διάλογον μετὰ τῶν ἀντιφρονούντων ἑτεροδόξων καί ἑτεροθρήσκων. Ἀπεναντίας: Οἱ ἅγιοι Πατέρες ἀνελάμβανον συνεχῶς μέ τόλμην, δυναμικότητα καί ὀξυδέρκειαν εἰς τὰ ἀναφαινόμενα νέα προβλήματα τούς ἀγῶνας αὐτῶν, ἐθεολόγουν διαλεγόμενοι, πλήρως κατηρητισμένοι καί πρόσωπον πρὸς πρόσωπον μετὰ τῶν ἀντιφρονούντων, χρησιμοποιοῦντες πολλάκις καί τήν **ποιμαντικήν οἰκονομίαν**, ὅπως ἔπραξεν π.χ. ὁ Μέγας Βασίλειος²⁶ καί προητοιμάζον τό δογματικόν **καί κανονικόν** ἔργον τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, χαράσσοντες νέας ὁδοὺς καί καταδεικνύοντες νέους ὁρίζοντας μέ διαχρονικήν ἀδιάκοπον συνέχειαν καί συγχρότως αὔξησιν τοῦ δογματικοῦ οἰκοδομήματος τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν.

Τά στοιχειώδη παραδείγματα ταῦτα καταδεικνύουν σαφέστατα, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐνήργει ἀποφασιστικῶς καί ὀρθῶς εἰς τὰς ἐκάστοτε νέας ἐξελίξεις καί προκλήσεις

25. Πρὸβλ. *Ἀναστασίον*, νῦν Ἀρχιεπισκόπου Ἀλβανίας, Ὁ διάλογος τῶν χριστιανῶν μέ τό Ἰσλάμ. Μία ὀρθόδοξη ἄποψη, ἐν: Τερά Μητροπόλις Ἑλβετίας, Ἰδρυμα διά τήν χριστιανικήν ἐνότητα Atef Danial, Ἀναφορά εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986, Γενεύη 1989, 218.

26. Πρὸβλ. *Παναγιώτου Χρήστου*, Ὁ Μέγας Βασίλειος, 251.

ἐντός τοῦ Σώματος αὐτῆς διαχρονικῶς καί μάλιστα διά συνοδικῶν ἀποφάσεων καί **νέων** διατυπώσεων εἰς θεολογικά καί δογματικά καίρια σημεῖα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μέ βάσιν καί ἀφετηρίαν τό συνεχές καί ἀδιάκοπον ἀποστολικόν καί πατερικόν φρόνημα. Τό Ἅγιον Πνεῦμα, συμφώνως πρός τάς ὑποσχέσεις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, φωτίζει, διδάσκει καί ὁδηγεῖ ἐπί πᾶσαν τήν ἀλήθειαν. δέν ὑπενθυμίζει μόνον τά ἅπαξ λεχθέντα καί ἀποκαλυφθέντα ὑπό τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἰω. 14, 25-26 καί 16, 12-13). Ὁ Σεβασμιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Αὐστραλίας Στυλιανός συμπεραίνει: «Εἶναι λοιπόν ἀναντίρροπον, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντων, ὅτι ἡ αὐθεντική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας περί τοῦ ἔργου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς διδασκάλου τῶν πιστῶν, ὁμιλεῖ σαφῶς περί ὀλοκληρώσεως καί συμπληρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ διδαχῆς διά τῆς οἰκονομίας τοῦ Παρακλήτου. Ἡ τοιαύτη δέ ἀκριβῶς ἀντίληψις περί τοῦ ἐξόχως δυναμικοῦ χαρακτῆρος τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας ἐπεμαρτυρήθη καί ἐκ τῶν πραγμάτων διά τῆς πράξεως καί ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ὑπό τόν φωτισμόν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὠδηγήθη ἀπό δυνάμεως εἰς δύναμιν, δογματίσασα ἐπί τό ἐναργέστερον καί ἀκριβέστερον, προϊόντος τοῦ χρόνου, τά μυστήρια τῆς ἀληθοῦς θεολογίας»²⁷. Ὁ καθηγητής Στυλιανός Παπαδόπουλος εἰς τό ἔργον αὐτοῦ «Πατέρες, αὔξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἅγ. Πνεῦμα» παραπέμπων εἰς πλῆθος πατερικῶν μαρτυριῶν, καταδεικνύει σαφέστατα τήν βασικὴν καί ἀναμφισβήτητον ἄποψιν τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας περί τῆς ἀποφασιστικῆς ἀποκα-

27. Στυλιανοῦ, Μητροπολίτου Μιλητουπόλεως, νῦν Ἀρχιεπισκόπου Αὐστραλίας, Τό Ἅγιον Πνεῦμα ὡς ἐρμηνεύς τοῦ Εὐαγγελίου καί ζωοδότης τῆς σημερινῆς Ἐκκλησίας, ἐν: Κληρονομία 4 (1972) 411. Περί αὐτοῦ ἴδε τήν λεπτομερῆ καί πειστικὴν μελέτην τοῦ Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου, Πατέρες, αὔξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἅγ. Πνεῦμα, Ἀθῆναι 1970.

λυπτικῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καί «δοκιμάζει ἀπογοήτευσιν διὰ τόν δισταγμόν τῶν ἐξηγητῶν, ὅπως ἐρμηνεύσουν τοὺς ἐξόχως σαφεῖς κυριακούς λόγους περὶ τοῦ ἀποκαλυπτικοῦ ἔργου τοῦ Παρακλήτου»²⁸. Δυναμικῆ, λοιπόν, Παράδοσις καί ἀνανέωσις ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι βασικαὶ ἀρχαὶ τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας καί τοῦ ἀκραιφνοῦς Ὁρθοδόξου φρονήματος²⁹. Τό ἀντίθετον θά ἐσήμαινε καί κατὰ τόν Στυλιανόν Παπαδόπουλον ἀντορθόδοξον στατικότητα, «ἢ ὁποῖα ὀδηγεῖ εἰς τόν στεῖρον σχολαστικισμόν καί τήν πνευματοκτόνον παραδοσιοκρατίαν, ὅπως συνέβη εἰς τήν Δύσιν»³⁰. Ἐν τῇ κιβωτῇ τῆς Ἐκκλησίας, τῆς μόνης δυναμένης νά ἐγγυηθῇ περὶ τῆς αὐθεντικῆς ἀποκαλύψεως πάσης ἀληθείας, παρέχεται ὁ φωτισμός τοῦ ἁγ. Πνεύματος εἰς πρόσωπα-μέλη αὐτῆς, τά ὁποῖα αὐξανόμενα κατὰ θεοπτίαν, ἐκφράζουν ἐλλόγως τήν ἐμπειρίαν τῆς τοιαύτης αὐξήσεως, μέ ἀποτέλεσμα ὁ λόγος των αὐτός νά συνιστᾷ προσθήκην εἰς τήν ἤδη ὑπάρχουσαν γνῶσιν καί κατ' ἐπέκτασιν εἰς τήν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας»³¹. Καί ὁ πολὺς π. Γεώργιος Φλορόφσκυ τονίζει: «Ἡ ἀναφορὰ εἰς τήν Παράδοσιν δέν ἀποτελεῖ ἱστορικὴν ἔρευναν. Ἡ Παράδοσις δέν περιορίζεται εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀρχαιολογίαν.... Ἡ Παράδοσις εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Πνεύματος, ἡ ἀδιάκοπος ἀποκάλυψις, τό κήρυγμα καί ὁ εὐαγγελισμός τοῦ Πνεύ-

28. Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου, Πατέρες, αὔξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἁγ. Πνεῦμα, 29.

29. Πρβλ. Ἰωάννου Ἀναστασίου (ἐκδ.), Παράδοσις καί ἀνανέωσις εἰς τήν Ἐκκλησίαν, Θεσσαλονίκη 1972. Ὅλοι αἱ ἐργασίαι εἶναι χρήσιμοι καί σήμερον!

30. «Στεῖρος σχολαστικισμός καί πνευματοκτόνος παραδοσιοκρατία» δέν συναντᾶται βέβαια μόνον εἰς τήν Δύσιν!

31. Στυλιανοῦ Παπαδοπούλου, Πατέρες, αὔξεις τῆς Ἐκκλησίας, ἁγ. Πνεῦμα, 57-58.

ματος»³². Καί ἀργότερον ἐνθαρρύνει, συνιστῶν τὴν ἀποδοχὴν μιᾶς ζώσης καὶ δυναμικῆς Παραδόσεως, βάσει τῆς ὁποίας «πιστότης εἰς τὴν Παράδοσιν σημαίνει ὄχι μόνον συμφωνίαν μέ τὸ παρελθόν ἀλλὰ καὶ κατὰ κάποιαν ἔννοιαν, ἐλευθερίαν ἀπὸ τὸ παρελθόν ὅπως ἀπὸ ἓνα ἐξωτερικόν καὶ τυπικόν κριτήριον. Ἡ Παράδοσις δὲν εἶναι μόνον μία προστατευτική, συντηρητικὴ ἀρχή, ἀλλὰ πρωτίστως εἶναι ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως»³³.

Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὅταν γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὴν ἄποψιν τοῦ ἁγίου Ἰγνατίου Ἀντιοχείας, τέλος τοῦ Α΄, ἀρχάς τοῦ Β΄ αἰῶνος, ὅτι πρέπει νά τηρῶμεν τὰ «διατεταγμένα»³⁴, ὁ ἅγιος ἠννῳεὶ τὰ «διατεταγμένα» μέχρι τῆς ἐποχῆς του, καὶ ὅταν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τέλος τοῦ Δ΄, ἀρχάς τοῦ Ε΄ αἰῶνος, ἐτόνιζεν, ὅτι τὰ «παραληφθέντα» ἀρκοῦν³⁵, δὲν ἀπηγόρευεν τὴν σύγκλησιν καὶ τὰς ἀναγκαίαις ἀποφάσεις τῶν μετὰ ταῦτα συγκληθεισῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων διὰ τὰ ἀναφανέντα νέα προβλήματα καὶ ὅταν ἡ Ζ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, τὸν Η΄ αἰῶνα, ἀπεφάσιζε τὴν τήρησιν τῶν «παραδόσεων»³⁶,

32. *Γεωργίου Φλορόφσκυ*, Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις, μετὰφρασις Δημητρίου Τσάμη, ἔκδ. Β΄, Θεσσαλονίκη 2003, 63.

33. *Γεωργίου Φλορόφσκυ*, Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις, 64.

34. *Ἰγνατίου Ἀντιοχείας*, [Epistolae suppositiciae], Πρὸς Ἡρώνα διάκονον Ἀντιοχείας, II, PG 5, 912A-B: «Πᾶς ὁ λέγων παρὰ τὰ διατεταγμένα, κἂν ἀξιόπιστος ἦ, κἂν νηστεύῃ, κἂν παρθενεύῃ, κἂν σημεῖα ποιῇ, κἂν προφητεύῃ, λύκος σοι φαινέσθω, ἐν προβάτου δορᾷ, προβάτων φθοράν κατεργαζόμενος». Τὸ κείμενον τοῦτο δὲν εὑρίσκεται εἰς τὴν πρὸς Πολύκαρπον ἐπιστολήν.

35. *Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, *Γαλ.* 1, 9. *Εἰς Γαλ.* Ὅμιλ. *Κεφ.* 1, PG 61, 624: «οὐκ εἶπεν, Ἐάν ἐναντία καταγγέλλωσιν, ἢ ἀνατρέπωσι τό πᾶν, ἀλλὰ, Κἂν μικρόν τι εὐαγγελίζωνται παρ' ὃ εὐηγγελισάμεθα, κἂν τό τυχόν παρακινήσωσιν, ἀνάθεμα ἔστωσαν».

36. *J. D. Mansi*, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, τ. 13, 409-412.

ἐγνώριζεν τὰς ἐξελίξεις καὶ τὴν αὔξησιν ἐντὸς τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Ταῦτα πάντα δηλοῦν τὴν αὐτονόητον ἱστορικὴν ἐξέλιξιν καὶ αὔξησιν τοῦ ζῶντος Σώματος τῆς Ἐκκλησίας τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

3^{ον}. Ἐκτὸς τῶν θεολογικῶν καὶ δογματικῶν ἀποφάσεων ἐξεδόθησαν διὰ συγκεκριμένας περιπτώσεις καὶ εἰς συγκεκριμένον χρόνον³⁷ οἱ Κανόνες, διὰ νὰ ρυθμίσουν ἐμφανιζόμενα νέα διοικητικά καὶ πρακτικά θέματα καὶ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀφοροῦσαν εἴτε εἰς Τοπικὰς Ἐκκλησίας, ἀντιμετωπισθέντα ὑπὸ Τοπικῶν Συνόδων, εἴτε ἀπησχόλουν τὴν Καθόλου Ἐκκλησίαν, ἀντιμετωπισθέντα ὑπὸ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ Ἐκκλησία, ἂν καὶ Μυστήριον καὶ πνευματικὸς ὄργανισμὸς, δέν ζεῖ, τό γε νῦν, ἐκτὸς χρόνου καὶ τόπου. Οἱ Κανόνες ἐξυπηρετοῦν συγκεκριμένας ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς βεβαίως νὰ προσάπτουν εἰς αὐτὴν «νομικίστικον» χαρακτηριστὴρα ἢ νὰ μειώνουν ποσῶς τὴν μυστηριακὴν αὐτῆς διάστασιν, ὡς διευπλώθη καὶ προηγουμένως. Π.χ. ἡ ρυθμισὶς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικητικῶν δομῶν τῆς καθόλου Ἐκκλησίας καὶ ἡ σταδιακὴ ἐξέλιξις τῆς Πενταρχίας τῶν Πατριαρχείων καὶ ἡ θεσμοθέτησις τῆς Τάξεως αὐτῶν (Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων) διὰ τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν Κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων μέχρι καὶ τὰ μέσα τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι Συνόδῳ τό 451, τυγχάνουν πασίγνωστα ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα καταδεικνύουν τὴν σοβαρότητα τῆς Ἐκκλησίας,

37. Πρὸβλ. καὶ ἀρχιμ. Βαρθολομαίου Ἀρχοντῶνῃ, νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, Περί τῆν κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν κανονικῶν Διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 6, Θεσσαλονίκη 1970.

ὅπως ἀνταποκριθῆ κατά τόν καλύτερον τρόπον διαχρο-
νικῶς εἰς τό ἐκάστοτε ἱστορικόν γίνεσθαι.

Κατά συνέπειαν, αἱ ἐκκλησιαστικάι Διατάξεις καί οἱ ἐκκλησιαστικοί Κανόνες ἐξεδόθησαν καί ἐκδίδονται λόγῳ συγκεκριμένων ἐξελίξεων καί καταστάσεων καί συγκυριῶν ἐντός τῆς Ἐκκλησίας εἰς συγκεκριμένον τόπον καί χρόνον, εἴτε διά νά ρυθμίσουν κατά τόν καλύτερον τρόπον τῆς διοικήσιν τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε διά νά θεραπεύσουν κακῶς γινόμενα καί νά ἐμποδίσουν τήν ἐπανάληψίν των, εἴτε διά νά προστατεύσουν τοὺς πιστούς καί τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐξ αὐθαιρέτων καί παρανόμων πράξεων καί ἐνεργειῶν, ἀκόμη καί τῶν ὑπευθύνων καί τῶν διοικούντων τήν Ἐκκλησίαν ἱερέων καί ἀρχιερέων, μερικοί τῶν ὁποίων, ἀκατάλληλοι ὄντες, ἔβλαπτον καί ἐσκανδάλιζον τό ποίμνιόν των, ἢ ἄλλοι ἀνεμειγνύοντο καί εἰς γειτονικάς ἐπαρχίας δημιουργοῦντες νέα προβλήματα. Ὡσαύτως ἐξεδόθησαν ἐκκλησιαστικάι Διατάξεις καί Κανόνες διά νά προστατεύσουν τοὺς πιστούς τῆς Ἐκκλησίας ἀπό ἐξωτερικούς κινδύνους καί ἐχθρούς αὐτῆς, οἱ ὅποιοι ἐνήργουν ὡς λύκοι κατά προβάτων.

Ἀκριβῶς διά τόν λόγον τοῦτον ἦτο καί εἶναι ἀναγκαῖον κατά τήν ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν Κανόνων νά ἀπαντηθῆ τό ἐρώτημα, ἐάν καί κατά πόσον τό περιεχόμενον τῶν Κανόνων αὐτῶν ἀφορᾷ μόνον εἰς τό ἀντικείμενον καί περιεχόμενον αὐτῶν, ἦτοι εἰς καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπῆρχον πρό τῆς ἡμερομηνίας ἐκδόσεως αὐτῶν καί διά τάς ὁποίας κατέστη ἀναγκαία ἡ ἐκδοσις αὐτῶν, ἢ ἐάν οἱ Κανόνες αὐτοί θά ἠδύναντο νά ἐφαρμοσθοῦν καί διά μετέπειτα περιπτώσεις, ἴσως κατ' ἀναλογίαν;

Ἐπίσης εἶναι γνωστόν, ὅτι δέν εἶναι δυνατόν πάντοτε νά προβλέπωνται αἱ ἐξελίξεις, αἱ νέαι συνθηκαί καί τά συνακόλουθα ποικίλα προβλήματα. Οἱ ἐκκλησιαστικοί

Νόμοι καί οί Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας δέν προδικάζουν, ὡς ἐκ τούτου, τυχόν ἐξελίξεις, ὅπωςδήποτε δέ δέν καθίστανται τροχοπέδη, ἐμποδίζοντες τάς ἐξελίξεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι συμβάλλουν εἰς τήν ἀνάπτυξιν καί πρόοδον ἑνός ζῶντος ὀργανισμοῦ, ὅπως εἶναι ἡ Ἐκκλησία, εἰς τό ἐκάστοτε συγκεκριμένον νέον παρόν, μέ τάς νέας συνθήκας διαβιώσεως. Ποῖος ἀμφιβάλλει διά τήν ἰδιαιτερότητα τῶν νέων συνθηκῶν συγχρόνου διαβιώσεως;

4^ο. Τά αὐτά ἰσχύουν καί διά τήν **ἱστορικήν ἐξέλιξιν καί νέαν διαμόρφωσιν** καί τῶν ποικίλων καί πολλαπλῶν **λειτουργικῶν** τύπων Ἀνατολῆς καί Δύσεως³⁸, οἱ ὁποῖοι διαφέρουν κατά τόπους καί ἐποχάς, διαμορφωθέντες συμφώνως πρός τάς ἐκασταχοῦ καί ἐκάστοτε θεολογικάς, δογματικάς, ποιμαντικάς καί κοινωνικάς συζητήσεις καί ἐξελίξεις, ἀλλά καί τά πολιτισμικά δεδομένα τῶν χωρῶν καί τῶν λαῶν (π.χ. Θεία Λειτουργία Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου, ἀγίου Ἰακώβου, Προηγιασμένων, ἀνατολικοί λειτουργικοί τύποι, δυτικοί λειτουργικοί τύποι, ἀφρικανικός, μοζαραβικός, γαλλικανικός, ρωμαϊκός τύπος, κ.λπ.), χωρίς βεβαίως νά ἀλλοιωθῆ ὁ πυρήν ἐκάστου Μυστηρίου. Ποία Θεία Λειτουργία, ποία Ἀκολουθία τίνος Μυστηρίου δέν εἶναι ἀποτέλεσμα μακρῶν καί συνεχῶν θεολογικῶν καί λειτουργικῶν ζυμώσεων καί ἐξελίξεων;

Ἀδιαφιλονίκητος παραμένει ἡ ἐξέλιξις καί εἰς τήν περί Μυστηρίων διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καί μάλιστα ἡ θεολογική αὐτῶν ἐξέλιξις, ἀλλά καί τό ἱστορικόν γεγονός, δηλ. ὁ τελικός καθορισμός **τοῦ ἀριθμοῦ 7 τῶν**

38. Πρβλ. *Παναγιώτου Τρεμπέλα*, Λειτουργικοί τύποι Αἰγύπτου καί Ἀνατολῆς, Ἀθήναι 1961. *Παντελεήμονος Ροδοπούλου*, Ὁ καθαγιασμός τῶν τιμίων δώρων τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατά τά λειτουργικά κείμενα καί τάς μαρτυρίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων Ἀνατολῆς καί Δύσεως, Θεσσαλονίκη 1968.

Μυστηρίων, μόλις εις τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας χιλιετίας ὑπὸ τῆς σχολαστικῆς θεολογίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Δύσεως. Οἱ μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ Πατέρες δὲν ἠσχολήθησαν μὲ τὸν τελικὸν καθορισμὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων. Πρῶτος διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν περὶ τῶν 7 Μυστηρίων εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος διὰ τῆς «Ὁμολογίας Πίστεως» αὐτοῦ, συγγραφείσης ὑπὸ Λατίνου θεολόγου, τὴν ὁποίαν ὑπέβαλεν εἰς τὸν Πάπα Ρώμης Κλήμεντα Δ΄ τὸ 1267. Τὸ θέμα τοῦτο συνεζητήθη καὶ εἰς τὴν «ἐνωτικὴν» Σύνοδον τῆς Λυῶνος τὸ 1274. Μετὰ ταῦτα, ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπηρεαζόμενοι, καθωρίσαμεν καὶ ἡμεῖς τὸν ἀριθμὸν 7 εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολὴν μέχρι σήμερον, χωρὶς νὰ ὑφίσταται πλήρης, ὀριστικὴ καὶ ἀναγκαστικὴ αἰτιολόγησις, διατὶ 7 Μυστήρια, οὐδὲν περισσότερον, οὐδέ ὀλιγώτερον³⁹. Τὸν 15ο αἰῶνα ὁμιλεῖ ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ Θεσσαλονίκης περὶ τῶν 7 Μυστηρίων, ἐπιμένει ὅμως διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τῆς Μεγάλης Κουρᾶς τῶν μοναχῶν ὡς Μυστηρίου⁴⁰. Ὁ σύγχρονός του Μητροπολίτης Ἐφέσου Ἰωάσαφ γράφει, ὅτι ὑφίστανται περισσότερα τῶν 7 Μυστήρια καὶ μάλιστα 10, μετὰ τῶν ὁποίων συναριθμεῖ τὴν μοναχικὴν Κουρᾶν, τὴν Κηδεῖαν καὶ τὰ Ἐγκαίνια ναοῦ⁴¹.

Μεγάλης σημασίας καὶ μεστὰ θεολογικῶν ἀπαντήσεων εἰς τὰ σύγχρονα νέα προβλήματα εἶναι τὰ ἔργα τῶν

39. Πρὸβλ. *Εὐαγγέλιον Θεοδώρου*, Τὸ ζήτημα τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ἐν: *Θεολογία* 57 (1986) 370ἔξ. *Grigorios Larentzakis*, *Die Orthodoxe Kirche. Ihr Leben und ihr Glaube*, ἔκδ. Β΄, Graz / Wien / Köln 2001, 63 ἔξ.

40. PG 155, 197A.

41. *John Meyendorff*, *Byzantine Theology*, New York 1979, 192. Πρὸβλ. καὶ *Hilarion Alfejev*, *Geheimnis des Glaubens. Einführung in die orthodoxe dogmatische Theologie*, Aus dem Russischen übersetzt von Hermann-Josef Röhrig, Freiburg, Schweiz 2003, 151.

μεγάλων ύμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας διά μέσου τῶν αἰώνων, μέχρι καί τοῦ Ἁγιορείτου Γερασίμου Μικραγιαννανίτου μέ τήν θαυμασίαν Ἀκολουθίαν τῆς Προστασίας τῆς Δημιουργίας τῆς 1ης Σεπτεμβρίου.

Καί διά τήν προετοιμαζομένην Ἁγίαν καί Μεγάλην Σύνοδον τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀναμένομεν βεβαίως καί τάς συγκεκριμένας ἀπαντήσεις εἰς τά σύγχρονα προβλήματα, διά τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων τῆς προετοιμαζομένης Συνόδου. Ὁ Γεώργιος Γαλίτης τονίζει ἐπ' αὐτοῦ: «Αἱ συνθῆκαι ζωῆς, ὑπό τάς ὁποίας εὐρίσκεται ἡ Ἐκκλησία, δέν εἶναι αἱ αὐταί, ὡς αἱ πρό αἰώνων, ὅτε διευτυπώθησαν οἱ ὑπάρχοντες κανόνες. Νέα προβλήματα ἐνεφανίσθησαν εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν καί κοινωνικήν ζωήν, παλαιά μετεβλήθησαν ἢ ἐξέλιπον, γενικῶς εἰπεῖν πλεῖστα θέματα συνεσωρεύθησαν σύν τῇ παρόδῳ τῶν αἰώνων, ταῦτα δέ πάντα πρέπει νά ἀντιμετωπίσῃ ἡ Ἐκκλησία δι' ἐκθέσεως νέων κανόνων καί ἀναρρυθμίσεως παλαιῶν...»⁴². Ἀκριβῶς αὐτήν τήν ἀπόφασιν ἀναμένει τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ἀπόφασιν, τήν ὁποίαν πρέπει καί δύναται νά λάβῃ ἡ Ἐκκλησία.

III. Ἡ μετά τῶν ἑτεροδόξων ἐπικοινωνία

α. Ἱστορικοκανονικά προϋποθέσεις

Τό συγκεκριμένον θέμα, τό ὁποῖον τίθεται ἐνταῦθα, εἶναι κατά πόσον οἱ ἱεροί Κανόνες ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δέν ἐπιτρέπουν τήν συμπροσευχήν μετά αἰρετικῶν καί σχισματικῶν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας (ΜΕ' τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ΛΔ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ κ. ἄ.) ἀναφέρονται καί εἰς

42. Γεωργίου Γαλίτη, Παρατηρήσεις ἐπί τοῦ Καταλόγου Θεμάτων τῆς Μελλούσης Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἐκκλησία 43 (1976) 400.

τήν σύγχρονον ἐποχήν μέ τά νέα ποιμαντικά προβλήματα καί τās νέας προκλήσεις τῆς ποικιλομόρφου πολυεθνικῆς, πολυπολιτισμικῆς⁴³ καί πολυθρησκευτικῆς κοινωνίας τῶν λαῶν καί κατά πόσον εἶναι δυνατόν νά ἐφαρμοσθοῦν εἰς τās οἰκουμενικάς συνάξεις, δηλ. εἰς τούς χώρους ἐντός τῶν ὁποίων συνυπάρχομεν καί συνεργαζόμεθα. Διά τόν μακαριστόν Μητροπολίτην Ἐφέσου Χρυσόστομον εἶναι ὅλοι αὐτοί οἱ «ἕτεροι», οἱ ὁποῖοι εἶναι συγχρόνως καί οἱ «ἑταῖροι» ἡμῶν, δηλ. «εἶναι αὐτοί μέ τούς ὁποίους συνυπάρχομε, συναντιώμαστε, συναλλασσόμαστε καί βρισκόμαστε σέ ποικίλες σχέσεις ἢ ἀκόμη καί σέ διάφορα στάδια διαλόγων....(οἱ ὁποῖοι) ἀποτελοῦν γιά μᾶς τούς Ὁρθοδόξους τή λεγόμενη “θρησκευτική ἑτερότητα”, ἔναντι τῆς ὁποίας καλοῦμαστε νά καθορίσουμε τή στάση μας»⁴⁴. Δέν παραμένει τό πρόβλημα μόνον ἐνδοορθόδοξον οὔτε μόνον ἐνδοθρησκευτικόν ἢ διαθρησκευτικόν, δεδομένου ὅτι ἡ κοινωνία σήμερον, καλῶς ἢ κακῶς, εἴτε τό θέλομεν ἢ ὄχι, οὐχί σπανίως ἀγνοεῖ παντελῶς τήν θρησκευτικήν διάστασιν τοῦ ἀνθρώπου μέ ὅλα τά συνακόλουθα. Εἶναι δυνατόν μόνη ἡ Ὁρθοδοξία νά ἀντιμετωπίσῃ τήν νέαν αὐτήν κατάστασιν⁴⁵;

43. Πρβλ. *Τριανταφύλλου Κ. Μπολτέτσου*, Ποιμαντικές διαστάσεις σύγχρονης Πολυπολιτισμικῆς Θεολογίας, ἐν: *Θεολογία* 81,2 (2010) 81-118.

44. *Χρυσόστομου Σ. Κωνσταντινίδου, Μητροπολίτου Ἐφέσου τοῦ ἀπό Μύρων*, Ἡ Ὁρθοδοξία, οἱ ἕτεροι καί οἱ ἑταῖροι. Θέμα παλαιό, σέ προοπτικές καί προεκτάσεις νέες, ἐν: *Ἐπιστημονική Παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης*, τόμ. Ε', Ἀθήναι 2002, 437.

45. Εἰς τήν Πανορθόδοξον Διάσκεψιν τοῦ 1986 ἔλαβον θέσιν ὅλαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι καί καλοῦν ὄχι μόνον ὅλας τά χριστιανικάς Ἐκκλησίας, ἀλλά καί ὅλας τās θρησκείας καί τούς ἀνθρώπους καλῆς θελήσεως πρός τήν ἀναγκαίαν συνεργασίαν. Πρβλ. *Grigorios Larentzakis*, *Orthodoxe Grundprinzipien menschlicher Koexistenz*.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων εἶναι σαφές ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὅπως καί κατά τό παρελθόν, ὅτε διά συγκεκριμένους λόγους καί διά συγκεκριμένας ἀνάγκας ἐδογματίσεν καί ἐξέδωσε τοὺς σχετικούς Κανόνας, ἔχει καθήκον καί ποιμαντικήν εὐθύνην ὅπως λάβῃ ὑπ' ὄψιν αὐτῆς καί τὰς συγχρόνους συνθήκας ζωῆς καί δόση τήν κατάλληλον καί συμφέρουσαν διά τήν σωτηρίαν τῶν πιστῶν ἀπάντησιν.

Διά τήν γενικήν δυνατότητα ἢ μή συμπροσευχῆς Ὁρθοδόξων καί μή Ὁρθοδόξων εἶναι δυνατόν νά λεχθῆ, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις συμπροσευχῆς τήν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐπεβάλλετο διότι οἱ σχισματικοί καί αἰρετικοί ἦσαν ἐχθροί καί πολέμιοι τῆς Μιᾶς, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς, ὀρθοδόξως φρονούσης Ἐκκλησίας, καταπολεμοῦντες καί ὑποσκάπτοντες αὐτήν. Ὡς ἐκ τούτου, γενική διαπίστωσις ἐκ τῶν ἀπαγορευτικῶν Κανόνων εἶναι, ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐφρόντιζεν ὅπως προστατεύσῃ τά μέλη αὐτῆς ἐκ τῶν αἱρέσεων καί τῶν σχισμάτων, ἐφ' ὅσον ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος ἐπιρροῆς καί παραπλανήσεως αὐτῶν διά τῆς ἐπικοινωνίας καί συναναστροφῆς μετ' ἐκείνων καί κατ' ἀκολουθίαν ἀποστερήσεως αὐτῶν τῆς ἐπιδιωκωμένης σωτηρίας.

Διαχρονικῶς δύναται νά διαπιστωθῆ, ὅτι παρά τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις συμπροσευχῆς καί ὅπωςδήποτε μυστηριακῆς κοινωνίας, ὑπῆρξαν πάντοτε ἱστορικά περιπτώσεις καί ποιμαντικά ἀνάγκαι κατά τὰς ὁποίας ἐπραγματοποιεῖτο συμπροσευχή καί εἰς πολλάς περιπτώσεις μάλιστα καί μυστηριακή κοινωνία, πρᾶγμα τό ὁποῖον πραγματοποιεῖται μέχρι σήμερον διά συγκεκριμένους λόγους, χωρίς νά ὑποβαθμίζεται ἢ νά σχετικοποιεῖται ἡ Ὁρθόδοξος πίστις. Ὑπό ποίας προϋποθέσεις;

Vorbereitungsdokument der Panorthodoxen Synode, in: Solidarität und Gerechtigkeit. Ökumenische Perspektiven, hg. v. Ingeborg Gabriel/Franz Gassner, Matthias-Grünwald-Verlag, Ostfildern 2007, 174-192.

Ἡ εὐτυχής δυνατότης ἐντός τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀκριβείας ἢ τῆς οἰκονομίας⁴⁶, ἀναλόγως τῶν περιστάσεων, τῶν ποιμαντικῶν ἀναγκῶν καί τῶν σωτηριολογικῶν προοπτικῶν, ὁδηγεῖ εἰς τό νά ἀποφασίζη καί πάλιν ἡ Ἐκκλησία καί νά δίδῃ λύσεις συμπροσευχῆς ἢ μή, μέ πολύ θετικά ἀποτελέσματα, τά ὁποῖα ἐδημιούργησαν καταλλήλους συνθήκας θρησκευτικῆς ζωῆς, καθῶς ἐπίσης καί εἰρηνικῆς καί ἀρμονικῆς συμβιώσεως τῶν λαῶν. Ἡ ἐφαρμογή τῆς οἰκονομίας διά συγκεκριμένους λόγους καί εἰς συγκεκριμένας στιγμάς τῆς ζωῆς τῶν πιστῶν καί εἰς τās σχέσεις αὐτῶν μετά τῶν ἑτεροδόξων, οὐδέποτε σχετικοποιεῖ ἢ ἀπορρίπτει τήν ἀκριβειαν, «μηδέν τῶν τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς πίστεως καί τῶν εὐσεβῶν καί θείων δογμάτων παραβλαπτομένων» καί κατόπιν «συνοδικῆς καί ἀκριβοῦς διασκέψεως», ἐδήλωσαν τό 1718 καί οἱ τέσσερις Πατριάρχαι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Ἀνωμότους τῆς Ἀγγλίας⁴⁷. «Στήν ἱστορική πορεία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας οἱ ποιμαντικοὶ λόγοι εἶναι αὐτοὶ πού ἔσυραν κυριολεκτικά τήν Ἐκκλησία νά προτάξῃ τελικά στήν πράξη τήν οἰκονομία ἀντί τῆς ἀκριβείας. Στίς κανονικές πηγές (ἐννοῶ συνοδικές ἀποφάσεις, κείμενα τῶν κανονολόγων, κανονικές ἀποκρίσεις κ.ἄ.) ἡ πρόταξη τῆς οἰκονομίας εἶναι ἐμφανέστατη»⁴⁸.

46. Ἐπί τοῦ θέματος ὑπάρχει ἤδη πλουσιωτάτη βιβλιογραφία. Πρβλ. καί *Χρυσοστόμου Κωνσταντινίδου, Μητροπ. Ἐφέσου*, Ἡ ἀναγνώριση τῶν Μυστηρίων τῶν ἑτεροδόξων στίς διαχρονικές σχέσεις Ὁρθοδοξίας καί Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, Κατερίνη 1995, 99έξ.

47. Ἀποκρίσεις τῶν ἀνατολικῶν ὀρθοδόξων πρὸς τās ἀπό Βρετανίας ἀποσταλείσας ὑπέρ ἐνώσεως καί ὁμονοίας μετά τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας προθέσεις, Ἀπόκρισις εἰς πρόθεσιν πέμπτην, ἐν: *Ἰωάννου Καρμίρη, Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἔκδ. Β', τόμ. Β', Graz 1968, 816-817.

48. *Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου*, Ἡ συμπροσευχή μέ τοὺς ἑτεροδόξους, ἐν: Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Συνοδική Ἐπιτροπή Δι-

Ἀκόμα καί εἰς τήν δύσκολον κατάστασιν κατά τήν ἐποχήν τῆς Φραγκοκρατίας μέ τήν ἐπιβολήν τῆς λατινικῆς Ἱεραρχίας καί διὰ τοῦ ὄρκου ὑπακοῆς καί ὑποταγῆς, δέν ἔχομεν μόνον ἐχθρικός σχέσεις καί ἀρνητικός ἐμπειρίας λόγῳ καί τῶν ἀρνητικῶν προσηλυτιστικῶν ἐνεργειῶν. Οὐχί σπανίως ὑπῆρχεν, λόγῳ ἀγαθῶν καί φιλικῶν σχέσεων, συμπροσευχή καί μυστηριακή κοινωνία, ἠθελημένη καί ἄνευ βίας καί ὑποταγῆς, ὅπως π.χ. εἰς τά Ἑπτάνησα, τήν Τήνον κ.ά. Ἱεροκήρυκες ἐκ τῶν Μισσιοναρίων τῆς Δύσεως ἐκήρυττον κατά τήν Θεῖαν Λειτουργίαν εἰς τοὺς Ναοὺς τῶν Ὁρθοδόξων, οἱ ὁποῖοι μάλιστα ἐξομολογοῦντο καί εἰς Δυτικούς κληρικούς καί κατόπιν ἀδείας τῶν Ὁρθοδόξων ἐπισκόπων. Π.χ. ὁ μητροπολίτης Σεβαστείας Πρόεδρος Παροναξίας Ἰωσήφ Δόξας, μέ ἔγγραφόν του, ἀνέθεσεν καθήκοντα πνευματικοῦ πατρός καί ἱεροκήρυκος εἰς μοναχοῦς Καπουκίνους⁴⁹.

Καί Ὁρθόδοξοι συμμετεῖχον εἰς τήν θρησκευτικὴν ζωὴν τῶν Δυτικῶν καί ἐλάμβανον μέρος εἰς λειτουργικὰς τελετάς καί ἀκολουθίας αὐτῶν.

Ὁ Ἀπόστολος Βακαλόπουλος γράφει: «οἱ ἐντόπιοι ὀρθόδοξοι κληρικοί ἦταν ἀνεκτικοὶ καί οἱ σχέσεις τους μέ τοὺς μισσιοναρίους μᾶλλον ἀγαθές: τοὺς ἐπέτρεπαν νά λειτουργοῦν στίς ἐκκλησίαις τους καί ἔρχονταν ἐλεύθερα νά τοὺς ἀκούσουν ἢ τοὺς ἄφηναν, ἀλλά συχνά τοὺς καλοῦσαν νά κηρύττουν τόν θεῖο λόγο κατά τήν μέθοδο τοῦ ἰδρυτῆ τοῦ τάγματος Ἰγνατίου **Loyola** (1495 - 1556) (τά κηρύγματά τους τά παρακολουθοῦσαν καί οἱ ἴδιοι ἀκόμη οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι) καί νά ἐξομολογοῦν. Ἔτσι μέσα

ορθοδόξων καί Διαχριστιανικῶν Σχέσεων, Ὁρθόδοξη Θεολογία καί Οἰκουμενικός Διάλογος, Ἐπιμέλ. Πέτρος Βασιλειάδης, Ἀθήνα 2005, 148.

49. Π. Γρηγορίου, Σχέσεις Καθολικῶν καί Ὁρθοδόξων, Ἀθῆναι 1958, 11 ἔξ.

στους ὀρθόδοξους ναούς ὑπῆρχαν καί Ἱερά βήματα κατά τόν λατινικό λειτουργικό τύπο, τά ὁποῖα σώζονταν ὡς τίς ἀρχές ἀκόμη τοῦ 19ου αἰ. Ἔτσι π. χ. Ἑλληνες τῆς Χίου καί τῶν Κυκλάδων παρακολουθοῦν μέ μεγάλο ἐνδιαφέρον, συμμετέχουν ψυχικά, θά ἔλεγε κανεῖς, στήν γιορτή τῆς Ἁγίας Δωρεᾶς (S. Sacrement), ὅταν ἡ ὑποβλητική λιτανεῖα περνᾷ μέσα ἀπό τούς δρόμους. Κανεῖς ὀρθόδοξος δέν ἐργάζεται ἢ δέν τολμᾷ νά ἐργαστῆ τήν ἡμέρα ἐκείνη. Πολλοί ξαπλώνονται κατά γῆς γιά νά περάσῃ τό ἀροτοφόριο ἀπό πάνω τους, οἱ ἄρρωστοι πιάνουν θέσεις στούς δρόμους, ἀπ' ὅπου θά περάσῃ ἡ πομπή καί παρακαλοῦν μεγαλόφωνα τόν Χριστό νά τούς θεραπεύσῃ. Ὅλοι φιλοῦν μέ σεβασμό τό σκεῦος καί τό ἐγγίζουσ μέ λουλούδια καί κλαδιά μυρτιάς, πού τα φέρνουν ἔπειτα στά σπίτια τους καί τά σκορπίζουν στά κτήματά τους. Ἐπίσης σέ στιγμές κρίσιμες δέν παραλείπουν οἱ ὀρθόδοξοι καί οἱ καθολικοὶ ἱερεῖς νά ἐνώσουν τίς δεήσεις τους στόν Θεό, γιά νά πετύχουν τό ποθούμενο, ὅπως π. χ. μέ κοινή λιτανεῖα στήν Σαντορίνη γιά νά παρακαλέσουν τόν Θεό νά βρέξῃ. Ἡ συστηματική διερεύνηση τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρον θέμα τῆς ἱστορίας τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ»⁵⁰. Παρά ταῦτα ὅμως, διαπιστώνει καί ὁ Βακαλόπουλος, οἱ μισσιονάριοι «ὄχι μόνο δέν κατόρθωσαν νά προσηλυτίσουν, νά μεγαλώσουν τά ποίμνια τῶν πιστῶν, ἀλλά οὔτε κἄν νά συγκρατήσουν τήν διαρροή τους πρός τήν ὀρθοδοξία»⁵¹. Ἐάν ἔχωμεν ἐρριζωμένην τήν Ὀρθόδοξον πίστιν ἡμῶν δέν πτοοῦμεθα ἐκ τῆς συναντήσεως καί ἐπικοινωνίας μετά τῶν ἑτεροδόξων.

50. Ἀποστόλου Βακαλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Γ' τόμ., Θεσσαλονίκη 1968. Τά ἔντονα γράμματα εἶναι τοῦ Βακαλόπουλου. Τό κείμενον ἀναδημοσιεύεται καί εἰς τό διαδίκτυον: www.egolpion.com.

51. Ὅπ. παρ.

Ἄξιον μνεΐας εἶναι ἐπίσης καί τό γεγονός τῆς ὑπάρξεως καί εἰς τό Ἅγιον Ὅρος τῆς λατινικῆς Μονῆς τῶς «Ἄμαλφιτῶν». Ὁ γνωστός Ὁρθόδοξος θεολόγος καθηγητής π. Ἰωάννης Meyendorff ἀναφέρει: «Μέχρι τόν ΙΓ΄ αἰῶνα, τέλος, ὑπῆρχε στόν Ἄθωνα ἓνα λατινικό μοναστήρι, τό μοναστήρι τῶν “Ἄμαλφιτῶν” (οἱ μοναχοί προερχόντουσαν ὅλοι σχεδόν ἀπό τήν Ἰταλική πόλη Ἀμάλφι). Τά ἐρείπιά του δίνουν μαρτυρία, ἀκόμη καί σήμερα, γιά τήν ἀρχαία ἐνότητα στήν ἄσκηση καί στήν προσευχή, τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Δύσης...»⁵² Ἐχει διαπιστωθῆ ὅτι κατά τήν ἐποχήν τῆς Βενετοκρατίας εἰς τόν Ὁρθόδοξον χῶρον αἱ σχέσεις μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων ἱεραρχῶν ἤ καί ἄλλων κληρικῶν δέν ἦσαν πάντοτε ἐχθρικοί μετά τῶν Ἀρχῶν τῆς Βενετίας, ἀλλά ὅτι σέ πολλά σημεῖα ὑπῆρξεν στενή συνεργασία⁵³. Ὁ καθηγητής Ernst Christof Suttner ἀναφέρεται εἰς μίαν συγκεκριμένην περίπτωσιν ἐνός ἐπισκόπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ὁποῖος ἐπεσκέφθη τόν Ὀκτώβριον τοῦ 1650 τήν Σαντορίνην, ἤκουσεν ἓνα Ἰησουίτην κηρῦσσοντα καί λόγω τῆς ποιότητος τοῦ κηρῦγματος ἔδωσεν τήν ἄδειαν εἰς αὐτόν καί εἰς τοὺς λοιπούς Ἰησουίτας, ὅπως κηρῦσσουν καί εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους ναοὺς καί ἐξομολογοῦν καί τοὺς Ὁρθοδόξους πιστούς⁵⁴. Καί ὁ Νίκος Ζαχαρόπουλος ἀναφέρει ὅτι εἰς τήν Κέρκυρα οἱ Ὁρθόδοξοι «βλέπομε εὐχαρίστως νά λαμβάνουν μέρος στίς διάφορες τελετές τῶν Λατίνων καί νά βαυκαλιζονται ὅτι κάτι πα-

52. *Jean Meyendorff*, Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς καί ἡ ὀρθόδοξη μυστική Παράδοση, 97.

53. Πρὸβλ. *Ἀστερίου Π. Ἀρχοντίδη*, Ἡ Βενετοκρατία στή Δυτική Ἑλλάδα (1684-1699). Συμβολή στήν ἱστορία τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καί τῆς Αἰτωλοακαρνανίας, Θεσσαλονίκη 1983, 80.

54. *Ernst Christoph Suttner*, *Das wechselvolle Verhältnis zwischen den Kirchen des Ostens und des Westens im Lauf der Kirchengeschichte*, „Der Christliche Osten“, Würzburg 1997, 87.

ρόμοιο συνέβαινε και με τους Λατίνους σχετικά με τις δικές τους τελετές»⁵⁵. Σχολιάζει όμως, ότι αὐται ἦσαν ἀποτελεσμα μιᾶς ἐξαναγκαστικῆς πολιτικῆς τῶν Δυτικῶν τῆς νήσου, «τῶν Γενικῶν Προνοητῶν τοῦ νησιοῦ, τῶν Βάιλων καὶ λοιπῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν ἐπισκόπων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀπλῶν κληρικῶν καὶ μοναχῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας»⁵⁶, παρὰ τό ὅτι, ὡς διαπιστώνει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ζαχαρόπουλος, ὡσάκις ἐγένοντο τοιοῦτου εἴδους ὑπερβάσεις καὶ διεμαρτύροντο οἱ Ὁρθόδοξοι εἰς τὰς Ἀρχάς τῆς Βενετίας καὶ εἰς τό Βατικανόν, «ἐκδόθησαν διατάγματα ἀπό τις βενετικές ἀρχές καὶ ἐξαπολύθησαν παπικές βουλες γιὰ νά ἀποδοθεῖ τό δίκαιο στους Ὁρθοδόξους»⁵⁷. Ἀδιαμφισβήτητον παραμένει παρ' ὅλα ταῦτα, ὅτι Ὁρθόδοξοι καὶ Λατῖνοι ἐλάμβανον μέρος ἀπό κοινοῦ εἰς πλείστας ὄσας ἐκκλησιαστικές καὶ λειτουργικές τελετάς, ἔστω καὶ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐθισμοῦ, ἴσως καὶ «εὐχαρίστως» καὶ «βαυκαλιζόμενοι», εἰς τὰς ἐορτάς μ.ἄ. τοῦ ἁγίου Φλαβιανοῦ, τοῦ ἁγίου Σεβαστιανοῦ, εἰς τήν «μεγαλοπρεπέστατη γιορτή» τοῦ ἁγίου Μάρκου, τοῦ ἁγίου Βερνάρδου κ.λπ.⁵⁸ Γενικώτερον δύναται νά λεχθῆ ὅτι κατά τήν περίοδο τῆς Φραγκοκρατίας, εἴτε ἀναγκαστικῶς, εἴτε οἰκειοθελῶς, ἦτο δυνατή συνεργασία καὶ συμμετοχή καὶ εἰς τὰς ἐκκλησιαστικές ἐορτάς καὶ λειτουργικές ἀκολουθίας Λατίνων καὶ Ὁρθοδόξων ἀμοιβαίως καὶ ἐκατέρωθεν, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ λειτουργική χρησιμοποίησις τῶν Ὁρθοδόξων ναῶν, ἐναλλάξ, καὶ ὑπό τῶν Λατίνων, οἱ ὁποῖοι πολλάκις ἐνήργουν, βεβαίως, αὐθαιρέτως καὶ μὴ ὑπολογίζοντες τὰς θρησκευτικές ἀνάγκας καὶ τήν λειτουργικήν τάξιν τῶν Ὁρθοδόξων.

55. Νίκου Γ. Ζαχαροπούλου, Ἡ Ἐκκλησία στήν Ἑλλάδα κατά τή Φραγκοκρατία, Θεσσαλονίκη 1981, 168.

56. Αὐτόθι, 167.

57. Αὐτόθι.

58. Αὐτόθι, 169.

Παρά τὰς προσπαθείας τῶν Λατίνων χριστιανῶν πρὸς ἐπηρεασμὸν καὶ ὑπονόμευσιν τῶν Ὁρθοδόξων καὶ διὰ τῆς κοινῆς συμμετοχῆς εἰς λειτουργικὰς πράξεις καὶ τελετάς, δέν κατώρθωσαν οἱ πρῶτοι καὶ κατὰ τὴν ἄποψιν τοῦ Ζαχαροπούλου οὔτε εἰς τὴν Κρήτην «νά προσηλυτίσουν τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ νά δημιουργήσουν ἀπὸ τοὺς ἐπιχώριους μιὰ ἰσχυρὴ Ἐκκλησία. Ἔτσι, ὅπως καὶ παραπάνω σημειώσαμε, περιορίστηκε στοὺς Λατίνους, πού ἐγκαταστάθηκαν στό νησί μετὰ τὴν κατάκτησή του καὶ συνεχῶς λιγότευαν καὶ γι' ἄλλους σοβαροὺς λόγους ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ γεγονότος ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐξελληνίζονταν καὶ προσέρχονταν στὴν Ὁρθοδοξία. Αὐτό φαίνεται ὅτι συνέβη καὶ μ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς Λατίνους φεουδάρχες τοῦ νησιοῦ»⁵⁹. Καὶ διὰ τῆς διαπιστώσεως αὐτῆς καταφαίνεται, ὅτι ὁ θρυλούμενος κίνδυνος ἀφομοιώσεως καὶ ὑποταγῆς τῶν Ὁρθοδόξων καὶ διὰ τῆς κοινῆς συμμετοχῆς εἰς λειτουργικὰς ἀκολουθίας καὶ διὰ συμπροσευχῶν, γεγονός, τό ὅποιον συνέβαινε, δέν ὑφίσταται οὔτε εἰς περιόδους κατοχῆς καὶ καταδυναστεύσεως.

Πῶς πρέπει, λοιπόν ἐν τέλει, καὶ παρ' ὅλα ταῦτα, νά χαρακτηρισθοῦν, νά ἀντιμετωπισθοῦν, ἢ νά κριθοῦν ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἔζων καὶ κατὰ συνέπειαν, ἐνίοτε καὶ οἰκειοθελῶς, συμμετεῖχον εἰς τὰς συγκεκριμένας αὐτάς θρησκευτικὰς ἐξελίξεις, πολλάκις συνερχόμενοι καὶ συμπροσευχόμενοι;

β. Τό ζήτημα τῶν μικτῶν γάμων

Ἐν ἰδιαίτερον σημαντικόν κεφάλαιον εἰς τὰς σχέσεις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ βασικόν σημεῖον ἐπαφῆς καὶ κοινωνίας θρησκευτικῆς τῶν πιστῶν καὶ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν,

59. Αὐτόθι, 196.

ὄχι μόνον ἀπλῆς συμπροσευχῆς, ἀλλὰ καί μυστηριακῆς κοινωνίας διαχρονικῶς ἀποτελοῦν οἱ **μικτοὶ γάμοι** διὰ τῆς τελέσεως μάλιστα καί τοῦ ὀρθοδόξου Μυστηρίου τοῦ Γάμου. Τοῦτο συνέβη ὄχι μόνον κατά τὴν διάρκειαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κυριαρχίας τῶν Δυτικῶν μετὰ τὰς Σταυροφορίας, ἀλλὰ καί μετὰ ταῦτα, κατά τὴν δρᾶσιν τῶν Δυτικῶν μισσιοναρίων, μετὰ καί τὴν ἴδρυσιν καί δραστηριότητα εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολήν τῆς Congregatio de propaganda fidei τὸ 1622, καθὼς ἐπίσης καί πολύ ἀργότερον, μάλιστα πολύ ἐντονώτερον καί μέχρι σήμερον, εἰς τὴν πολυεθνικὴν καί συνεχῶς μετακινουμένην σύγχρονον κοινωνίαν.

Οἱ μικτοὶ γάμοι δὲν ἀφοροῦν μόνον εἰς τοὺς δύο συζύγους, οἱ ὅποιοι προσέρχονται εἰς Γάμου κοινωνίαν, ἀλλὰ καί εἰς ὅλους τοὺς συγγενεῖς αὐτῶν, οἱ ὅποιοι παρευρίσκονται κατά τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου συμπροσευχόμενοι. Ἡ ἐξέλιξις τῆς στάσεως τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τῆς ἀδείας ἢ μὴ τελέσεως μικτῶν γάμων, ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τῆς ἀκριβείας τῶν Κανόνων, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν ἀπολύτως τὴν τέλεσιν αὐτῶν, μέχρι τῆς κατ' ἐξαίρεσιν καί κατόπιν ἐφαρμογῆς τῆς οἰκονομίας ἀδείας τελέσεως μικτῶν γάμων καί τῆς συγχρόνου κοινῆς συνηθείας πλέον τελέσεως αὐτῶν, καταδεικνύει σαφέστατα, ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν παραμένει ἀμετακίνητος καί ἀμέτοχος εἰς τὰς ἐκάστοτε συνθήκας καί ἀνάγκας τῶν πιστῶν αὐτῆς, ἀλλ' ἐνεργεῖ ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν αὐτῶν μέ μητρικὴν ἀγάπην, **ποιμαντικὴν οἰκονομίαν** καί ὑπεύθυνον εὐελιξίαν. **Ἡ Ἐκκλησία ἀποφασίζει.**

Π.χ. οἱ Κανόνες τῆς ἐν Λαοδικείᾳ Συνόδου Ι' καί ΛΑ' ἀπαγορεύουν τὴν τέλεσιν μικτοῦ γάμου, ὁ δέ ΟΒ' Κανὼν τῆς ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶναι ἀπόλυτος εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην. Μάλιστα δέ ὁ Κανὼν αὐτός οὐχὶ μόνον ἀπηγόρευε τὴν τέλεσιν μικτοῦ γάμου, ἀλλὰ καί ἐπέβαλλε

τήν ἐκύρωσιν καί διάλυσιν τελεσθέντος τοιούτου γάμου. Ἡ αἰστηρότης τῆς ἀκριβείας ἐφηρμόσθη μέχρι καί τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε ἀρχίζει ἐφαρμοζομένη ἡ οἰκονομία καί ἡ παροχή ἀδείας τελέσεως μικτοῦ γάμου, ὅταν συντρέχουν λόγοι ἀνάγκης, πρᾶγμα τό ὁποῖον ἀργότερον δέν ἐτίθετο πλέον ὡς ὄρος. Ἀπό τό ἔτος ὁμως 1782, ἐπί Πατριαρχίας Κωνσταντινουπόλεως Γαβριήλ, ἀρχίζουν νά ἐκδίδωνται Διατάξεις ἀδείας τελέσεως μικτῶν γάμων, Διατίξεις, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν συνεχῶς μεγαλυτέραν συγκιτάβασιν, ὅπως π.χ. ἡ ἀπόφασις τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τόν Μάϊον τοῦ 1878. Ἀπό τό 1887 δίδεται συνοδικῶς εἰς τήν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως τό δικαίωμα παροχῆς ἀδείας τελέσεως μικτῶν γάμων ἄς τούς οἰκείους ἱεράρχας, «ἐκτιμῶντες τῇ ποιμαντορικῇ αὐτῶν συνέσει τάς παρουσιαζομένας περιστάσεις». Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐπιτρέπει τήν κατ' οἰκονομίαν τέσιν μικτοῦ γάμου ἐπισήμως ἀπό τό 1903. Ἐδῶ θά ἠδύνιντο ἀκόμη νά ἀναφερθοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ Κανόνες καί αἱ σχετικαί ἐκκλησιαστικά Διατάξεις, ὁμως ἀρκοῦν τά ὀλίγα παραδείγματα⁶⁰.

Καί εἰς τήν σύγχρονον κατάστασιν τῆς συνεχῶς μεταβαλλομένης κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων καί τῆς συμβιώσεως λαῶν διαφόρων πολιτισμῶν καί θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, θά πρέπει νά ρυθμιστοῦν κανονικῶς δι' ἐκκλησιαστικῶν Διατάξεων τά τῶν μικτῶν γάμων καί τά τῆς θρησκευτικῆς, ποιμαντικῆς καί λειτουργικῆς ζωῆς τῶν οἰκογενεῶν ἐξ αὐτῶν δι' ὀλόκληρον τό λειτουργικόν ἔτος καί διά τίς διαφόρους θρησκευτικᾶς ἀνάγκας αὐτῶν, βάσει τῆς σγκαταβάσεως καί οἰκονομίας, ἡ ὁποία συνεχῶς καί

60. Επ' αὐτοῦ ἴδε περισσότερα: ἀρχιμ. Ἱερωνύμου Κοτσώνη, μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν, Ἡ κανονική ἄποψις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων (Intercommunio), Ἀθήναι 1957, 219 ἔξ.

περισσότερον εφαρμόζεται διά τήν ἄδειαν καί τέλεσιν τῶν μικτῶν γάμων. Τήν ἀναγκαιότητα αὐτήν προέβλεψεν τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον καί διά τῆς σημαντικῆς Ἐγκυκλίου αὐτοῦ τοῦ 1920, εἰς τήν ὁποίαν ἀνεφέρετο καί εἰς τόν «διακανονισμόν μεταξύ τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν τοῦ ζητήματος τῶν μικτῶν γάμων»⁶¹.

Εἰς τήν Κεντρικήν καί Δυτικήν Εὐρώπην, εἰς τήν Ἀμερικανικήν καί τήν Αὐστραλίαν ἀποτελοῦν οἱ μικτοί γάμοι ὄλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί τῆς Ὁρθοδοξίας ἐν σύνηθες καί ἀναπόφευκτον φαινόμενον, εἰς δέ πολλάς περιπτώσεις καί τήν πλειοψηφίαν τῶν τελεσθέντων γάμων. Διά τήν ἐξέλιξιν εἰς τόν χῶρον τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας καί τῶν Ρώσων εἰς τήν ἀλλοδαπήν διαπιστώνει καί ὁ Πρόεδρος τοῦ Τμήματος Ἐξωτερικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ Ἰλαρίων εἰς συνέντευξιν, τήν ὁποίαν παρεχώρησεν προοφάτως εἰς τήν ἐφημερίδα «NG-Religia»: «Στή χώρα ἔρχονται ἑκατομμύρια ξένοι ἐπισκέπτες, σημειώνεται τεράστιος (καί μάλιστα συνεχῶς αὐξανόμενος) ἀριθμός μικτῶν γάμων μέ τούς ἑτεροδόξους, ἐνῶ ἑκατομμύρια Ὁρθόδοξοι Ρῶσοι μένουσιν στό ἐξωτερικό. Αὐτό συντελεῖ στή στενή γνωριμία τῶν πιστῶν μας μέ τούς ἑτεροδόξους χριστιανούς καί τούς διδάσκει νά ἀναζητήσουν τρόπους συνεργασίας»⁶². Αὕτη εἶναι ἡ σημερινή πραγματικότης καί τό φαινόμενον τοῦτο μεγεθύνεται μέ ταχύτατον ρυθμόν καί ἐντός τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου, ἀποτελεῖ δέ, μεταξύ ἄλλων, μίαν μεγάλην πρόκλησιν καί διά τήν στάσιν καί ποιμαντικήν τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Πῶς θά ἀντιμετωπίσῃ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τήν περίπτωσιν, κατά τήν ὁποί-

61. Ἐγκύκλιος Συνοδική τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολις 1920.

62. www.romfea.gr, Τετάρτη, 22 Σεπτεμβρίου 2010.

αν τό ἕτερον μέλος τοῦ ἀνδρογύνου, τό μή Ὁρθόδοξον, εἶναι πιστόν τέκνον τῆς Ἐκκλησίας του, θρησκευόμενον καί τηροῦν τάς θρησκευτικάς του ὑποχρεώσεις εἰς ὅλα τά στάδια τῆς ζωῆς του; Ἡ κοινή προσευχή καί ἡ μυστηριακή κοινωνία δέν πραγματοποιεῖται μόνον κατά τήν τέλεσιν τοῦ ὀρθοδόξου Μυστηρίου τοῦ γάμου, ἀλλά συνεχίζεται φυσιολογικῶς καί εἰς τήν μετέπειτα ζωὴν τῆς νέας οἰκογενείας. Π.χ. ὅταν βαπτίζονται εἰς τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τά τέκνα γονέων Ὁρθοδόξων καί ἑτεροδόξων. Οἱ παρευρισκόμενοι συγγενεῖς καί τῶν δύο γονέων συμπροσεύχονται ἢ ὄχι; Συμμετέχουν συμπροσευχόμενοι εἰς τό Μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Χρίσματος ἢ ὄχι; Ὅταν ἔρχονται εἰς γάμου κοινωνίαν τά τέκνα τῶν δέν ἰσχύει τό ἴδιον; Καί τό ἴδιον δέν ἰσχύει καί μέχρι τῆς ἐξοδίου ἀκολουθίας κατά τάς Κηδείας, αἱ ὁποῖαι βεβαίως δέν ἀφοροῦν μόνον εἰς τοὺς πιστοὺς ἐν σχέσει μετά τῶν μικτῶν γάμων, ἀλλά καί γενικώτερον εἰς τάς συγχρόνους πολυεθνικάς καί πολυθρησκευτικάς κοινωνίας; Π.χ. εἰς ποῖον ναόν θά τελεσθῇ ἡ Ὁρθόδοξος ἀκολουθία τῆς Κηδείας; Ποῖοι ἐκ τῶν συγγενῶν καί φίλων καί γνωστῶν θά συμμετέχουν; Εἶναι δυνατόν νά τελεσθῇ ἐξόδιος ἀκολουθία εἰς μή Ὁρθόδοξον χριστιανόν εἰς Ὁρθόδοξον ναόν εἰς χώρας μέ Ὁρθόδοξον πλειοψηφίαν; Ἐπ' αὐτοῦ καί διά τό θέμα τῆς συμμετοχῆς Ὁρθοδόξων καί ἑτεροδόξων ἱερουργῶν ἔχει τεθῆ ἐρώτημα καί ἔχει δοθῆ ἀπάντησις ὑπό τοῦ Ἰωάννου Κίτρου: «Θάπτονται ὀρθόδοξοι Ρωμαῖοι ἐν λατινικαῖς ἐκκλησίαις ψαλλόμενοι παρά τε Ρωμαίων καί Λατίνων ἐν ταῦτῳ καί Λατίνοι δέ ἀποθνήσκοντες, ὡσαύτως ψάλλονται ὁμοῦ παρά Ρωμαίων καί Λατίνων ἀδιακρίτως ἐπιτίμιον ἔστιν ἢ οὐ;» Ἡ ἀπόκρισις εἶναι σαφής: «Οὐκ ἀπᾶδον τοίνυν οὐδέ τῇ εὐσεβείᾳ ὀπωσοῦν λυμαινόμενον, τό θάπτεσθαι Λατίνους ἐν Ρωμαϊκοῖς ναοῖς, καί ψάλλεσθαι ὁμοθυμαδόν παρά τε Ρωμαίων καί Λατί-

νων ιερουργῶν νεκρμαῖα Λατίνων καί Ρωμαίων»⁶³. Τό ποιμαντικόν τοῦτο πρόβλημα εἶχεν προβλέψει ἤδη καί ἡ γνωστή Συνοδική Ἐγκύκλιος τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920 καί εἶχεν προτείνει τήν διευθέτησιν αὐτοῦ «διά τῆς παροχῆς ἀμοιβαίως εὐκτηρίων οἴκων καί κοιμητηρίων διά τὰς κηδεῖας καί τήν ταφήν τῶν ἐν τῇ ξένη ἀποθνησκόντων ὀπαδῶν τῶν ἐτέρων ὁμολογιῶν»⁶⁴. Τό ὑπαρξιακόν τοῦτο πρόβλημα ἀντιμετωπιζομεν καθημερινῶς καί ὅλοι οἱ Ὁρθόδοξοι πιστοί, οἱ ζῶντες κατά χιλιάδας καί ἑκατομμύρια εἰς ὅλας τὰς χώρας ἀνά τόν κόσμον καί εἰς τὰς πέντε ἠπείρους, ὅπου εὐρίσκωμεν ἐκ τῶν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ἑτεροδόξων πλήρη κατανόησιν καί τυγχάνομεν κάθε βοηθείας καί ἐξυπηρετήσεως, καθὼς αἱ ἀδελφαί Ἐκκλησίαι παρέχουν εἰς ἡμᾶς τοὺς ναοὺς των μάλιστα δι' ὅλας τὰς θρησκευτικὰς καί μυστηριακὰς ἡμῶν ἀνάγκας! Οὐδεὶς δέ δύναται νά ἀμφισβητήσῃ, ὅτι καί τὰ μέλη τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν τῶν ἑτεροδόξων ἀντιμετωπίζουν τὰ αὐτὰ προβλήματα σήμερον εἰς τὰς χώρας ἡμῶν.

Ἡ θεολογικὴ ἐκπαίδευσις, ἡ συνεχῆς ἐπιμόρφωσις καί ἡ κατάλληλος προετοιμασία τῆς ποιμαντικῆς τοῦ κλήρου εὐρίσκεται, λοιπόν, πρὸ νέων προκλήσεων, αἱ ὁποῖαι δέν ἐπιτρέπεται νά ἀγνοηθοῦν. Καταλλήλως προετοιμαζόμενοι δυνάμεθα νά ἀντιμετωπίσωμεν τὰς νέας αὐτὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ καί νά μπορέσωμε νά διατηρήσωμεν ἀλώβητον τήν Ὁρθόδοξον ἡμῶν ταυτότητα. **Μόνον** μέ μίαν ἀπλήν ἄδειαν ἢ μόνον μέ ἀπαγορεύσεις τῶν κοινῶν προσευχῶν

63. Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων, τ. Ε', Ἀθήνησιν 1855, 403-404. Πρβλ. Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου, Ἡ συμπροσευχὴ μέ τοὺς ἑτεροδόξους, 148.

64. Ἐγκύκλιος Συνοδικὴ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, Ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, Κωνσταντινούπολις 1920.

ένώπιον τῆς νέας αὐτῆς πραγματικότητος, ἢ μόνον μέ τὴν ἀφ' ὑψηλοῦ καὶ μέ τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐκκλησιολογικῆς καὶ σωτηριολογικῆς ἀποκλειστικότητος καὶ μοναδικότητος στάσιν, δέν εἶναι δυνατόν νά ἀντιμετωπισθοῦν ἢ νά λυθοῦν τά ὑπαρξιακά προβλήματα ταῦτα, ὅταν μάλιστα δέν λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν ἢ καὶ περιφρονῶμεν τὴν ὑπαρξιν τῶν ἄλλων! Οἱ πιστοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀναμένουν συμπαράστασιν, προσανατολισμόν καὶ καθοδήγησιν διὰ τὴν οἰκογενειακὴν τῶν ζωὴν καὶ τὰς σχέσεις αὐτῶν μετὰ τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ θετικὴν ρύθμισιν διὰ νέων, ἐπικαίρων ἐκκλησιαστικῶν Νόμων καὶ κανονικῶν Διατάξεων, συμφώνως πρὸς τὰς συγχρόνους πνευματικὰς καὶ λοιπὰς ἀνάγκας τῶν λαῶν, ὅπουδῆποτε εὐρίσκονται. Ἐάν δέν τό πράξι ἢ Ἐκκλησία ὑπευθύνως καὶ ἐπισήμως, θά προχωρήσουν οἱ πιστοὶ εἰς τὰς ἰδικὰς τῶν λύσεις, ἀγνοοῦντες καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐγκαταλείποντες τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας.

Συμπροσευχαὶ ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἐκτός τῶν Μυστηρίων καὶ ἐκτός τῶν γενικῶν θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν πιστῶν ἐκάστης Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, συμβιούντων ἢ καὶ μόνον συγκατοικούντων εἰς τὰς αὐτὰς πόλεις καὶ χώρας μέ πληθυσμόν ἀνήκοντα εἰς μὴ Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, ὅπως εἶναι κατὰ τὰς τελετὰς ἀναλήψεως καθηκόντων πολιτικῶν ἀρχηγῶν καὶ κρατικῶν ἀρχόντων, κηδεῖας ὑψηλῶν προσώπων, κατὰ τοὺς ἁγιασμούς λόγῳ ἐγκαινίων εἰς δημόσια κτίρια, δημόσιαι καὶ κρατικαὶ ἢ ἄλλαι ἐπίσημοι τελεταί, κ.λπ. Εἰς τούτῃς περιπτώσεις καλοῦνται, ὅπως συμμετάσχουν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ διότι εἰς πλεῖστας ὅσας χώρας εἶναι ἐπισήμως ὑπὸ τῶν κρατῶν αὐτῶν ἀνεγνωρισμένοι καὶ προσκαλοῦνται πᾶσαι αἱ ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένοι Ἐκκλησίαι, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπάρχει ἐκτίμησις καὶ σεβασμὸς εἰς τοὺς ἑκασταχοῦ Ὁρθοδό-

ξους αντιπροσώπους, έφημερίους ή ιεράρχας. Καί επί τοῦ σημείου τούτου τά παραδείγματα εἶναι πάμπολλα καί καθημερινῶς αὐτονόητα καί ἀναγκαῖα εἰς τήν σύγχρονον κοινωνίαν, πρὸς κοινήν χριστιανικήν μαρτυρίαν. Δύναμαι καί ἐκ τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας μου νά ἀναφέρω, ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀρνεῖται τήν συνεργασίαν αὐτήν.

Πῶς εἶναι, λοιπόν, δυνατόν καί μέ ποίαν ἐκκλησιαστικήν καί ποιμαντικήν εὐθύνην, ὠρισμένοι θά ἤθελον νά ἀπαγορεύσουν ἀπολύτως τάς ἀναφερθεῖσας δυνατότητας μυστηριακῆς κοινωνίας (μικτοί γάμοι) καί συμπροσευχῆς εἰς γενικωτέρας θρησκευτικῆς καί λειτουργικῆς περιπτώσεις καί ἀνάγκας, ἐπικαλούμενοι μάλιστα Κανόνας ἐκ τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας, οἱ ὁποῖοι ἐξεδόθησαν διά τήν ἐποχήν των καί διά συγκεκριμένους λόγους;

γ. Συμπροσευχή καί Οἰκουμενικός Διάλογος

Διά τήν περίπτωσιν δυνατότητος συμπροσευχῆς κατά τάς οἰκουμενικάς συναντήσεις καί συνάξεις⁶⁵ ἡ κατάστασις εἶναι τελείως διαφορετική ἐκείνης, ἡ ὁποία ἀφορᾷ εἰς τάς σχέσεις μεταξύ τῶν πιστῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν συνειδητῶν ἐχθρῶν αὐτῆς, αἰρετικῶν καί σχισματικῶν, οἱ ὁποῖοι κατεπολέμησαν τήν Ἐκκλησίαν ἡμῶν καί ἐδημιούργησαν αἰρέσεις καί σχίσματα, κατακερματίζοντες καί τήν ἐνότητα αὐτῆς, οὐχί ἅπαξ ἤ δίς, ἀλλά πολλάκις καί διαχρονικῶς. Τά κίνητρα εἶναι τελείως διαφορετικά.

Ἡ Οἰκουμενική Κίνησις καί οἱ οἰκουμενικοὶ ὀργανισμοὶ δέν εἶναι ξένα πρὸς τήν Ὁρθοδοξίαν. Οὐδεὶς ἠνάγκ-

65. Πρὸβλ. *Constantine B. Scouteris, Ecclesial Being. Contributions to Theological Dialogue, South Canaan 2005, 156* ἔξ.

κασεν τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας, ὅπως συμπράξουν καί μάλιστα ὡς ἰδρυτικά μέλη τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν, τόσον ἐπὶ παγκοσμίου, ὅσον καί ἐπὶ τοπικοῦ, π.χ. εὐρωπαϊκοῦ, ἐπιπέδου. Ἀπεναντίας, Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, πρωτοστατοῦντος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὑπῆρξαν πρωτεργάται καί διὰ τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν γενικώτερον, διότι ἡ Ὁρθοδοξία δηλοῖ ἀπεριφράστως, ὅτι ἐπιθυμεῖ καί ἐργάζεται διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος, ὄχι διότι εἶναι μόνον ἐπιλογή της, ἀλλὰ συμφώνως καί πρὸς τὴν τελευταίαν προσευχὴν καί ἐντολήν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἰω. 17) καί μάλιστα ἤδη ἀπὸ τὸ 1902, διὰ τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὰς Ὁρθοδόξους Ἀὐτοκεφάλους Ἀδελφάς Ἐκκλησίας.

Ὡς ἐκ τούτου συμμετέχομεν πλήρως εἰς τοὺς οἰκουμενικούς αὐτοὺς ὀργανισμούς καί δέν εἴμεθα προσκεκλημένοι ἢ φιλοξενούμενοι ἢ ὑφιστάμενοι-ὑπήκοοι οὐδενός. Εἴμεθα εἰς τὴν οἰκίαν μας μέ ὅλας τὰς συνεπειάς, πάντα τὰ δικαιώματα καί πάντα τὰ ἐπακόλουθα καθήκοντα συνυπευθύνων. Ἐάν οἱ ὀργανισμοὶ αὐτοί, ὑπηρετοῦντες τὸ ἱερόν αἶτημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς πλήρους ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος καί κοινωνίας, ἐπιτυγχάνουν θετικά ἀποτελέσματα, ἢ συμβολὴ τῶν Ὁρθοδόξων εἶναι προφανῆς καί τονίζεται ἀρκούντως ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων. Ἐάν ὅμως δέν ἐπιτυγχάνονται πάντοτε τὰ ἀναμενόμενα καί ἐπιθυμητά ἀποτελέσματα, δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρῶμεν ἑαυτοὺς ἀμοίρους εὐθύνης, κατηγοροῦντες τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας, ὅτι δέν πράττουν τὸ καθήκον των.

Σήμερον εἰς τὴν ἀναγκαίαν προσπάθειαν ἀποκαταστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξὺ τῶν κεχωρισμένων Ἐκκλησιῶν προϋποτίθεται ἀμοιβαία ἐπιθυμία, εἰλικρινῆς μετάνοια, καί πρόθεσις ὅλων ἐκπληρώσεως τῆς τελευταίας προσευχῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ

«ἵνα πάντες ἓν ᾦσιν» (Ἰω. 17, 21), ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀληθείᾳ. Ἐπιθυμῶ βεβαίως νά τονίσω εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ἐπί βασικῶν θεμάτων πίστεως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δέν διαπραγματεύεται.

Ὅμως, ἐάν καί ἐφ' ὅσον ἅπασαι αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίες, μεμονωμένως καὶ πανορθόδοξως, διά συνοδικῶν πράξεων καὶ αποφάσεων Πανορθόδοξων Διασκέψεων καὶ κοινῶν Δηλώσεων ὄλων τῶν Ἀρχηγῶν τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ἔχουν ἀποφασίσει τοὺς Θεολογικούς καὶ Οἰκουμενικούς Διμερεῖς καὶ Πολυμερεῖς Διαλόγους, εἶναι δυνατόν νά ἀπορρίπτονται πᾶσαι αἱ συνοδικαὶ καὶ πανορθόδοξοι αὐταὶ ἀποφάσεις καὶ ἐκ τῶν προτέρων νά ἐπικρίνῳνται συνεχῶς πάντες οἱ Διάλογοι καὶ νά κατακρίνεται οἰαδήποτε ἐπαφή καὶ ἐπικοινωνία μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ὑπὸ μεμονωμένων ἀτόμων διαφόρων θέσεων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματῶν; Βάσει ποίων ἀρμοδιοτήτων, μέ ποίαν αἰτιολογίαν καὶ μέ ποίαν εὐθύνην ἀπορρίπτουν διαρρήδη καὶ διαχρονικῶς τὰς συνοδικὰς καὶ πανορθόδοξους αὐτὰς ἀποφάσεις;

Ὁρισμένοι ἐπικαλοῦνται μάλιστα τόν Μητροπολίτην Ἐφέσου ἅγιον Μᾶρκον τόν Εὐγενικόν ὑπέρ τῆς ἀπολύτου ἀρνήσεως αὐτῶν, ἀγνοοῦντες, ἴσως ἠθελημένως, ὅτι ὁ ἅγιος τοῦτος ἦτο ἐκ πεποιθήσεως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμφιβολίας ὑπέρ τῶν Οἰκουμενικῶν Διαλόγων, τονίζων: «Ὅτε διίστανται τινες ἀλλήλων καὶ οὐ χωροῦσι πρὸς λόγους, δοκεῖ μείζων εἶναι καὶ ἡ μεταξὺ τούτων διαφορὰ ὅτε δ' εἰς λόγους συνέλθωσι καὶ ἐκάτερον μέρος νουνεχῶς ἀκροάσῃται τὰ παρ' ἐκατέρου λεγόμενα, εὐρίσκεται πολλάκις ὀλίγη ἢ τούτων διαφορὰ»⁶⁶. Καὶ δέν δηλώνει ὁ ἅγιος

66. *Συμβέστρον Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, V, 28. Ἐκδ. ὑπὸ V. Laurent, Les „Memoires“ du Grand Ecclesiarque de l' Église de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438-

Μάρκος μόνον ὅτι εἶναι ἀναγκαῖος ὁ Θεολογικός Διάλογος, ἀλλά τονίζει ἀπεριφράστως: «Χρή μετά ἀγάπης τούς λόγους ποιεῖσθαι, ἐπεὶ καί περὶ εἰρήνης ἐστὶν ὁ λόγος καὶ ταύτην κατέλιπεν ὁ Κύριος ἡμῖν ὡσπερ τινὰ κληρον...»⁶⁷. Ὅχι ἀδιαφορῶν, περιφρονῶν καὶ ἀρνούμενος, ἀλλὰ μετὰ ἀγάπης καὶ μάλιστα «ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὴν ἀγάπην τηρεῖν»⁶⁸, τονίζει ὁ ἅγιος Μάρκος. Τὴν ἀναγκαιότητα ταύτην τοῦ διαλόγου μέ ἀγάπην, πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν τὴν ἐκφράζουν καὶ τὴν ἐφαρμόζουν καὶ οἱ μεγάλοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τῶν πρώτων αἰώνων. Μεταξὺ ἄλλων καὶ ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος, τὸν ὁποῖον ἐπαινεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον, τὴν δέ τακτικὴν του χαρακτηρίζει φάρμακον τῷ ἀρρωστήματι: «Τῷ δέ παρ' ἑαυτοῦ φάρμακον ἐπάγει τῷ ἀρρωστήματι. Πῶς οὖν τοῦτο ποιεῖ; Προσκαλεσάμενος ἀμφοτέρω τὰ μέρη οὕτως καὶ φιλανθρώπως, καὶ τὸν νοῦν τῶν γραφομένων ἀκριβῶς ἐξετάσας, ἐπειδὴ συμφρονοῦντας εὔρε καὶ οὐδέν διεστῶτας κατὰ τὸν λόγον, τὰ ὀνόματα συγχωρήσας, συνδεῖ τοῖς πράγμασιν»⁶⁹. Καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης Χρυσόστομος εἰς τὸ κατὰ Ἄνομοίον ἔργον του προτρέπει: «Μὴ τοίνυν πρὸς ἐκείνους ἀγριαίνωμεν, μηδὲ θυμὸν προβαλλώμεθα, ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας αὐτοῖς διαλεγώμεθα. οὐδέν γάρ ἐπιεικείας καὶ πραότητος ἰσχυρότερον»⁷⁰.

1439), Vol. IX (Concilium Florentinum Documenta et Scriptorum- Editum Consilio et Impensis Pontificii Instituti Orientalium Studiorum, Series B), Roma 1971, 282.

67. *Συμβέστρον Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, VI, 27, 326.

68. Ὅπ. παρ.

69. *Γρηγόριον Ναζιανζηνοῦ*, Λόγος 21, Εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, 35, PG 35, 1125AB.

70. *Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, Περί ἀκαταλήπτου, ἀπόντος τοῦ ἐπισκόπου, πρὸς Ἄνομοίους, λόγ. 1, 6, PG 48, 708. Πρβλ. καὶ *Ἰωάννου Καρμίρη*, Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν Διαλόγῳ μετὰ τῶν ἑτεροδόξων,

Καί ἐάν συμμετέχωμεν εἰς τοὺς Διαλόγους αὐτοὺς, εἶναι δυνατόν νά μὴν ἀρχίζουσι οἱ Διάλογοι τοῦτοι εἰς τό ὄνομα τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ; Εἶναι δυνατόν νά μὴν παρακαλῶμεν ἀπό κοινοῦ τόν Δοτῆρα παντός ἀγαθοῦ, ὅπως κατευθύνη τά βήματα ὄλων καί φωτίσει καί ἐνισχύσει πάντας πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν Διαλόγων τούτων διὰ τὴν εὐκαταίαν καταλλαγὴν, ὁμόνοιαν, εἰρήνην καί ἀποκατάστασιν τῆς πλήρους χριστιανικῆς ἐνότητος; Καί πῶς θά γίνῃ τοῦτο, ἐάν δέν εἶναι δυνατόν νά ἐνώσωμεν τὰς προσευχὰς ἡμῶν ἀπό κοινοῦ ὅπως ἐν ταπεινώσει πολλῇ πρὸς αὐτόν τόν Κύριον τῆς Ἐκκλησίας εἶπωμεν: «Πάτερ ἡμῶν.. καί ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καί ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν», δηλώνοντες μετάνοιαν καί αἰτούμενοι συγχώρησιν καί ἄφεσιν; Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἀθηναγόρας εἰς τό Μήνυμα τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1952 ἐτόνιζεν: «Σήμερον... στρέφομεν μεθ' ὑμῶν, τέκνα τῆς Ἐκκλησίας ἀγαπητά, τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς πρὸς τό Σπήλαιον τῆς σωτηρίας, ὁπόθεν ἀνέτειλεν τό φῶς καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή. Θά ηὐχόμεθα νά κλίνωμεν τό γόνυ εὐλαβῶς μετὰ τῶν σεβασμίων Ἀρχηγῶν ἀπασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, ἐν ἰσοτίμῳ συναδελφώσει ἔμπροσθεν τοῦ Θεικοῦ λίκνου καί προσκυνήσαντες τῷ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθέντι Θεῷ, νά δεηθῶμεν αὐτοῦ ἐκτενῶς, ὅπως ἴλεως γενόμενος ἐπιβλέψῃ ἐπὶ πάντας ἡμᾶς καί δῶ, ἵνα τό πνεῦμα τῆς ἀγάπης καί συνεργασίας πρυτανεύσῃ μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν...»⁷¹. Μὲ ποῖα ἐπιχειρήματα καί μέ ποίους Κανόνας εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῇ, ὅτι ἡ ἐπιθυμία αὕτη καί ἡ συμμετοχὴ ἡμῶν εἰς τοὺς Οἰκουμενικοὺς Διαλόγους, μεθ' ὄλων τῶν συνεπειῶν, ἀντίκειται πρὸς τό πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας καί τὴν ἐντολήν τοῦ Κυρίου «ἵνα πάντες ἐν ᾧσιν» (Ἰω. 17);

Ἀθῆναι 1975, 12 ἔξ.

71. Ὁρθοδοξία 27 (1952) 376.

Εἰς τὴν Charta Oecumenica τοῦ 2001 ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης, εἶχε προβλεφθῆ παράγραφος διὰ τὸ «ἀπό κοινοῦ προσεύχεσθαι». Ὅμως κατόπιν ἀντιδράσεων ὠρισμένων Ὁρθοδόξων δέν συμπεριελήφθη τὸ κοινόν τοῦτο αἴτημα, παρέμεινεν ὅμως ὁ τίτλος τῆς παραγράφου (II, 5), ἄνευ τοῦ περιεχομένου, ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖ διὰ τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν. Ἀντὶ τῆς «Δεσμεύσεως» τοῦ «ἀπό κοινοῦ προσεύχεσθαι», διευτυπώθη δυστυχῶς εἰς τὸ τελικόν κείμενον τὸ «προσεύχεσθαι δι' ἀλλήλους καὶ διὰ τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα». Ἐλπίζω εἰς νέαν ἔκδοσιν τῆς Charta Oecumenica μὲ διωρθωμένον καὶ ἀποκατεστημένον τὸ κείμενον μὲ τὴν ἀρχικὴν πρόθεσιν.

Ἐνταῦθα δύναται νά ἀναφερθῆ καὶ μία ἄλλη σκέψις: Ἐάν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὁ σκοπὸς τῶν Οἰκουμενικῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, εἶναι δυνατόν νά ἐξαχθοῦν καὶ ἕτερα συμπεράσματα. Π.χ. ποῖος εἶναι ὁ σκοπὸς γενικώτερον τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως; Ἡ ἀπάντησις πρέπει νά εἶναι μία: **Ἡ ἀποκατάστασις τῆς πλήρους χριστιανικῆς ἐνότητος ἐν ἀγάπῃ καὶ ἀληθείᾳ.** Τί σημαίνει τὸ καὶ ἐν ἀληθείᾳ; Καὶ ἐδῶ ἡ ἀπάντησις πρέπει νά εἶναι σαφής: Ἡ ἐνότης πρέπει νά ἔχη θεμέλιον καὶ βάσιν τὴν ἀληθῆ πίστιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὸν καθόλου Χριστιανισμόν⁷². Καὶ πῶς δύναται νά ἐπιτευχθῆ τοῦτο ἄνευ εἰλικρινῶν καὶ ἀντικειμενικῶν Θεολογικῶν Διαλόγων; Τοῦτο ἐλπίζομεν, λοιπόν, καὶ ἀναμέ-

72. Πρβλ. *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Βασικαὶ ἀρχαὶ τηρήσεως καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος. Ὁρθόδοξοι ἀπόψεις, ἐν: Ἐπιστημονικὴ Παρουσία Ἐστίας Θεολόγων Χάλκης, Τόμος Α', Ἀφιέρωμα εἰς τὸν Σεβ. Γέροντα Ἀρχιεπίσκοπον Ἀμερικῆς κ. Ἰάκωβον, Ἀθῆνα 1987, 323-366. *Grigorios Larentzakis*, Welche kirchlich-theologische Einheit strebt die Orthodoxe Kirche an? Grundkonzept und Perspektiven im neuen Europa, ἐν: *Orthodoxes Forum* 19 (2006) 175-192.

νομεν, ὅτι ὅλοι οἱ συμβαλλόμενοι εἰς τοὺς Οἰκουμενικούς Θεολογικούς Διαλόγους ἐπιθυμοῦν καί ἔχουν σκοπὸν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς κοινῆς εἰς μίαν Ἐκκλησίαν, ἔχουσαν θεμέλιον τὴν ὀρθήν, τὴν κοινὴν Ὁρθόδοξον πίστιν τῶν κοινῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ. Οὐδεὶς ἐκ τῶν Ὁρθοδόξων ἐπιθυμεῖ ὑποβάθμισιν τῆς πίστεώς του, ἢ σχετικοποίησιν καὶ παραποίησιν τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησιολογίας. Ἄπαντες οἱ συμμετέχοντες ἀντιπρόσωποι εἰς τοὺς Οἰκουμενικούς Διαλόγους, καὶ οἱ Ὁρθόδοξοι, κατόπιν συνοδικῆς ἀποφάσεως καὶ ἐντολῆς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἀποστολὴν των μὲ πλήρη ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν τῆς εὐθύνης αὐτῶν. Οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ ἢ ὑποβοηθεῖ τὴν μείωσιν τῆς αὐτονομίας τῆς Ὁρθοδοξίας πρὸς ὄφελος ἄλλων Ἐκκλησιῶν, πολὺ δέ περισσότερον οὐδεὶς ἐπιδιώκει ἢ δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ὁρθοδοξίας ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα Ῥώμης, διότι οὐδεὶς Ὁρθόδοξος ἀποδέχεται τὸ διπλοῦν Δόγμα περὶ τὸ ἀλάθητον καὶ τὸ πρωτεῖον ἐξουσίας τοῦ Πάπα Ῥώμης!⁷³ Ἀντίθετοι ἰσχυρισμοὶ δημοσιευμάτων καὶ «συμβουλευτικῶν ἐπιστολῶν»,

73. Περὶ τὸ θέμα τοῦτο ἠσχολήθην κατ' ἐπανάληψιν: *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Ἡ ἡμερομηνία ἐορτασμοῦ τοῦ Πάσχα μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον τῆς Νικαίας (325). Ὁ ρόλος τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ῥώμης, ἐν: *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 65 (1982) 140-158. Τοῦ *ιδίου*, Ἡ Ἐκκλησία Ῥώμης καὶ ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς. Συμβολαὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως βάσει πατερικῶν πηγῶν (Εἰρηναῖος, Βασίλειος, Χρυσόστομος), Ἀνάλεκτα Βλατάδων 45, Θεσσαλονίκη 1983. *Grigorios Larentzakis*, Die Notwendigkeit der Zusammenarbeit der Bischöfe des Ostens und des Westens nach dem hl. Basilius, ἐν: Ἱερά Μητροπολις Ἐλβετίας / Ἴδρυμα διὰ τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα Atef Danial, Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914-1986, Γενεύη 1989, τ. 3, 273-293. *Grigorios Larentzakis*, Das Papstamt in orthodoxer Sicht, ἐν: *Papstamt-pro und contra. Geschichte, Entwicklungen und ökumenische Perspektiven*, hg. v. Walter Fleischmann-Bisten, Göttingen 2001, 84-120.

πρός λήψιν προληπτικῶν μέτρων, διότι δῆθεν ἐπίκειται ὑποταγή τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν εἰς τόν Πάπα καί ὑποβίβασμός ἢ σχετικοποίησις τῆς πίστεως ἡμῶν, δέν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὴν πραγματικότητα, παραπληροφοροῦν σκοπίμως καί ἀνευθύνως καί δημιουργοῦν βλαβεράν σύγχυσιν μεταξὺ τῶν πιστῶν καί πολλῶν κληρικῶν, ἀκόμη καί ἀρχιερέων.

Γνωρίζομεν ὅμως, ὅτι Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας ἐπέτρεπον συμπροσευχὴν καί μυστηριακὴν κοινωνίαν μεταξὺ Ὁρθοδόξων καί προσώπων αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν, τὰ ὁποῖα εἶχον σκοπὸν καί ἐπεθύμουν, ὅπως ὁμολογήσουν τὴν ὀρθὴν πίστιν⁷⁴. Καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τονίζει: «Μὴ τοίνυν αἰσχύνῃ τις ἡγείσθω τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι βαρβάρους εἰς μέσον ἀναστήναι καί εἰπεῖν παρσκευάσαμεν. τοῦτο γάρ τῆς Ἐκκλησίας κόσμος, τοῦτο καλλώπισμα, τοῦτο τῆς ἐν τῇ πίστει δυνάμεως ἀπόδειξις. τοῦτο καί ὁ προφήτης ἄνωθεν προαναφωνῶν ἔλεγεν.... Καί τοῦτο σήμερον ἐωράκατε, τοὺς πάντων ἀνθρώπων βαρβαρικωτέρους μετὰ τῶν τῆς Ἐκκλησίας προβάτων ἐστῶτας, καί κοινὴν οὖσαν τὴν νομὴν καί τόν σηκὸν ἓνα, καί μίαν ἅπασιν τράπεζαν προκειμένην»⁷⁵.

Θά ἦτο, λοιπόν, δυνατόν ὅπως θεωρηθῆ βέβαιον, ὅτι αἱ Ἐκκλησίαι αἱ ὁποῖαι συνεργάζονται εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν δέν ἀποσκοποῦν εἰς τὴν πολεμικὴν καί τὴν καταπολέμησιν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως καί Ἐκκλησίας, ὡς λύκοι κατὰ προβάτων, ὡς ἔπραττον οἱ αἰρετικοὶ καί σχισματικοί, ἀλλὰ ὅτι ἐπιθυμοῦν τὴν καταλλαγὴν καί ἀποκατάστασιν τῆς κοινωνίας ἐν ἀγάπῃ καί ἀλη-

74. Πρὸβλ. ΟΒ΄ Κανόνα τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἴδε καί ἀρχμ. *Γερωνύμου Κοτσώνη, μετέπειτα Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν*, Ἡ κανονικὴ ἄποψις περὶ τῆς ἐπικοινωνίας, 222.

75. *Ἰωάννου Χρυσοστόμου*, Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παύλου..., Η΄, α, PG 63, 501-502.

θεία, ἤτοι ἐν ἀγάπῃ καί τῃ ὀρθῇ, τῇ Ὁρθοδόξῳ πίστει τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων⁷⁶. Τί καλύτερον καί πλεον ἄρεστόν εἰς τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τόν προσευχηθέντα εἰς τόν Πατέρα Του διά τήν καταλλαγὴν καί κοινωνίαν; Καί ἐάν θεωρηθῇ ὅτι ὑπερβάλλω αἰσιοδοξῶν (!), ποία εἶναι ἡ ἐναλλακτικὴ πορεία πρὸς καταλλαγὴν καί κοινωνίαν, ἢ ποία εἶναι ἡ ἐναλλακτικὴ λύσις **ἀντί** τῆς καταλλαγῆς καί τῆς κοινωνίας; Καί μέ ποῖον τρόπον, ἄλλως πως, εἶναι δυνατόν νά ὁμολογήσωμεν καί νά συνδιαλλαγῶμεν μετά τῶν ἑτεροδόξων περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἡμῶν; Καί μέ ποῖον τρόπον θά δυνηθῶμεν νά ἐπιτύχωμεν τήν κοινήν χριστιανικὴ μαρτυρίαν εἰς τόν σύγχρονον κόσμον τοῦ θρησκευτικοῦ καί ὑπαρξιακοῦ ἀποπροσανατολισμοῦ τῶν ἀνθρώπων καί νά δοξολογήσωμεν ἀπό κοινοῦ τόν Τριαδικόν Θεόν; Δέν ἐθελουφλοῦμεν. Καί βεβαίως δέν ἀγνοοῦμεν ὅλα τά ὑπάρχοντα θεολογικά καί ἄλλα προβλήματα, οὔτε ὅλας ἐκεῖνας τὰς ἀρνητικὰς καί πολλακίς ἀπολογητικὰς ἀντιδράσεις τῶν ἑτεροδόξων, οὔτε καί ὅλας ἐκεῖνας τὰς βλαβεράς «ἱερα-

76. Καί οἱ Λουθηρανοὶ ἀναγνωρίζουν σήμερα τήν μεγίστην σημασίαν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων τόσον διά τὰ θέματα τῆς δογματικῆς διατυπώσεως τῆς πίστεως ἡμῶν ὅσον καί διά τήν ἱεράν Παράδοσιν, καθὼς ἐπετεύχθη συμφωνία εἰς τόν ἐπίσημον Θεολογικόν Διάλογον μεταξύ τῆς Λουθηρανικῆς Παγκοσμίου Ὁμοσπονδίας καί τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας. Διά τὰς σημαντικὰς ταύτας ἐξελίξεις ἴδε καί τήν μελέτην τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Αὐστρίας Μιχαήλ: *Michael Staikos, Metropolit von Austria, Sola scriptura sine traditione? Aktuelle Perspektiven über „Schrift und Tradition“ im Ökumenischen Dialog insbesondere zwischen der Orthodoxie und dem Lutherischen Weltbund*, ἐν: *Kirche: Lernfähig in die Zukunft? Festschrift für Johannes Dantine zum 60. Geburtstag*, hg. V. M. Bünker und Th. Krobath, Innsbruck / Wien 1998, 49 ἑξ. *Grigorios Larentzakis, Die Bedeutung der Heiligen Schrift und der Tradition in der Kirche. Orthodox-Lutherischer Dialog*, ἐν: *Ökumenisches Forum*, Graz, 26/27 (2003/2004) 165-184.

ποστολικάς» κινήσεις και αποστολάς ἐκ τῶν Δυτικῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν Ἀνατολήν με ὅλας ἐκείνας τὰς θεμιτάς και ἀθεμίτους πράξεις προσηλυτισμοῦ εἰς βάρος τῆς Ὁρθοδοξίας! Οἱ τραυματισμοὶ και αἱ πληγαὶ δὲν ἔχουν ἐπουλωθῆ εἰσέτι πλήρως! Θέλομεν ὅμως νά πιστεύωμεν, ὅτι ἔχει γίνει ἀντιληπτόν και ἐντὸς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκείνων, ὅτι ἡ βλαβερά αὕτη μέθοδος ἐν τελικῇ ἀναλύσει οὐδὲν θετικόν ἀποτέλεσμα φέρει, οὐδὲν κέρδος, οὐδεμίαν αὔξησιν τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, ἀπεναντίας ἡ καταδικαστέα μέθοδος αὕτη διευρύνει τό χάσμα και τὴν δυσπιστίαν, ἴσως αὐξάνει και τό μῖσος, μεταξὺ των χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Καί εἰς τὴν Charta Oecumenica συνεφωνήθη ὑπὸ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Εὐρώπης ἡ καταδίκη τοῦ προσηλυτισμοῦ, ὅπου τονίζεται ὅτι «οὐδεὶς ἐπιτρέπεται διὰ ψυχολογικῆς πιέσεως ἢ δι' ὑλικῶν κινήτρων, ὅπως ἐπηρεασθῆ πρὸς ἀλλαγὴν πίστεως» (II, 2). Ἐάν διαπιστώνονται συγκεκριμέναι ἀντίθετοι πράξεις και ἐνέργειαι ὠρισμένων Ἐκκλησιῶν εἰς βάρος τῆς Ὁρθοδοξίας πρέπει νά καυτηριάζωνται και νά καταδικάζωνται πάραυτα.

Διατί, λοιπόν, νά ἀπαγορευῆται ἡ συμπροσευχή μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι εἰλικρινῶς μετὰ κόπων και μόχθων ἐργάζονται τό ἀγαθόν και ὑπηρετοῦν τό ἱερόν τοῦτο αἷτημα τῆς καταλλαγῆς και τῆς κοινωνίας, ὑπηρετοῦντες και σεβόμενοι τὰς ἐντολάς τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν πρὸς ἀπό κοινοῦ ὁμολογίαν τῆς αὐτῆς ὀρθῆς πίστεως; Καί ἐν πάσῃ περιπτώσει **ποῖος, ἐκτὸς Συνόδων, και ὑπὸ ποίαν ιδιότητα** θά κρίνη και πῶς θά κριθοῦν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι, κατόπιν **συνοδικῶν ἀποφάσεων** και κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Ἐκκλησίας πανορθοδόξως, μέχρι σήμερον συμμετέχοντες εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ἔλαβον μέρος και εἰς λειτουργικὰς συνάξεις συμπροσευχηθέντες; Τόσοι Οἰκουμενικοὶ και ἄλλοι Πατριάρχαι και Ἀρχιεπί-

σκοποι τῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν⁷⁷, τόσοι ἀρχιερεῖς ἐκ πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, τόσοι Ὀρθόδοξοι κληρικοί καί λαϊκοί, ἀποσταλέντες εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν καί διορισθέντες εἰς τὰς διαφόρους Οἰκουμενικάς Ἐπιτροπὰς τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων τῆς Καθόλου Ὀρθοδοξίας μέ ὅλας τὰς χριστιανικάς Ἐκκλησίας, σύμπασα ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία, πᾶσαι αἱ Σύνοδοι τῶν Αὐτοκεφάλων Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἔλαβον ἀκύρους καί ἐσφαλμένας ἀποφάσεις, ἅπαντες εἶναι καταδικαστέοι, ἐκτός ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θεωροῦν ἑαυτούς ὑπερασπιστάς καί σωτήρας τῆς ἀμιγυῶς Ὀρθοδόξου πίστεως; Καθὼς ὑπάρχει ἡ ὑπεροψία τῆς δυνάμεως καί τῆς ἰσχύος, οὕτω πῶς ὑπάρχει καί ἡ ὑπεροψία τοῦ μαρτυρίου, τῆς ἀληθείας καί τῆς εὐσεβείας...

Ὁ Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος ἐρευνᾷ καί τὰς ἀπόψεις καί τήν στάσιν τοῦ ἁγίου Νεκταρίου ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων καί ἀναφέρει, ὅτι ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος χαρακτηρίζει αὐτούς «ζηλωτὰς οὐ κατ' ἐπίγνωσιν». Ὁ ζηλωτής οὐ κατ' ἐπίγνωσιν αὐτοχαρακτηρίζεται «φρουρός τῶν πατρικῶν παραδόσεων». «Προφανῶς ἀπὸ ὑπερεκτίμησι τῶν ἀπόψεων του καί τῆς ἀποστολῆς του. Χαρακτηρίζει ἄλλους, ἐκείνους πού δέν συμφωνοῦν μέ τίς ἀπόψεις του, “προδότες τῆς ὀρθοδόξου πίστεως” καί “σέ δογματικά ζητήματα μειοδότες”. Ἐπικρίνει. Καί κατακρίνει. Χάριν τῆς Ὀρθοδόξου πίστεως....“Εὐχεται τῷ Θεῷ νά ρίψη πῦρ ἐξ

77. Ὁ κατάλογος θά εἶναι ἐκτενής, ἐάν ἀναφερθοῦν πάντες οἱ Ἀρχηγοὶ Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, οἱ ὅποιοι εἴτε ὡς Ἀρχηγοὶ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, εἴτε ὡς ἱεράρχαι διαφόρων Μητροπόλεων, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἀνῆλθον εἰς τό ἕψιστον ἀξίωμα τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν, εἶχον ὑπευθύνους θέσεις καί ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς πλείστον ὄσον Οἰκουμενικοὺς ὀργανισμοὺς καί συμμετεῖχον ἐνεργῶς εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις αὐτῶν. Καί ἐξ αὐτοῦ καταφαίνεται ἡ σημαντικὴ συμβολὴ τῆς Ὀρθοδοξίας εἰς τὴν καθόλου Οἰκουμενικήν Κίνησιν.

οὐρανοῦ νά κατακαύσῃ πάντας τοὺς μὴ δεχομένους τὰς ἀρχάς καὶ πεποιθήσεις του”. Ἐκφωνοῦν ἐναντίον τους ἀναθέματα! “Πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους μῖσος, θυμὸς, φθόνος, ἐμπάθεια (ἀσφαλῶς αὐτὰ δὲν εἶναι ποτέ ἐκ Θεοῦ). Παράλογος ἐπιμονὴ ἐν τῇ προασπίσει τῶν ἰδίων φρονημάτων (=πλήρης ἔλλειψις ταπεινώσεως). Παράφορος ζῆλος, πρὸς κατίσχυσιν ἐν πᾶσι (=θέλει παντοῦ νά τοῦ περνάει, νά ἔχει τὸν τελευταῖο λόγο), φιλοδοξία, φιλονικία, ἔρις, φιλοτάραχον”. Καὶ συμπεραίνει ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος: “Ὁ μὴ κατ’ ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς εἶναι ἄνθρωπος ὀλέθριος”. Τὰ αὐστηρὰ αὐτὰ λόγια τοῦ γεμάτου ταπεινώσεως καὶ ἀγάπης ἁγίου Νεκταρίου, πρέπει νά μᾶς προβληματίζουν ὅλους. Καὶ νά τό ἔχουμε μόνιμο ἐρώτημα μέσα μας. Μήπως ὁ ζῆλος μου ἐκτρέπεται σέ ζῆλον “οὐ κατ’ ἐπίγνωσιν” καὶ ἀντὶ καλοῦ προκαλεῖ κακό; Δοκιμαζέτω ἕκαστος ἑαυτόν. Ἐκαστος τῷ ἰδίῳ Κυρίῳ στήκει ἢ πίπτει»⁷⁸. Λίαν σημαντική ἡ ἐπί τῆς στάσεως καὶ τοῦ ἁγίου Νεκταρίου κατοχυρωμένη καὶ πειστική αὕτη προτροπὴ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Νικοπόλεως Μελετίου.

Βεβαίως δὲν ἀγνοοῦμεν, ὅτι εὐρισκόμεθα ἐν πορείᾳ πρὸς τὴν πλήρη κοινωνίαν, ἥτοι καὶ τὴν μυστηριακὴν κοινωνίαν μεταξύ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει, ὅτι μέ τὰς κοινὰς αὐτὰς προσευχὰς δὲν ἐννοεῖται κοινὴ συμμετοχὴ εἰς τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, οὔτε εἶναι δυνατόν, τό γε νῦν, νά πραγματοποιηθῇ, δεδομένου ὅτι δὲν ἔχουν λυθῆ εἰσέτι τὰ ὑπάρχοντα προβλήματα. Τοῦτο τὸ αὐτονόητον ἀπὸ Ὁρθόδοξου πλευρᾶς τονίζεται καὶ ἐνταῦθα πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως. Τὸ κοινόν Ποτήριον εἶναι ὁ σκοπός

78. Μελετίου, Μητροπολίτου Νικοπόλεως, Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος καὶ ἡ στάσις του ἐναντι τῶν αἰρέσεων καὶ τῶν σχισμάτων, ἐν: Διάλογος 31 (2003) 7.

καί τό τέρμα τῶν οἰκουμενικῶν προσπαθειῶν, σὺν Θεῷ εὐδοκοῦντι.

Ἐτερον σημεῖον, τό ὅποιον πρέπει νά ἀναφερθῆ ἔνταῦθα εἶναι καί τό πρόβλημα τό ὅποιον δημιουργεῖται κατά τάς κοινάς προσευχάς καί ἐκ τῶν λειτουργικῶν τελετῶν, αἱ ὁποῖαι συντάσσονται *ad hoc* διά τάς ἐκάστοτε συγκεκριμένες συνεδριάσεις οἰκουμενικῶν Ἐπιτροπῶν καί τάς κατά καιρούς ποικίλας οἰκουμενικάς ἐκδηλώσεις μέ τήν καλῶς ἐννοουμένην σύνθεσιν καί ἀνάμειξιν ποικίλων λειτουργικῶν στοιχείων ἐκ διαφόρων παραδόσεων τῶν συνεργουσῶν Ἐκκλησιῶν. Βεβαίως καταβάλλεται προσπάθεια ἱκανοποιήσεως ἀπάντων τῶν συμβαλλομένων μερῶν, πλὴν ὁμως δημιουργοῦνται τεχνηέντως νέοι λειτουργικοί τύποι, οἱ ὁποῖοι δέν προέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοχθόνου θρησκευτικοῦ καί πολιτισμικοῦ περιβάλλοντος τῆς ζωῆς τῶν ἐπί μέρους Ἐκκλησιῶν μέ τά ἐπακόλουθα τῶν δυνατοτήτων ἐκκλησιολογικῆς καί ὁμολογιακῆς συγχύσεως.

δ. Ἐτεροδοξία καί αἵρεσις. Τό Μέγα Σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως. Τά ὄρια τῆς Ἐκκλησίας

Ἐκτός τῶν ἀνωτέρω, πρέπει νά τεθῆ ἐν βασικόν ἐρώτημα, ἐάν δηλ. καί κατά πόσον αἱ αἵρέσεις καί τά σχίσματα, τά ὑπό τῶν Κανόνων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς πρώτης χιλιετίας ἀναφερόμενα, ταυτίζονται σήμερον μέ τοὺς ἑτεροδόξους, μέ τήν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν καί μέ τάς Ἐκκλησίας ἐκ τῆς Μεταρρυθμίσεως. Πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες τήν ἐφαρμογὴν τῶν Κανόνων ἐκείνων καί διά τάς ἀναφερθείσας Ἐκκλησίας ἐντὸς τῆς Οἰκουμενικῆς Κινήσεως, ἐπικαλούμενοι καταδικαστικὰς ἐκκλησιαστικοκανονικάς πράξεις τῆς Ἐκκλησίας, προκαλοῦν τό ἐρώτημα, ἐάν διά τάς Ἐκκλησίας αὐτάς ἔχομεν καταδικαστικὴν

ἐκκλησιαστικοκανονικήν πρᾶξιν Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν, καταδικάζουσιν τὰς Ἐκκλησίας αὐτάς ὡς αἰρετικές ἢ σχισματικές. Καί ἡ ἀπάντησις εἶναι γνωστή.

Ἐτερον βασικόν ἐρώτημα, τό ὁποῖον πρέπει νά διαλευκανθῆ, διότι εἰς τὰς ἐρεῦνας καί ἱστορικός συγγραφάς ὑφίσταται διαφορά ἀντιλήψεων, εἶναι ἐάν καί κατά πόσον εἶναι δυνατόν νά καθορισθῆ ἡ συγκεκριμένη ἡμερομηνία τοῦ τελικοῦ Σχίσματος μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς καί τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τό λεγόμενον Μέγα Σχίσμα μεταξύ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς καί τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καί κατ' ἀκολουθίαν ἀπό πότε καί μέ ποῖον καταδικαστικόν χαρακτηρισμόν ἐπιβάλλεται καί πλήρης διακοπή τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας καί τῆς συμπροσευχῆς. Τό θέμα τοῦτο εἶναι αὐτό καθ' ἑαυτό λίαν σοβαρόν, ἔχει ὅμως καί ἄμεσον σχέσιν πρός τό ὑπό συζήτησιν θέμα τῆς δυνατότητος συμπροσευχῆς ἢ μή. Ἐπραγματοποιήθη τό ὀριστικόν Μέγα Σχίσμα τό 1009 ἐπί Πάπα Ρώμης Σεργίου λόγῳ τοῦ filioque καί τῆς διαγραφῆς τοῦ ὀνόματός του ἐκ τῶν Διπτύχων, ἢ τό 1014 ἐπί Πάπα Βενεδίκτου Η' διά τῆς προσθήκης τοῦ filioque εἰς τό Σύμβολον τῆς Πίστεως καί εἰς τήν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν; Ἡ μήπως ἐπραγματοποιήθη τό Μέγα Σχίσμα τό 1054 διά τῶν ἐκατέρωθεν ἀναθεματισμῶν τοῦ Καρδινάλιου Οὐμβέρτου καί τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Μιχαήλ Κηρουλαρίου, ὡς συνήθως ἀναφέρεται; Μετά ἀπό ποίαν ἡμερομηνίαν ἔχομεν τήν πλήρη διακοπήν καί τῆς δυνατότητος συμπροσευχῆς ἢ καί τῆς μυστηριακῆς κοινωνίας; Ἐάν δέν συνέβη τό 1009, τό 1014 ἢ τό 1054, πότε δύναται νά καθορισθῆ ἡ ἡμερομηνία τοῦ ὀριστικοῦ Σχίσματος καί ἀπό πότε ὀριστικοποιήθη καί ἡ πλήρης διακοπή τῆς Μυστηριακῆς κοινωνίας ἢ καί ἡ δυνατότης συμπροσευχῆς καί κατ' ἀκολουθίαν ἀπό πότε ἔγινε συν-

ειδητόν, ὅτι ὑφίστανται δύο Ἐκκλησίαι, ἀποξενωμέναι πλήρως ἀλλήλων; Ἡ ἀπό τότε ἀκριβῶς παρέμεινε μόνον μία καί μοναδική, ἐνωμένη Ἐκκλησία, ἡ ἡμετέρα, καί συγχρόνως ἀπώλεσεν ἡ Δυτική Ἐκκλησία πλήρως τήν ἐκκλησιαστικότητα αὐτῆς, ἐκπέσσασα καί καθισταμένη «Μη- Ἐκκλησία» καί ἐκτός τῆς θείας Χάριτος (!); Μία ἐνιαία ἀπάντησις καί ἐκ βάσει γεγονότων μία ὑποχρεωτική καί ἀναγκαστική ἡμερομηνία καί ἀπό Ὁρθοδόξου πλευρᾶς δέν ὑπάρχει! Ὑπάρχουν διάφοροι ἀπόψεις καί ἡ κάθε μία ἀπολυτοποιεῖ ἐαυτήν! Λεπτομερῆς ἐνασχόλησις μέ τά ἀνωτέρω πολύπλοκα προβλήματα δέν εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθῇ ἐνταῦθα. Ὅμως εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαῖον, ὅπως δοθοῦν ἔστω καί σύντομοι ἀπαντήσεις: Οἱ ἐρευνηταί, μεταξύ αὐτῶν καί Ὁρθόδοξοι, καταλήγουν εἰς τό συμπέρασμα, ὅτι τό ἔτος 1054 δέν εἶναι δυνατόν, λόγω τῶν γενομένων ἀναθεμάτων, ὅπως θεωρηθῇ ὡς ἔτος τοῦ ὀριστικοῦ Σχίσματος. Τά ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν ἐν σχέσει μέ τήν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων αὐτῶν τό 1965 εἶναι σαφῆ. Τά ἀναθέματα ἐσχετίζοντο μέ ἐκκλησιαστικά πρόσωπα, εἶχον προσωπικόν χαρακτήρα καί ὄχι γενικόν ἐκκλησιαστικόν, δηλ. τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἀναθεματίσασθαι τήν Ἀνατολικήν, οὔτε καί ἀντιστρόφως τῆς Ἀνατολικῆς, ἀναθεματίσασθαι τήν Δυτικήν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Πάπα εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν δέν εἶχον οὐδεμίαν ἐντολήν δι' ἀναθέματα. Ἐκτός τούτου ὁ Πάπας ἦτο μῆνες πρό τῶν ἀναθεματισμῶν νεκρός, ἄρα, καί ἐάν εἶχον ἐντολήν, ἦτο ἡ πρᾶξις αὐτῶν ἄκυρος! Ἀλλά οὔτε καί ὁ ἀναθεματίσας Καρδινάλιος Οὐμβέρτος δέν ἐσκόπευεν νά ἀναθεματίσῃ ὀλόκληρον τήν Ἀνατολικήν Ἐκκλησίαν, δεδομένου ὅτι εἰς τό ἴδιον κείμενον τοῦ Ἀναθεματισμοῦ χαρακτηρίζει τόν Αὐτοκράτορα καί τούς πολίτας τῆς Κωνσταντινουπόλεως καλούς χριστιανούς καί Ὁρθοδόξους, ὡς διεπίστωσεν ὁ καθηγ. Joseph

Ratzinger, ὁ νῦν Πάπας Ρώμης Βενέδικτος ΙΣτ⁷⁹. **Τά γεγονότα τοῦ 1054 πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς μία ἀποτυχημένη προσπάθεια ἐπιτεύξεως συμμαχίας κατά τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, κατά τῶν Νορμανδῶν.** Ἐκτός τούτου καί οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων, δέν ἐθεώρουν τά λυπηρά γεγονότα τοῦ 1054 ὡς τό ὀριστικόν Σχίσμα. Ὁ Ἀντιοχείας ἔδιδε συστάσεις μετριοπαθείας πρὸς τόν Κωνσταντινουπόλεως καί οἱ προσκυνηταί ἐκ Δύσεως εἰς Ἱεροσόλυμα εἶχον μυστηριακὴν κοινωσίαν μετὰ τῶν ἐντοπίων Ὁρθοδόξων τουλάχιστον μέχρι τέλους τοῦ 11ου αἰῶνος, δηλ. πενήντα ἔτη μετὰ τό θεωρούμενον Μέγα Σχίσμα. Τά αὐτά ἰσχύουν καί διὰ τοὺς προσκυνητάς ἐξ Ἀνατολῶν εἰς τὴν Δύσιν, εἰς τὴν Ρώμην, μέχρι καί τό Santiago de Compostela. Ἐκ πάντων τούτων συμπεραίνεται ὅτι «εἶναι γεγονός ὅτι τό σχίσμα μέχρι τὴν τελευταία δεκαετία τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνα δέν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ. Ἐπίσης στή συνείδηση τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ πεποίθησις ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἐνωμένη, παρὸλα τά προβλήματα ποῦ

79. *Joseph Ratzinger, Prognosen für die Zukunft des Ökumenismus, ἐν: Ökumenisches Forum 1 (1977) 36:* “Immerhin hat doch im Jahr 1054 Humbert von Silva Candida in derselben Bulle, in der er den Patriarchen Kerularios exkommunizierte und damit das Schisma zwischen Ost und West einleitete, Kaiser und Bürger von Konstantinopel als” sehr christlich und rechtgläubig “bezeichnet, obgleich deren Vorstellung vom römischen Primat sicher von der des Kerularios weit weniger unterschieden war...” [= «Πάντως ὁ Καρδινάλιος Οὐμβέρτος τῆς Silva Candida τό 1054 εἰς τὴν ἴδιαν Βούλλαν (τό ἔγγραφο ἀναθεματισμοῦ), διὰ τῆς ὁποίας ἀνεθεμάτισεν τόν Πατριάρχην Κηρουλλάριον, καί διὰ τῆς ὁποίας ἤρχισεν νά εἰσαγάγῃ (einleitete) τό Σχίσμα μεταξύ Ἀνατολῆς καί Δύσεως, ἐχαρακτήριζεν τόν Αὐτοκράτορα καί τοὺς πολίτας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς “καλοὺς χριστιανούς καί Ὁρθοδόξους”, ἂν καί αἱ ἀπόψεις αὐτῶν περὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ Πρωτείου ἀσφαλῶς δέν διέφερον κατά πολύ τῶν ἀπόψεων τοῦ Κηρουλλαρίου»].

είχαν εκδηλωθεῖ»⁸⁰. Ἐπίσης διαπιστοῦται, ὅτι εἰς οὐδεμίαν ἔνωτικὴν προσπάθειαν μετὰ ταῦτα δέν ἐτέθη ζήτημα ἄρσεως τῶν ἀναθεματισμῶν τοῦ 1054 πρό τῆς ἐνάρξεως τῶν θεολογικῶν συζητήσεων πρὸς λύσιν τῶν ὑφισταμένων δογματικῶν διαφορῶν, γεγονός τό ὅποῖον ἀποδεικνύει ἀναμφιβόλως, ὅτι τά ἀναθέματα ἐκεῖνα τοῦ 1054 δέν εὐρίσκοντο εἰς τήν συνείδησιν τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς τά γεγονότα ἐκεῖνα, τά ὅποια εἶχον προκαλέσει οὔτε ἐπισφραγίσει τό ὀριστικόν Μέγα Σχίσμα.

Αἱ Σταυροφορίαι ἔπαιξαν δραματικόν ρόλον διὰ τήν ἀποξένωσιν καί ἀποκοπήν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως. Συγκεκριμένως, ἡ Δ΄ Σταυροφορία τοῦ 1204 ἐπέφερον βαρῦτα τραύματα καί εἶχεν πλέον ἀρνητικᾶς συνεπειᾶς διὰ τὰς σχέσεις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐκείνων τοῦ 1054! Τά δραματικά ταῦτα γεγονότα καί ἡ ἀντικανονική ἴδρυσις τῶν λατινικῶν Πατριαρχείων εἰς τήν Ἀνατολήν ἐμεγέθυνον καί ἐπέφερον τήν ἐσωτερικὴν ἀποξένωσιν καί τό ὀριστικόν Σχίσμα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν⁸¹. Ἀλλά καί ἐνταῦθα πρόκειται περὶ *de facto* διὰ τῶν γεγονότων καί πράξεων δημιουργηθεῖσαν ἀρνητικὴν κατάστασιν καί οὐχί διὰ συγκεκριμένην καταδικαστικὴν πράξιν.

Καί ἐάν τά ἀναθέματα τοῦ 1054 πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς προξενήσαντα τό Σχίσμα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὡς καταδικαστικαὶ πράξεις, μετὰ τήν ἄρσιν τῶν ἀναθεμάτων αὐτῶν τήν 5ην Δεκεμβρίου τοῦ 1965 εὐρίσκονται αἱ δύο Ἐκκλησίαι Ἀνατολῆς καί Δύσεως εἰς μίαν νέαν σχέσιν ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν **ἐν ἀκοινωνησίᾳ**. Ὁ Βλάσιος Φειδᾶς διεπίστωσε, ὅτι μέ τήν ἄρσιν αὐτῆν τῶν ἀναθεμά-

80. Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου, Κανονικολειτουργικά, Ι, Θεσσαλονίκη 1996, 172.

81. Grigorios Larentzakis, Der 4. Kreuzzug und die Einheit der Kirchen, ἐν: Salzburger Theologische Zeitschrift 8 (2004), 137-149.

των ἤρθη τό κανονικόν πλαίσιον τῆς καταδίκης καί τό ὀριστικόν Σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μετετρόπη ἤδη εἰς μίαν κατάστασιν ἀκοινωνησίας, ἕως ὅτου λυθοῦν καί αἱ ὑπάρχουσαι δογματικά καί ἄλλαι διαφοραί⁸². Ἡ ἐλπίς καί ἐπιθυμία τῶν δύο Ἐκκλησιῶν μετά τήν ἄρσιν αὐτήν εἶναι, λοιπόν, ὅπως ἡ πορεία τῶν οἰκουμενικῶν προσπαθειῶν καταλήξῃ εἰς τήν πλήρη κοινωνίαν τῆς πίστεως, τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας καί τῆς μυστηριακῆς ζωῆς, ἥτις ὑφίστατο μεταξύ αὐτῶν διαρκούσης τῆς πρώτης χιλιετηρίδος τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τονίζεται εἰς τήν Κοινήν Δήλωσιν τῆς ἄρσεως, διά τῆς ὁποίας, ὡς τονίζεται, δέν δύναται νά ἀποκατασταθῇ ἄμεσα ἡ ἐκκλησιαστική κοινωνία, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται εἰσέτι αἱ παλαιοί καί αἱ νεότεροι διαφοραί μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν: «Πραγματοποιοῦντες τήν χειρονομίαν ταύτην ἐλπίζουσιν, οὐχ ἦττον, ὅτι αὕτη ἔσται εὐάρεστος τῷ Θεῷ, ἐτοίμω, ἵνα ἀφήσῃ ἡμῖν, ὅταν ἀφίεμεν ἀλλήλοις, καί ἐκτιμηθῆσῃ αὕτη ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἀλλ' ἰδίᾳ, ὑπό τοῦ συνόλου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς ἔκφρασις ἀμοιβαίας εἰλικρινοῦς θελήσεως πρὸς καταλλαγὴν καί ὡς πρόσκλησις πρὸς ἐπιδιώξιν, ἐν πνεύματι ἀμοιβαίας ἐμπιστοσύνης, ἐκτιμήσεως καί ἀγάπης, τοῦ διαλόγου, ὅστις ὀδηγήσει αὐτάς, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, ἵνα ἐπαναβιώσωσιν, ἐπί μείζονι ὠφελείᾳ τῶν ψυχῶν καί πρὸς ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τήν

82. *VI. Phidas, Anathema und Schisma- Folgen der Aufhebung der Anathemata*, 100: "...wurde durch die Aufhebung der Anathemata sozusagen die kanonische Entscheidung aufgehoben und das endgültige Schisma von Ost und West in eine schismatische Situation gewandelt, die der Wiederherstellung der Einheit der Kirche im rechten Glauben, in der heiligen Eucharistie und in der Liebe durch die Aufhebung der Differenzen im Dogma, in der kanonischen Ordnung und im liturgischen Leben harrt".

πλήρη κοινωνίαν τῆς πίστεως, τῆς ἀδελφικῆς ὁμονοίας καί τῆς μυστηριακῆς ζωῆς, ἥτις ὑφίστατο μεταξύ αὐτῶν διαρκούσης τῆς πρώτης χιλιετηρίδος τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας»⁸³. Μὲ πολεμικὴν καί φανατισμὸν οὐδὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἶναι ἀναγκαῖον, ὅπως ἀντικειμενικῶς διαπιστωθῆ, πῶς ἐθεωροῦντο αἱ Ἐκκλησίαι Ἀνατολῆς καί Δύσεως ἐκατέρωθεν κατὰ τοὺς μετέπειτα αἰῶνας τῆς Β΄ χιλιετίας.

Ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως Μητροπολίτης Ἐφέσου Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ ὀρθῶς μὴ ὑπογράψας εἰς τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φερράρας-Φλωρεντίας τοῦ 1438-39 τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, ἐχαρακτήριζεν τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἀδελφὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν προσέδραμεν ἡ Ἐκκλησία αὐτοῦ μέ ἀγάπην⁸⁴ διὰ τὸ ἱερόν αἷτημα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος⁸⁵. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ὁ ἴδιος μετέβη προσωπικῶς εἰς τὴν Σύνοδον αὐτήν, ὑπακούων οἰκειοθελῶς («καὶ πρόθυμοι ἐσμέν») ⁸⁶, εἰς τὴν ἐντολὴν τῆς Ἐκκλησίας του: «Καταφρονήσαντες καὶ κόπων καὶ κινδύνων πρὸς τὸ διαπραγματεύσασθαι τὸ θεῖον ἔργον τῆς ἐνώσεως ἐάν ὁ Θεός

83. Τόμος Ἀγάπης, Vatican-Phanar (1958-1970), Rome-Istanbul 1971, 283. Ἐκεῖ καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐρεῦνης τῶν διορισθειῶν ἐκατέρωθεν Ἐπιτροπῶν.

84. *Que supersunt Actorum Graecorum Concilii Florentini*, (AG) ἐκδ. ὑπὸ J. Gill, (*Concilium Florentinum Documenta et Scriptores. Editum Consilio et Impensis Pontificii Institutii Orientalium. Series B*), Roma 1953, σ. 52. Πρβλ. *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως, Κατερίνη 1999, 59 καὶ σημ. 76.

85. Πρβλ. *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, 59.

86. *Συλβέστρου Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, V, 7, 262.

εὐδοκῆση...»⁸⁷. Δέν παρέμεινε λοιπόν μακρὰν τοῦ Διαλόγου, ἀλλὰ μετέβη πρὸς τὴν **ἀδελφὴν Ἐκκλησίαν** διὰ νὰ λύσουν τὰς διαφορὰς τῶν ἐν ἀγάπῃ!

Καὶ ὅταν μετέβη ἐκεῖ, εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός εἰς τὴν Ἐπιστολὴν αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τὸν Πάπα Ρώμης εἰς τὴν Σύνοδον τῆς Φερράρας/Φλωρεντίας διὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου πρὸς ἐπίλυσιν τῶν ὑπαρχουσῶν δογματικῶν διαφορῶν, τὰς ὁποίας καὶ κατονομάζει εὐθαρσῶς. Τονίζει, λοιπόν, μὲ χαρὰν ἀναστάσιμον καὶ φρόνημα ἐλπιδοφόρον ἀπεριφράστως: «Σήμερον τῆς παγκοσμίου χαρᾶς τὰ προοίμια. σήμερον αἱ νοηταὶ ἀκτῖνες τοῦ τῆς εἰρήνης Ἥλιου τῆ Οἴκουμένη πάση προανατέλλουσι. σήμερον τὰ τοῦ Δεσποτικοῦ σώματος μέλη, πολλοῖς πρότερον χρόνοις διεσπασμένα τε καὶ διερρηγμένα, πρὸς τὴν ἀλλήλων ἐπείγεται ἔνωσιν. οὐ γὰρ ἀνέχεται ἡ κεφαλὴ Χριστός ὁ Θεός ἐφεστάναι διηρημένῳ τῷ σώματι...»⁸⁸. Οὐχὶ μόνον οἱ θετικοὶ καὶ κατάμεστοι ἐλπίδων χαρακτηρισμοὶ τῆς συναντήσεως καὶ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου ἐν Συνόδῳ ἐντυπωσιάζουν καὶ καλοῦν πρὸς μίμησιν διὰ τοὺς Θεολογικοὺς Διαλόγους καὶ τῆς σήμερον,

87. *Συλβέστρου Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, V, 7, 262 ἔξ.

88. *Μάρκον Εὐγενικοῦ*, Τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Ἐφέσῳ τῶν πιστῶν παροικίας, ἐν: SFÂNTUL MARCU EVGHENICUL, Ὁ Ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, OPERE Τὰ εὐρισκόμενα ἅπαντα, Vol. I, Precuantâre de P.S. Lucian, Episcopul Caransebeşului...Coordinator: Cristian Chivu, Editura Patereș 2009, 197. Τό ἴδιον μὲ ἀσημάντους διαφορὰς καὶ Λίβελλος ὄν ἔδωκεν τῷ βασιλεῖ Ρωμαίων καὶ τῷ Πάπῃ Λατίνων ὁ Ἅγιος Μάρκος Ἐφέσου ὁ Εὐγενικός ἐκ μέρους τῶν Ὀρθοδόξων, προτροπτικός εἰς ἔνωσιν, ἐλέγχων τὴν καταφροσύνην τῶν Δυτικῶν καὶ μάλιστα τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀξύμων, ἐν: Ὁ Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἔκδ. Ἐπισκόπου Οἰνόσης Ματθαίου Λαγγῆ, ἔκδ. 5η, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1994, 628.

ἀλλά καί ὁ ἐκκλησιολογικός χαρακτηρισμός τῆς Ἐκκλησίας αὐτῆς καθ' ἑαυτήν, ἥτοι τοῦ «Δεσποτικοῦ σώματος» τοῦ Κυρίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγω τῆς δημιουργηθείσης σχισματικῆς καταστάσεως: «οὐ γάρ ἀνέχεται ἡ κεφαλή πάντων Χριστός ὁ Θεός ἐφεστάναι διηρημένῳ τῷ σώματι», κατάστασις ὀδυνηρά, ἡ ὁποία ὑφίσταται καί σήμερα. Δέν ἀνέχεται ἡ Κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας νά εὗρισκεται εἰς **διηρημένον Σῶμα**⁸⁹! Καί ἠννοεῖ ὁ ἅγιος εἰς τήν συγκεκορμένην περίπτωσιν, τάς Ἐκκλησίας Ἀνατολῆς καί Δύσεως⁹⁰!

89. Καί ὁ συγγραφεύς τῶν Ἀποστολικῶν Διαταγῶν συμβουλεύει τοὺς χριστιανούς: «Μή οὖν ἑαυτοὺς, μέλη ὄντες τοῦ Χριστοῦ, σκορπίζετε, μή συναθροιζόμενοι Χριστόν κεφαλὴν ἔχοντες, κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν αὐτοῦ συνόντα καί κοινωνοῦντα ὑμῖν... μηδέ διαιρεῖτε τό σῶμα αὐτοῦ μηδέ σκορπίζετε τά μέλη αὐτοῦ...» (Διαταγαί τῶν Ἀποστόλων, Β', 59, ΒΕΠ 2, 55).

90. Ὁρισμένοι ἰσχυρίζονται σήμερα, ὅτι δέν ὑπάρχει «διηρημένον Σῶμα»! Βεβαίως εἰς τό Σύμβολον τῆς Πίστεως ὁμολογοῦμεν πίστιν «εἰς **μίαν** ἁγίαν, καθολικὴν καί ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν». Καί εἶναι ὄντως **μία** ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μέ μοναδικὴν κεφαλὴν αὐτῆς τόν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἀλλά εἶναι δυνατόν νά ἀγνοηθῇ ἡ ἱστορικὴ πραγματικότης τῆς διασπαστικῆς ἁμαρτίας; Τί σημαίνει εἰς τό Σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τὴν Ἐκκλησίαν «...**ἁγίαν**...»; Βεβαίως ὡς Σῶμα Χριστοῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία ἁγία. Ἀλλά δέν ὑπάρχει **ἁμαρτωλότης τῶν μελῶν αὐτῆς, ἀνεξαρτήτως θέσεως καί ιδιότητος καί ἀξιώματος, ἐντός τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας**; Τί πρέπει ἀκόμα νά συμβῇ διὰ νά μὴν ἀγνοῶμεν, ἀλλά νά συνειδητοποιήσωμεν τὴν ὑπαρξίν τῶν αἰρέσεων, τῶν σχισμάτων, τῶν σκανδάλων καί τῶν διχασμῶν καί τῶν διαιρέσεων καί τῶν διακοπῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, πολλάκις καί πανταχοῦ, διαχρονικῶς ἐντός τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ὁποίας ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ κεφαλή αὐτῆς, προσηυχήθη πρὸς τόν Πατέρα του κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ προσευχὴν καί ἄφησεν εἰς ἡμᾶς **μίαν** διαθήκην, τὴν ὁποίαν ὀφειλομέν ὅπως ἐκτελέσωμεν (Ἰω. 17); Εἰς ποῖον χῶρον ἐνεφανίσθησαν αἱ αἰρέσεις καί τά σχίσματα; Δέν συνέβη τοῦτο ἐντός τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας; Ἦ μήπως ἐμφανίζονται αἰρέσεις καί σχίσμα-

τα πράγματι μόνον εις τήν Δύσιν, ἢ μόνον ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας; Πόσαι αἰρέσεις ἐνεφανίσθησαν εις τήν Ἀνατολικήν Ἐκκλησίαν, τά ὁποίας κατεπολέμησεν καί κατεδίκασεν ἡ καθόλου Ἐκκλησία καί διά τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων; Διατί, διά νά ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα μόνον ἐλάχιστα παραδείγματα, ἀπευθύνεται συνεχῶς ὁ ἅγιος Βασίλειος πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως καί πρὸς τόν Πάπα Ρώμης, βεβαίως μὴ ἀναγνωρίζων εἰς αὐτόν ἐπ' οὐδενί πρωτεῖον ἐξουσίας, ἀλλὰ παρακαλῶν αὐτούς, ὅπως ἔλθουν ἄρωγοί καί βοηθήσουν τήν ἀδελφήν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ ὁποία λυμαίνεται καί κατακερματίζεται καί κατακαίεται ὑπὸ τῶν αἰρέσεων; (Πρβλ. *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Ἡ Ἐκκλησία Ρώμης καί ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς. Συμβολαί εἰς τήν ἔρευναν τῶν σχέσεων Ἀνατολῆς καί Δύσεως βάσει πατερικῶν πηγῶν (Εἰρηναῖος, Βασίλειος, Χρυσόστομος), Ἀνάλεκτα Βλατάδων 45, Θεσσαλονίκη 1983, 69 ἔξ.) Πόσοι ἀρχιερεῖς καί Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατεδικάσθησαν ὡς αἰρετικοί καί καθηρέθησαν καί δι' ἄλλους λόγους; Πόσα σχίσματα ὑπῆρχον, πολλάκις μέ παράλληλον ὕπαρξιν ἐπισκόπων διά τήν αὐτὴν ἐπισκοπήν, οἱ μὲν ἀναγνωρίζοντες τόν ἕνα, οἱ δέ ἀναγνωρίζοντες τόν ἄλλον; Ἀλλά καί εἰς μεταγενεστέρους καί συγχρόνους ἐποχάς εἶναι δυνατόν νά ἀγνοῶμεν ἱστορικά καί ἀπτά, ὀδυνηρά γεγονότα σχισμάτων καί διακοπῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οὐχί μόνον μετά τῶν ἑτεροδόξων, ἀλλὰ καί ἐντός τῆς Ὁρθοδοξίας καί ἐντός Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, ἐντός τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας καί μεταξὺ τῶν μελῶν αὐτοῦ (!), καί μέχρι σήμερον(!), ἀποτελεσμάτων τῆς ἀτελείας καί τῆς ἀμαρτωλότητος τῶν μελῶν τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἀνεξαρτήτως θέσεως καί ἀξιώματος, ἢ ἀκόμα καί ἐκκλησιαστικοπολιτικῶν καί ἐθνικιστικῶν λόγων τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, εἰς τό ἀπώτερον καί ἐγγύς παρελθόν, μερικαί τῶν ὁποίων μέχρι σήμερον δέν ἔχουν τύχει τῆς γενικῆς ἢ μερικῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Ὁρθοδοξίας; Διά τήν ἐρμηνείαν τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως καί συγκεκριμένως τῆς φράσεως «εἰς **μίαν**, ἁγίαν...» ὁ καθηγ. Ἰωάννης Καρμίρης μέ τήν εὐρύτητα τοῦ Ὁρθοδοξοῦ πατερικοῦ πνεύματος καί ὀριζόντος τονίζει: «Τοιοῦτοτρόπως πάντες οἱ χριστιανοὶ λογίζονται ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τήν ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ Ἐκκλησίαν, νοουμένην καί οὖσαν τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τό ὁποῖον εἶναι ἕν, ἄρα δέ καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία, ὡς ὀρίζει αὐτήν τό ἱερόν Σύμβολον τῆς πίστεως Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ ὄντι...εἶναι προφανές, ὅτι καί οἱ ἑτεροδόξοι ἀνήκουσιν εἰς τήν **μίαν** ἠνωμένην οὐσιωδῶς Ἐκκλησίαν του,

Εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολὴν αὐτὴν χαρακτηρίζει ὁ ἅγιος Μάρκος συγκεκριμένως τὸν Πάπα Ρώμης, παρὰ τὸ ὅτι ὑπῆρχον ἀκόμη αἱ γνωσταὶ εἰς αὐτὸν σοβαραὶ δογματικαὶ διαφοραί, «σὲ τὸν τῶν Ἱερέων αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ) **πρωτεύοντα**»⁹¹, καὶ συνεχίζει ἀναφωνῶν πρὸς αὐτόν: «Δεῦρο δὴ οὖν, ἀγιώτατε Πάτερ, ὑπόδεξαι τὰ σά τέκνα μακρόθεν ἐξ ἀνατολῶν ἦκοντα, περίπτυξαι τοὺς ἐκ μακροῦ διεστῶτας τοῦ χρόνου, πρὸς τὰς σὰς καταφυγόντας ἀγκάλας...»⁹². Πῶς θὰ ἐσχολιάζετο ὑπὸ ὠρισμένων σήμερον, ἐάν κάποιος Ὁρθόδοξος καὶ μάλιστα θεολόγος ἢ Μητροπολίτης ἐκ τῶν συμμετεχόντων εἰς τοὺς Οἰκουμενικοὺς Διαλόγους ἀνεφώνει πρὸς τὸν Πάπα Ρώμης: «σὲ τὸν τῶν Ἱερέων αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ) **πρωτεύοντα**», «ἀγιώτατε Πάτερ, ὑπόδεξαι τὰ σά τέκνα μακρόθεν ἐξ ἀνατολῶν ἦκοντα», ἢ «περίπτυξαι ἡμᾶς πρὸς τὰς σὰς καταφυγόντας ἀγκάλας», ὅπως ἔπραξεν ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ ὁποῖος ὅταν ἀνεφώνη ταῦτα ἐγνώριζεν ἀκριβῶς, ὅτι ὑφίστανται αἱ σοβαραὶ δογματικαὶ διαφοραί, τὰς ὁποίας εἰς τὸ ἴδιον κείμενον(!) κατονομάζει ἀπεριφράστως; Ὅμως καὶ παρ' ὅλα ταῦτα, τὸ φρόνημα καὶ ἡ θετικὴ στάσις τοῦ ἁγίου Μάρκου ἔναντι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐκκλησιαστικῆς πραγματικότητος γενικώτερον καὶ ἔναντι τῆς θέσεως τοῦ Πάπα Ρώμης ὡς ἐπισκόπου τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ καὶ εἰδικώτερον μὲ τὸν «**πρωτεύοντα**» ρόλον του ἐν τῇ καθόλου Ἐκκλησίᾳ εἶναι σαφέστατα. Ἡ εἰλικρινὴς ἐπιθυμία τοῦ ἁγίου Μάρκου πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς

ἐν ἧ δύνανται νὰ τύχῃσι τῆς σωτηρίας» (Ἰωάννου Καρμίρη, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας, 404έξ.).

91. *Μάρκον Εὐγενικοῦ*, Τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος, 197, Τό ἴδιο καὶ ἐν: Ὁ Μέγας Συναξαριστής, ὅπ. παρ.

92. *Μάρκον Εὐγενικοῦ*, Τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος, 198, καὶ ἐν: Ὁ Μέγας Συναξαριστής, 629.

ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλά καί ἡ ὀδύνη αὐτοῦ λόγω τῆς ἐκατέρωθεν πολεμικῆς καί τῆς μὴ πραγματοποιουμένης κοινωνίας ἐν τῷ «διηρημένῳ» «Δεσποτικῷ σώματι» εἶναι ἐπίσης ὀφθαλμοφανεῖς: «μέχρι τίνος οἱ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ καί τῆς αὐτῆς πίστεως βάλλομεν ἀλλήλους καί κατατένομεν; Μέχρι τίνος οἱ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνηταὶ δάκνομεν ἀλλήλους καί κατεσθίομεν; ἕως ἄν ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶμεν καί ὑπὸ τῶν ἔξωθεν ἐχθρῶν εἰς τό μή εἶναι χωρήσωμεν;»⁹³ Θεολογικῶς εἶναι ἐνδιαφέροντα τά ὅσα ἀναφέρει ὁ ἅγιος Μάρκος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τά τῆς αὐτῆς πίστεως μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Δύσεως παρὰ τά γνωστάς, βεβαίως καί εἰς αὐτόν, δογματικὰς καί δὴ πνευματολογικὰς διαφορὰς: «οἱ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ καί τῆς αὐτῆς πίστεως», «οἱ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνηταί»! Εἶναι αἱ διαπιστώσεις αὗται μόνον ἐκφράσεις ἀβροφροσύνης καί διπλωματίας ἀπὸ τόν ἅγιον Μᾶρκον τόν 15ον αἰῶνα ;

Ἐκτός τῶν ὅσων ἀναφέρει ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, ἄξια μνείας εἶναι καί ὅσα ἔπραξεν ὁ ἴδιος ὅταν εὐρίσκετο καί συμμετεῖχε εἰς τὴν Σύνοδον ἐκείνην. Ἐκτός τοῦ ὅτι μετέβη οἰκειοθελῶς εἰς τὴν Σύνοδον, μὴ ἀναγκασθεὶς ὑπὸ οὐδενός, καί ἐκτός τοῦ ὅτι ἐσήκωσεν τό μεγαλύτερον βᾶρος τῶν συζητήσεων εἰς τοὺς ὤμους του, εἶναι γνωστόν ἐπίσης ὅτι ὁ ἅγιος τοῦτος καί ὑπερασπιστὴς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως ἐλάμβανε μέρος καί εἰς τὰς ἱεράς ἀκολουθίας καί συμμετεῖχεν εἰς τὰς προσευχὰς συμπροσευχόμενος μὲ τόν Πάπα, ὅπως ἔπραξεν κατὰ τὴν ἐπίσημον ἔναρξιν τῆς Συνόδου τὴν 9ην Ἀπριλίου, φορῶν καί τόν ἀρχιερατικόν του μανδύαν, τό ἐγκόλπιον καί ἐπανωκαλύμμαυχον,

93. Μάρκον Εὐγενικοῦ, Τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος, 198, καί ἐν: Ὁ Μέγας Συναξαριστής, ὅπ. παρ.

ἀντιπροσωπεύων μάλιστα καί τόν Πατριάρχη Ἀντιοχείας⁹⁴. Ἐπραξε, λοιπόν, καί ὁ ἅγιος Μάρκος τό αὐτό, καθώς ἔπραξαν ἅπαντες, συμπροσευχηθεῖς μετά τοῦ Πάπα καί τῶν Λατίνων⁹⁵. Δέν πρέπει λοιπόν νά ἐπικαλοῦνται τόν ἅγιον Μάρκον τόν Εὐγενικόν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν κάθε συνάντησιν καί ἐπικοινωνίαν μετά τῶν ἑτεροδόξων, ὡς δηλώνουν συνεχῶς, καί κάθε Οἰκουμενικόν Διάλογον, σκοπεύοντα τήν ἐπίλυσιν τῶν ὑπαρχόντων προβλημάτων. Ὁ ἅγιος Μάρκος μετέβη εἰς τήν Δύσιν, ἐπικοινωνήσῃ μετά τῶν ἀντιφρονούντων, ἔλαβεν μέρος εἰς τόν Διάλογον ἐν Συνόδῳ, συμμετεῖχεν ἐνεργῶς καί πρωταγωνιστικῶς μέ πλήρη γνῶσιν τῶν ὑπό συζήτησιν θεμάτων εἰς αὐτόν καί μέ ἐπιτυχίαν εἰς τάς δυσχερεῖς θεολογικάς διαπραγματεύσεις, συμπροσηύξατο, ἀλλά μή συμφωνήσας, δέν ὑπέγραψεν, καλῶς πράττων. Παράδειγμα πρὸς μίμησιν! Ἐάν θά συμφωνοῦσαν τότε περί τήν πίστιν θά ἀπεδέχετο τήν συμφωνίαν καί θά ὑπέγραφε, ὅπως τονίζει ὁ ἴδιος: «ὁ ἄν μετά ἀληθείας λέγηται δεχόμεθά τε καί ἀσμένως περιπτυσσόμεθα. ὁ δ' ἄν μή οὕτως ἔχον ἡμῖν δοκῆ, κατά πόδας καί προφανῶς ἐλέγχομεν καί ἀποβαλλόμεθα»⁹⁶. Πάντα τά ἀνωτέρω εἶναι λόγοι καί ὁμολογίαι καί πράξεις τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ καί οὐχί μόνον ἀβροφροσῦναι καί ἐκδηλώσεις εὐγενείας ἔμπροσθεν τοῦ Πάπα Ρώμης. Ὁ ἅγιος Μάρκος ἀπέδειξεν δι' ἔργων, πῶς ἦτο εἰλικρινής καί πῶς ὅ,τι ἔλεγεν καί ἔπραττεν τό ἐπίστευεν καί τό ἐξέφραζεν μέ τόλμην καί

94. *Andreas de Santacroce*, Acta Latina Concilii Florentini, ἔκδ. G. Hofmann, Romae 1955, 29-30.

95. *Ἀριστείδου Πανώτου*, Παῦλος ΣΤ' - Ἀθηναγόρας Α', Εἰρηνοποιόι, Ἀθῆναι 1971, 254, σημ. 31. Πρβλ. *Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου*, Ἡ συμπροσευχὴ μέ τοὺς ἑτεροδόξους, 153.

96. AG, σ. 87. Πρβλ. *Συμβέστρον Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, III, 6, 394. *Γρηγορίου Λαρεντζάκη*, Ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, 64.

παρρησίαν ἐνώπιον τῆς ὀλομελείας τῆς Συνόδου καί ἐνώπιον τοῦ Πάπα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον προσεπάθησεν μεθ' ὄλων του τῶν δυνάμεων, καί πλήρως κατηρτισμένος θεολογικῶς, διὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ θεολογικοῦ Διαλόγου ἐν ἀγάπῃ καί εἰλικρινείᾳ, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν συμφωνίαν ἐν τῇ αὐτῇ πίστει διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐν Οἰκουμενικῇ Συνόδῳ. Οὔτε ἀγνοεῖται, λοιπόν, οὔτε παρερμηνεύεται ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός.

Οἱ ἐρευνηταί, ἀξιολογοῦντες τὴν Σύνοδον ταύτην καί ἀνεξαρτήτως τῶν ἀρνητικῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς, καταλήγουν μάλιστα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τότε αἱ δύο Ἐκκλησίαι Ἀνατολῆς καί Δύσεως, παρὰ τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ αὐτῶν δογματικὰς διαφορὰς, εἶχον τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνείδησιν καί πεποίθησιν ὅτι δύνανται νά συγκροτήσουν ἀπὸ κοινοῦ μίαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, συμμετέχοντες οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῶν εἰς αὐτὴν ὡς ἰσότιμα μέλη⁹⁷, διὰ νά διαπραγματευθοῦν καί νά λύσουν ἀπὸ κοινοῦ τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰς⁹⁸. Αἱ διαπι-

97. Πρὸβλ. *A. Kallis*, *Geschichte der Ostkirche vom Bilderstreit bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts*, ἐν: *Ökumenische Kirchengeschichte*, Bd. 1, *Alte Kirche und Ostkirche*, hg. von R. Kottje / B. Moeller, Mainz 1970, 252.

98. Πρὸβλ. *Ernst Christoph Suttner*, *Das wechselvolle Verhältnis zwischen den Kirchen des Ostens und des Westens im Lauf der Kirchengeschichte*, „Der Christliche Osten“, Würzburg 1997, 61: “1438 wurde wirklich ein gemeinsames Konzil von Lateinern und Griechen gefeiert... Wenn 1962-65 (II. Vatikanum) die gemeinsame Teilnahme orthodoxer und katholischer Hierarchen an einem Konzil für unmöglich erklärt wurde, 1438/39 die gemeinsame Teilnahme von Griechen und Lateinern aber für richtig gehalten wurde, müssen unsere Kirchen damals die Grenzlinie zwischen sich anders verstanden haben, als wir Christen des 20. Jahrhunderts es tun”. [= «Τὸ 1438 ἐπραγματοποιήθη πράγματι μία κοινὴ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ὑπὸ τῶν Λατίνων καί τῶν Ἑλλήνων... Ἐάν τὸ 1962/65 (Β΄ Βα-

στώσεις αὐται, τόσον ἀπό Ὁρθοδόξου ὅσον καί ἀπό Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς, ἔχουν μεγάλην ἐκκλησιολογικήν σημασίαν.

Καί ὁ Πατριάρχης Φώτιος ὁ Β΄ ἐχαράκτηρισεν τόν Πάπαν Ρώμης ἀδελφόν, παρά τήν παράλογον καί ὑπερφίαλον ἀπαίτησιν τοῦ Πάπα πρὸς αὐτόν, ὅπως τοῦ φιλήσῃ τόν πόδα: «*Οὐκ ὀφείλω ἐγὼ τοιοῦτον ἀσπασμόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδελφοί ἐσμέν, δεῖ περιπτύξασθαι καί ἀσπασσθαι ἀλλήλους ἀδελφικῶς*»⁹⁹.

Δυστυχῶς ὅμως εἰς τήν Σύνοδον δέν ἐλύθησαν τά προβλήματα, ἀλλ' ἐπεκράτησεν ἡ πλειοψηφία τῶν κακῶς ὑπογραψάντων, οἱ ὁποῖοι εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν ἐδημιουργοῦν προβλήματα εἰς τοὺς ἀρνούμενους τά τῆς ἀποφάσεως ἐν Φερράρα/Φλωρεντία, μ.ἄ. καί εἰς τόν ἅγιον Μάρκον τόν Εὐγενικόν, ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη σθεναρῶς κατά τῶν ὑπογραψάντων καί τῶν ὀπαδῶν τῆς ὡς ἄνω «Συνόδου» καί τῆς «ψευδενώσεως» αὐτῆς διὰ τήν προστασίαν τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, ἡ ὁποία δυστυχῶς καί παρά τοὺς ἀγῶνας καί τοῦ ἁγίου Μάρκου δέν ἐγένετο ἀποδεκτή. Καί οὕτως ἀπέτυχεν καί ἡ «Σύνοδος» αὐτή καθ' ἑαυτήν. Δικαίως, λοιπόν, ἠγωνίσθη μετὰ ταῦτα διὰ τήν μὴ πραγματοποιίησιν μιᾶς ἐνότητος, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη ἐπὶ ἐσφαλμένων βάσεων. Δικαίως ἦτο καί κατά τῶν λειτουργικῶν καί μυστηριακῶν ἐπαφῶν, αἱ ὁποῖαι δέν εἶχον τό ἀντίκρουσμα τῆς ἐνότητος τῆς ὀρθῆς πίστεως, ἐφ' ὅσον παρεμένον εἰσέτι αἱ σοβαραὶ δογματικαὶ διαφοραί, αἱ ὁποῖαι

τικανή Σύνοδος) ἐθεωρήθη ἀδύνατη ἡ κοινὴ συμμετοχὴ ὀρθοδόξων καί καθολικῶν Ἱεραρχῶν εἰς μίαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὅμως τό 1438/39 ἐθεωρήθη κανονικὴ ἡ κοινὴ συμμετοχὴ τῶν Λατίνων καί τῶν Ἑλλήνων, πρέπει αἱ Ἐκκλησίαι ἡμῶν τότε νά εἶχον ἀντιληφθῆ τά ὅρια μεταξὺ αὐτῶν διαφοροτικά, ἀπό ὅ,τι πράττομεν σήμερον ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνος»].

99. *Συμβέστρον Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, IV, 31, 230.

εἶχον προκαλέσει σχίσμα¹⁰⁰, γεγονός τό ὅποϊον χαρακτηρίζει ἀργότερον καί ὡς αἴρεσιν¹⁰¹. Δέν ἦτο ὁμως ὁ ἅγιος Μάρκος μόνον ἐναντίον τῶν Λατίνων τῆς Δύσεως, ἀλλά καί τῶν λατινοφρόνων τῆς Ἀνατολῆς, ὅποιοι ἐδημιούργουν μεγάλα προβλήματα. Ἡ ἀποτυχία τῆς Συνόδου καί ἡ λυπηρά στάσις τῶν λατινοφρόνων «ἀδελφῶν» τόσον εἰς τήν Σύνοδον ὅσον καί μετά ταῦτα εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν καί ἐναντίον αὐτοῦ προσωπικῶς, ἐδημιούργησαν σοβαρόν ἐσωτερικόν τραυματισμόν εἰς τόν ἅγιον Μάρκον καί βαθεῖαν λύπην, ἡ ὁποία ἀντικατοπτρίζεται καί εἰς τά κείμενα αὐτοῦ μετά τήν Σύνοδον. Καί μετά τήν ἀπαράδεκτον «ψευδοένωσιν» οὐδέν ἤλλαξεν θεολογικῶς καί ἐκκλησιαστικῶς, δεδομένου ὅτι δι' αὐτῆς δέν ἤρθησαν τά ὑπάρχοντα σοβαρά προβλήματα εἰς τήν «Σύνοδον» ἐκείνην.

Ἐνταῦθα ἐπιθυμῶ ὅπως ἀναφερθῶ καί εἰς μίαν διαπίστωσιν ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῆς Μαρίας Ἰ. Μανάκου περὶ τῆς στάσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς κατά τόν 17^{ον} αἰῶνα: «Μία σαφῆ εἰκόνα γιά τό τί ἐπικρατεῖ στίς σχέσεις Ὁρθοδόξων καί Ρωμαιοκαθολικῶν, κατά τόν ΙΖ' αἰῶνα, δίνει ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης¹⁰² ὁ ὁποῖος παρατηρεῖ πῶς παρόλο πού τήν ἐποχή αὐτή μιά ὑφέρπουσα ἔχθρα πλανᾶται ἀνάμεσα στίς δύο Ἐκκλησίες, ἐντούτοις, κυρίως στίς περιφέρειες τῆς Ἱερουσαλήμ καί τῆς Κωνσταντινούπολης, οἱ σχέσεις τους εἶναι, ὡς ἐπί τό πλεῖστον, ἀρμονικές. Χαρακτηριστικά ἀναφέρει τή σύναψη καί τέλεση μεικτῶν γάμων, τήν

100. AG, 52.

101. *Μάρκον Εὐγενικοῦ*, Τοῖς ἀπανταχοῦ τῆς γῆς καί τῶν Νήσων Ὁρθοδόξοις Μάρκος τῆς Ἐφεσίων Μητροπόλεως ἐν Κυρίῳ χαίρειν, ἐν: Ὁ Μέγας Συναξαριστής τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, 662.

102. *Timothy Ware, Eustratios Argenti, A Study of the Greek Church under Turkish Rule*, Oxford, 1964, 17 ἔξ.

ἐμφάνιση Δυτικῶν ἱεραποστόλων νά κηρύττουν μέσα σέ ὀρθόδοξους ναούς καί νά δέχονται τήν ἐξομολόγηση τῶν πιστῶν, συμμετοχή στή Θεία Εὐχαριστία, ὅλα αὐτά μέ τή συγκατάθεση τῶν ἀρμόδιων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν. Λειτουργοῦσαν, λοιπόν, στίς μεταξύ τους σχέσεις σάν νά μὴν ὑφίσταται τό σχίσμα»¹⁰³.

Αἱ καταστροφικαί προσηλυτιστικαί ἐνέργειαι τοῦ Βατικανοῦ εἰς τήν Ἀνατολήν καί ἡ δρᾶσις τῶν «μισσιοναρίων» ἐκεῖ ἐδηλητηρίαζον τήν ἀτμόσφαιραν καί ἀναλόγως τῶν ἐξελίξεων διεμορφώνετο καί ἡ στάσις τῶν Ὁρθοδόξων ἔναντι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε κατά τόν 18ον αἰῶνα νά δημιουργηθοῦν καί δύο ἀντιμαχόμενοι παρατάξεις μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων: Ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀνεγνώριζον τό Βάπτισμα αὐτῶν καί ἐκείνων, οἱ ὅποιοι τό ἀπέρριπτον, οἱ μὲν μὴ ἀναβαπτίζοντες αὐτούς, οἱ δέ ὅμως θεωροῦντες τόν ἀναβαπτισμόν ἀναγκαῖον. Ἡ διαμάχη αὐτή ἐτάραξεν τήν Ἐκκλησίαν τά μέγιστα. Ἀπό Ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ἐδηλοῦτο συνεχῶς, ὅτι ἀναγνωρίζονται τά Μυστήρια καί οἱ λειτουργικοὶ τύποι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέχρι τό 1729, ὅτε ἀπηγορεύθη πλήρως ὑπό τῆς Ρωμαϊκῆς Glaubenskongregation (Βατικανῆς Ἀρχῆς διὰ τήν πίστιν) ἡ διαμυστηριακὴ κοινωνία¹⁰⁴.

Παρ' ὅλα ταῦτα παραμένει ὅμως ἡ κατάστασις τῆς ἀκοινωνησίας καί ἡ ἐντολή τοῦ Κυρίου ἐν ἰσχύϊ διὰ τήν ἀποκατάστασιν τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καί σήμερον, διὰ τήν ὁποίαν ὀφεί-

103. Μαρία Ι. Μανάκου, Ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινούπολης τοῦ ἔτους 1755. Ἱστορικοκανονικὴ προσέγγιση, Μεταπτυχιακὴ ἐργασία στήν Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης, Τμῆμα Ποιμαντικῆς, Σύμβουλος Καθηγητῆς Θεόδωρος Γιάγκου, Κατερίνη 2008, 51.

104. Πρὸβλ. Ernst Christoph Suttner, Das wechselvolle Verhältnis zwischen den Kirchen des Ostens und des Westens, 89.

λομεν καί ἡμεῖς, ὅπως συμβάλλωμεν κατά τό δυνατόν, ἔχοντες ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν καί τήν ἔμπρακτον συμβολήν τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ διά νά λυθοῦν καί ἀρθοῦν τά ὑπάρχοντα προβλήματα μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὁ ὁποῖος ἐτόνιζεν: «Χρή οὖν ἡμᾶς ταύτην (τήν εἰρήνην) ἀεὶ πραγματεύεσθαι καί μάλιστα ἐν τῇ παρουσίᾳ τῶν λόγων ὕλη, καί ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τῶν λόγων τήν ἀγάπην τηρεῖν»¹⁰⁵.

Ὅπως, λοιπόν, ἀνεγνώριζεν ὁ ἅγιος Μᾶρκος διά τῆς στάσεως καί τῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τόν Οἰκουμενικόν, Θεολογικόν Διάλογον τῆς Συνόδου ἐκείνης τήν ἐκκλησιαστικότητα τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, παρά τās ὑφισταμένας σοβαράς δογματικάς διαφοράς, κατά τόν ἴδιον τρόπον ἀναγνωρίζουν σήμερον καί πᾶσαι αἱ Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τήν ἐκκλησιαστικότητα καί τῶν ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν μετά τῶν ὁποίων εὐρίσκονται ἐν Διαλόγῳ. Σχολιάζων ὁ Ἰωάννης Καρμίρης τήν Ἐγκύκλιον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοῦ 1920 ἀναφέρει: «Πράγματι ἡ Ἀνατολική Ἐκκλησία ἔκπαλαι ἐτόνιζε περισσότερο τῆς Δυτικῆς τήν καθολικότητα τῆς σωτηρίας τῶν ἐπιδεκτικῶν ταύτης ἑτεροδόξων καί ἑτεροθρησκῶν, οἵτινες εἶχον τήν δυνατότητα νά καταστῶσι διά τῆς ἐν ἀγάπῃ ἐνεργουμένης πίστεως καί τῆς ἐναρέτου βιωτῆς “συγκληρονόμοι καί σύσσωμοι καί συμμετοχοὶ τῆς ἐπαγγελίας ἐν τῷ Χριστῷ” (Ἐφεσ. 3, 6). Ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς Παυλείου ταύτης διδασκαλίας στηριχθέν τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1920 τό περίπυστον Διάγγελμα αὐτοῦ “πρὸς τās ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ”, μὴ λογιζομένας ὡς ξένας καί ἀλλοτρίας, ἀλλ' ὡς συγγενεῖς καί οἰκειάς ἐν Χριστῷ καί “συγκληρονόμους καί συσσωμους τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Χριστῷ”.

105. *Συμβέστρον Συροπούλου*, Ἀπομνημονεύματα, VI, 27, 326.

Εἶναι προφανές, ὅτι διὰ τούτων ἀναγνωρίζονται ὑπό τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αἱ ἑτερόδοξοι Ὁμολογίαι καί κοινότητες ὡς “Ἐκκλησία Χριστοῦ” καί οἱ ἀνήκοντες εἰς αὐτάς χριστιανοί ὡς “χριστιανοί ἔξω τῶν τειχῶν καί ὁρίων” τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, συγκροτοῦντες “Ἐκκλησίας ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας”, ἐν αἷς ἐνεργεῖ σωτηριωδῶς ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ καί οἱ ἐν αὐταῖς πιστεύοντες καί βαπτιζόμενοι ἑτερόδοξοι χριστιανοί ἀποκτῶσιν τήν ἑαυτῶν σωτηρίαν»¹⁰⁶. Λόγῳ δέ τῆς κατόπιν συνοδικῶν ἀποφάσεων συμμετοχῆς τῆς καθόλου Ὁρθοδοξίας εἰς τήν Οἰκουμενικήν Κίνησιν καί τῆς διεξαγωγῆς τῶν Διμερῶν Οἰκουμενικῶν Διαλόγων, συμπεραίνει ὁ Ἰωάννης Καρυίρης, «ὅτι παραδέχεται ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τήν ὑπαρξίν Ἐκκλησίας ἐν εὐρυτάτῃ ἐννοίᾳ, ἢ μᾶλλον Ἐκκλησιῶν ἐκτός τῆς ἀληθοῦς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας (*ecclesia extra ecclesiam*), ὡς καί χριστιανῶν ἔξω τῶν τειχῶν καί ὁρίων αὐτῆς (*extra muros*), ἔνθα ἐπεκτείνεται ἀνεμποδίστως ἡ πανσθενουργός σωτήριος χάρις τοῦ Θεοῦ»¹⁰⁷. Αἱ τοποθετήσεις αὗται βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι δυνατόν νά θεωρηθῶσιν ὡς ἀπόψεις ἐπιπόλαιοι καί ἀβάσιμοι. Καί ὁ Peter C. Bouteneff διαπιστώνει: «Τό θεολογικό καί μυστηριακό πλήρωμα, τό ὁποῖο ἀπολαμβάνει ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία δέν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικό μονοπώλιο χριστιανικῆς ἔκφρασης στόν κόσμον. Αὐτή ἡ πολύ βασιική, θεμελιώδης πεποιθήσις τῆς ὑπαρξῆς χριστιανικῆς πραγματικότητος ἔξω ἀπό τήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία πρέπει νά ἀποτελέσει τήν βάση ὁποιασδήποτε θεώρησης τοῦ προβλήματος τῆς κοινῆς προσευχῆς σέ δια-χριστιανικές ἐκδηλώσεις»¹⁰⁸.

106. Ἰωάννου Καρυίρη, Ἡ σωτηρία τῶν ἐκτός τῆς Ἐκκλησίας, 401-402.

107. Αὐτόθι, 403.

108. Peter C. Bouteneff, Ἡ πρόκλησις καί ἡ ἀναγκαιότητα τῆς κοινῆς

Καί ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Ἐφέσου Χρυσόστομος διεπίστωνε: «Ἔχουμε συνείδηση, ὅτι πέραν ἀπό τήν “Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικήν καί Ἀποστολικήν” Ἐκκλησία μας, ὑπάρχουν οἱ “ἀναδενδράδες” τοῦ Χριστιανισμοῦ... ὑπάρχουν οἱ ἕτεροι καί ἑταῖροι μας, ὑπάρχουν οἱ σὺν ἡμῖν χριστιανικές ὁλότητες, πού δέν μποροῦν νά ἀγνοηθοῦν»¹⁰⁹.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι καί ὅσα ἀναφέρει ὁ καθηγητής Γεώργιος Γαλίτης διὰ τήν Ρωμαιοκαθολικήν Ἐκκλησίαν, ἐν σχέσει πρὸς τήν σύγκλησιν τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί πρὸς ἐκεῖνους, οἱ ὅποιοι θά πρέπει νά λάβουν μέρος εἰς αὐτήν ὡς συνοδικοί, θέτων τό συγκεκριμένον ἐρώτημα: «...πῶς θά ἀντιμετωπίσωμεν ἐν τῇ πράξει τό γεγονός, ὅτι οἱ ρωμαιοκαθολικοί δέν ἔχουν ἐπισήμως καί δι’ ἀποφάσεως οἰκουμενικῆς συνόδου καταδικασθῆ καί χωρισθῆ ἀπό τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἄρα δικαιοῦνται τυπικῶς νά παρακαθήσουν μεθ’ ἡμῶν εἰς Οἰκουμενικήν Σύνοδον; Δυνάμει ποίας λογικῆς θά κληθοῦν τυχόν ἐκπρόσωποι τῆς ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι θά θεωρηθοῦν ὡς παρατηρηταί καί οὐχί ὡς σύεδροι; Ἡ μήπως θά τοὺς θεωρήσωμεν ὡς συνέδρους, διὰ νά τοὺς καταδικάσωμεν, ἀφοῦ πρῶτον, βεβαίως, ἀκούσωμεν τάς ἀπόψεις των;»¹¹⁰. Τά αὐτά ἀναφέρει καί διὰ τοὺς Ἀγγλικανούς, τοὺς Σουηδοὺς καί τοὺς Διαμαρτυρομένους¹¹¹.

προσευχῆς, ἐν: Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Συνοδική Ἐπιτροπή Διορθοδόξων καί Διαχριστιανικῶν Σχέσεων, Ὁρθόδοξη Θεολογία καί Οἰκουμενικός Διάλογος, Ἐπιμέλ. Πέτρος Βασιλειάδης, Ἀθήνα 2005.

109. Χρυσοστόμου Σ. Κωνσταντινίδου, Μητροπολίτου Ἐφέσου, Ἡ Ὁρθοδοξία, οἱ ἕτεροι καί οἱ ἑταῖροι, 445.

110. Γεωργίου Γαλίτου, Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Καταλόγου Θεμάτων, 400.

111. Ὅπ. παρ.

Δύνανται, λοιπόν, οί ἀρχαῖοι Κανόνες περὶ αἰρετικῶν νά ἐφαρμοσθοῦν ἐνταῦθα μέ ἀπόλυτον ἀντιστοιχίαν¹¹²;

Ἀπάντησιν εἰς τήν ἐρώτησιν αὐτήν δίδει καί ὁ Μητροπολίτης Βολοκολάμσκ Ἰλαρίων, ὁ ὁποῖος εἶναι Πρόεδρος τοῦ Τμήματος τῶν Ἐξωτερικῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σχέσεων τοῦ Πατριαρχείου Μόσχας ὁ ὁποῖος τονίζει ἀπεριφράστως, ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι πρέπει νά κάνωμεν διάκρισιν μεταξύ τῶν αἰρετικῶν καί τῶν ἑτεροδόξων: «Ἡ στάσις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν αἰρετικῶν ἦτο λίαν αὐστηρή. Οἱ ἐκκλησιαστικοί Κανόνες ἀπηγόρευαν οὐχί μόνον τήν συμμετοχήν των εἰς τήν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, ἀλλά καί τήν συμπροσευχήν μετά τῶν αἰρετικῶν. Ὅμως δέν πρέπει νά λησμονῶμεν, ὅτι αἱ αἱρέσεις τῶν πρώτων αἰῶνων, ὅπως ὁ Ἀρειανισμός, ὁ Σαβελλιανισμός καί ὁ Μονοφυσιτισμός, δέν ἐδέχοντο τάς βασικάς ἀρχάς τῆς χριστιανικῆς πίστεως – τήν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ, τήν ἰσότητα τῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, τήν πληρότητα τῆς θείας καί ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Χριστοῦ. Αὐτό δέν δυνάμεθα εἰς οὐδεμίαν περίπτωσιν νά εἴπωμεν διά πολλὰς ἀπό τάς συγχρόνους χριστιανικάς Ὁμολογίας, δεδομένου ὅτι αὗται ἀναγνωρίζουν τά βασικά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας. Κατά συνέπειαν, ὀφείλει ὁ Ὀρθόδοξος χριστιανός νά εἶναι εἰς θέσιν νά διακρίνη μεταξύ τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν αἰρετικῶν»¹¹³. Παραπέμπων εἰς

112. Πρὸβλ. *Theodor Nikolaou*, Die Grenzen der Kirche in der Sicht der Orthodoxen Katholischen Kirche, ἐν: Ὀκουμενische Rundschau 21 (1972) 325.

113. *Hilarion Alfejev*, Geheimnis des Glaubens. Einführung in die orthodoxe dogmatische Theologie, Aus dem Russischen übersetzt von Hermann-Josef Röhrig, Freiburg, Schweiz 2003, 146. Ἀκριβῶς διά τόν αὐτονόητον τοῦτον λόγον δέν ἔχει λάβει ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν τελεσίδικον ἀπόφασιν, οὔτε εἶχεν καί ἐνιαίαν καί ὁμοίμορφον πρᾶξιν διαχρονικῶς εἰς τάς σχέσεις αὐτῆς πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους, οὔτε καί ὅταν ἐδέ-

τόν ἅγιον Φιλάρετον τῆς Μόσχας, ὁ ὁποῖος ἐτόνιζεν, ὅτι «εἶναι ἄσπλαχνον καί καθόλου εὐλογον νά τοποθετεῖται ὁ Παπισμός (ἦτοι ὁ Καθολικισμός) εἰς τό ἴδιον ἐπίπεδον μέ τόν Ἀρειανισμόν», καταλήγει καί ὁ ἴδιος εἰς τό συμπέρασμα ὅτι «εἶναι ἀκόμη ὀλιγότερον εὐλογον νά ἐφαρμόζονται εἰς τοὺς σημερινούς ἑτεροδόξους χριστιανούς ὅσα ἀνέφεραν οἱ Πατέρες τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων Οἰκουμενικῶν Συνόδων σχετικά μέ τήν ἀποκοπήν τῶν αἰρετικῶν καί μέ τήν ἀπαγόρευσιν τῆς κοινωνίας μετ' αὐτῶν. Ὁ Ὁρθόδοξος χριστιανός δέν ἐπιτρέπεται νά λησμονήσῃ, ὅτι ἀποκλειστικῶς καί μόνον ὁ Θεός γνωρίζει ποῦ εἶναι τά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας»¹¹⁴. Καί εἰς τήν συνέχειαν τονίζει κατηγορηματικῶς, ὅτι «ἐάν ὑποτεθῆ ὅτι ἐκτός τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας δέν ὑπάρχει ἢ δέν δύναται νά ὑπάρχη ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ, τοῦτο θά ἐσήμαιεν ὅτι περιορίζεται ὁ Θεός εἰς τήν παντοδυναμίαν αὐτοῦ, ὅτι τοποθετοῦνται εἰς τόν Θεόν φραγμοί, ἐκτός τῶν ὁποίων δέν θά εἶχεν τό δικαίωμα νά ἐνεργῇ. Διά τόν λόγον αὐτόν δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀφοσίωσις εἰς τήν Ὁρθοδοξίαν καί ἡ πιστότης εἰς τά δόγματα αὐτῆς νά μετατρέπωνται εἰς ἀχαλίνωτον θριαμβολογίαν, βάσει τῆς ὁποίας νά θεωροῦνται ἅπασαι αἱ ἔτε-

χετο εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς ἐπιστρέφοντας ἑτεροδόξους. Ἀπεφάσιζον μάλιστα αἱ Τοπικαί Ἐκκλησίαι ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε συνθηκῶν καί τοῦ ὑφισταμένου μεταξύ αὐτῶν κλίματος. Πρβλ. καί Ἰωάννου Καρμίρη, Πῶς δεῖ δέχεσθαι τοὺς προσιόντας τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἑτεροδόξους, *Θεολογία* 25 (1954) 211- 243. Διά τήν ἱστορικήν ἐξέλιξιν τῆς στάσεως αὐτῆς ἴδε καί Μαρία Ι. Μανάκου, Ἡ Σύνοδος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἔτους 1755. Ἱστορικοκανονική προσέγγισις, Μεταπτυχιακή ἐργασία στήν Θεολογική Σχολή Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ποιμαντικῆς, Κατερίνη 2008. Karl Christian Felmy, Die Grenzen der Kirche in Orthodoxer Sicht. Orthodoxes ekklesiales Selbstverständnis und die Gemeinschaft mit den Kirchen des Westens, ἐν: *Evangelische Theologie* 37 (1977) 459-485.

114. Ὅπ. παρ.

ροι χριστιανικά Ἐκκλησίαι μόνον ὡς κακότυχον συνονθύλευμα, κατεσκευασμένον ἐκ τῆς δολιότητος ἀνθρώπων καί εἰς τό ὅποῖον ὄλος ὁ κόσμος γενικῶς καί τό ἐνενηκοντα ἐννέα τοῖς ἑκατόν τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι κατεδικασμένον εἰς τήν ἀπώλειαν»¹¹⁵. Αὐτά ἀνέφερον ὁ Μητροπολίτης Ἰλαρίων εἰς ἀπάντησιν καί εἰς τάς ἀπόψεις τοῦ Σέρβου θεολόγου ἀρχιμανδρίτου Ἰουστίνου Πόποβιτς. Βάσει τῶν ἀπόψεων αὐτοῦ, τονίζει ὁ Ρῶσος Μητροπολίτης Ἰλαρίων, «ἅπασαι αἱ δυτικά Ὁμολογίαι, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν τά ἐννέα δέκατα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἔχουν ἐκπέσει τῆς Ἐκκλησίας καί ἀφηρέθη ἀπό αὐτάς ἡ σωτηρία»¹¹⁶. «Περισσότερον ἀκραιάς» θεωρεῖ τά ἀπόψεις «ὠρισμένων θεολόγων τῆς ρωσικῆς Ἐκκλησίας τῆς διασποράς, αἱ ὅποια χαρακτηρίζονται ἀπό μίαν ψυχολογίαν σέκτας, μέ μῖσος πρός τήν Μητέρα Ἐκκλησίαν καί τάς ἄλλας χριστιανικάς Ἐκκλησίας καί μέ τήν αὐτοπεποιθήσιν μιᾶς ἀποκλειστικότητος καί ἀναμαρτησίας»¹¹⁷.

Δυστυχῶς παρόμοιοι ἀπόψεις ὑπάρχουν καί εἰς ἄλλας Ὁρθοδόξους Αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας, ἀπόψεις, τάς ὁποίας ἐκφράζουν θεολόγοι καθηγηταί, ἀκόμη καί ἱεράρχαι, οἱ ὅποιοι θεωροῦν ἑαυτούς ὑψίστας ἐκκλησιαστικάς αὐθεντίας καί ἐκδίδουν καί «Ὁμολογίαν πίστεως», «ὡς ἐκ περισσοῦ»¹¹⁸, περιφρονοῦντες καί ἀπορρίπτοντες συνειδητῶς ἀπάσας τάς συνοδικάς καί πανορθοδόξους ἀποφάσεις ὑπέρ τῶν Οἰκουμενικῶν Διαλόγων ἀφ' ἑνός, ἀφ'

115. Ὅπ. παρ.

116. Ὅπ. παρ., 144.

117. Ὅπ. παρ.

118. Χαρακτηρισμός τοῦ κεμένου τῆς «Ὁμολογίας πίστεως» ὑπό τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος κατά τήν Συνεδρίασιν αὐτῆς τήν 15ην Ὀκτωβρίου 2009 (www.romfea.gr -17-10-2009). Διατί ὅμως μόνον «ὡς ἐκ περισσοῦ», ἐάν ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν καί αἱ συνέπειαι αὐτῆς εἰς πλῆθος πιστῶν, λαϊκῶν καί κληρικῶν καί πολλῶν μοναχῶν;

έτέρου δέ πολλάκις παρερμηνεύοντες¹¹⁹ τὰ ἐκδιδόμενα ἐπίσημα κοινά κείμενα τῶν Θεολογικῶν Διαλόγων, ἀλλά καί ἀγνοοῦντες τό ἀπό κοινοῦ συμφωνηθέν περιεχόμενον αὐτῶν!¹²⁰

119. Πρβλ. *Γεωργίου Μαρτζέλου*, Ἡ ἀποστολικότητα τῆς Ἐκκλησίας στό Θεολογικό Διάλογο τῆς Ὁρθοδόξου μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, ἐν: Θεολογία 81, 1 (2010) 46-47, σμμ 37.

120. Πολλά εἶναι τὰ σημεῖα ὅπου ἔχει ἐπιτευχθῆ συμφωνία κατόπιν ἐπεξεργασίας ὑφισταμένων σοβαρῶν διαφορῶν. Καί εἶναι πολὺ λυπηρόν, διότι τὰ κείμενα ταῦτα δέν γίνονται περισσότερον γνωστά ἐντός τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν. Ἐνταῦθα πρόκειται νά ἀναφέρω μόνον ἓν παράδειγμα σημαντικῆς συμφωνίας ἐκ τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί τῆς Παγκοσμίου Λουθηρανικῆς Ὁμοσπονδίας. Πρόκειται περὶ τῆς πολυθρυλῆτου διαφορᾶς τί δέχεται ἡ Ὁρθοδοξία καί τί ὁ Λουθηρανισμός: τὴν Ἁγίαν Γραφήν καί τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ὡς ἡ Ὁρθοδοξία, ἢ μόνον τὴν Ἁγίαν Γραφήν (*Sola scriptura*), ὡς ὁ Προτεσταντισμός; Τό πρόβλημα τοῦτο ἔχει λυθῆ ἱκανοποιητικῶς εἰς τό ἐπίσημον κοινόν κείμενον «Γραφή καί Παράδοσις», τό ὁποῖον ὑπεγράφη εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀκαδημίαν Κρήτης τό 1987. Μ.ἄ. τονίζεται εἰς τό κοινόν τοῦτο κείμενον, ὅτι «Οἱ Ὁρθόδοξοι δέχονται μεθ' ἱκανοποιήσεως τὴν διαβεβαίωσιν τῶν λουθηρανῶν θεολόγων, ὅτι ἡ πρόθεσις τῆς ἐκφράσεως “*sola scriptura*” ἦτο πάντοτε, ὅπως τονίσῃ τὴν σημασίαν τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, τῆς σωτηριώδους ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί κατὰ συνέπειαν καί τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς αὕτη περιγράφεται εἰς τό παρόν κείμενον. Ἡ ἐκφρασις αὕτη (“*sola scriptura*”) εἶναι κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων παραδόσεων, αἱ ὁποῖαι σκοτιζοῦν τὴν αὐθεντικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας». Τό κείμενον τοῦτο ἔχει δημοσιευθῆ πολλάκις. Μεταξὺ ἄλλων καί εἰς τό *Ökumenisches Forum*, Graz, 26/27 (2003/2004) 187-191. Αἱ αὐταῖ διαπιστώσεις καί ἐπεξηγήσεις ἐγένοντο καί κατὰ τὴν 10ην συνάντησιν τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου μεταξὺ Θεολόγων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καί τῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας τῆς Γερμανίας εἰς τό *Iserlohn* τῆς Γερμανίας τό 1994 (ἐν: *Ökumenisches Forum*, Graz, 17 (1994) 309 ἑξ.). Διατί δέν λαμβάνονται κἂν ὑπ' ὄψιν αἱ διευκρινίσεις αὗται ἐπὶ τοῦ ζωτικοῦ τούτου θέματος καί δέν πληροφοροῦνται ἀρκούντως τὰ πληρώματα τῶν Ἐκκλη-

Οἱ ἅγιοι Πατέρες καί μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἔχουν ἐκφρασθῆ ὁμως, ὅπως ἤδη διεπιστώθη, διαφορετικῶς καί δὴ ποικίλοις τρόποις, ἐμφορούμενοι κυρίως ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς **μετριότητος, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀγάπης καί τῆς ἀληθείας καί κυρίως τῆς εὐσπλαχνίας** τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θέλει τὴν σωτηρίαν ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, γεγονός, τό ὁποῖον θά ἔπρεπε νά ὀδηγήσῃ ἡμᾶς καί εἰς μερικὴν μετριοπάθειαν καί ταπεινοφροσύνην, ἀλλὰ καί ὅπου εἶναι ἀναγκαῖον καί εἰς στοιχειώδη αὐτοκριτικὴν.

Ὡς ἐκ τούτου, εἶναι ἐπίσης ἀναγκαῖον, ὅπως ἐπανεξετασθῶν σήμερον καί οἱ ὄροι αἵρεσις καί σχίσμα καί νά ἐξετασθῆ ἐάν δύνανται οἱ ὄροι αὐτοῖ νά χρησιμοποιηθῶν καί νά ἐφαρμοσθῶν εἰς τὴν σύγχρονον κατάστασιν τῶν διαφόρων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ἐνεργῶς συμμετεχουσῶν εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν Κίνησιν, ἥτοι τῶν ἀποδεχομένων καί τὴν δογματικὴν τριαδολογικὴν Βάσιν τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν καί τῶν ὁποίων τά μέλη ἔχουν βαπτισθῆ εἰς τό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἶναι γνωστόν ὅτι οἱ ὄροι αὐτοῖ, αἵρεσις καί σχίσμα, εἶχον καί εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν τὴν ἱστορικὴν αὐτῶν ἐξέλιξιν καί δέν εἶχον πάντοτε τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν μετὰ ταῦτα. Τὴν ἀναγ-

σιῶν ἡμῶν; Διὰ τὰς σημαντικὰς ταύτας ἐξελίξεις ἴδε καί τὴν μελέτην τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Αὐστρίας Μιχαήλ: *Michael Staikos, Metropolit von Austria, Sola scriptura sine traditione? Aktuelle Perspektiven über „Schrift und Tradition“ im Ökumenischen Dialog insbesondere zwischen der Orthodoxie und dem Lutherischen Weltbund*, ἐν: *Kirche: Lernfähig in die Zukunft? Festschrift für Johannes Dantine zum 60. Geburtstag*, hg. v. M. Bünker und Th. Krobath, Innsbruck / Wien 1998, 49 ἔξ. *Grigorios Larentzakis*, Die Bedeutung der Heiligen Schrift und der Tradition in der Kirche. *Orthodox-Lutherischer Dialog*, ἐν: *Ökumenisches Forum*, Graz, 26/27 (2003/2004) 165-184.

καιότητα τῆς διασαφηνίσεως τῶν ὄρων τούτων σήμερον ἐτόνιζεν καί ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Ἐφέσου Χρυσόστομος¹²¹. «Τούς κανόνες τούς παίρνομε στά σοβαρά μέ τό νά ἐπιδιώκουμε πραγματικά νά καταλάβουμε τί σημαίνουν γιά μᾶς σήμερα. Στήν περίπτωση τῶν κανόνων πού ἀπαγορεύουν “τήν προσευχή μέ αἰρετικούς”, εἶναι δική μας εὐθύνη νά καταλάβουμε τί ἀκριβῶς σημαίνουν σήμερα οἱ λέξεις “προσευχή” καί “αἰρετικοί”. Πιστεύω ὅτι μέσω τέτοιας ἀνάλυσης μπορεῖ κάποιος νά εἶναι ἀπόλυτα πιστός στήν κανονική παράδοση συμμετέχοντας στήν προσευχή (μῆ μυστηριακή κοινωνία) μέ τούς χριστιανούς πού ἀποκόπηκαν ἀπό τήν κανονική ὀρθόδοξη Ἐκκλησία»¹²². Ἐνδιαφέρουσα εἶναι π.χ. καί ἡ ἐρμηνεία τοῦ ὄρου αἰρετικός, τήν ὁποίαν δίδει ὁ Θεόδωρος Στουδίτης: «... ὅτι αἰρετικούς ὁ ἀποστολικός κανών ἐκείνους ἔφη, τούς μή εἰς ὄνομα Πατρός καί Υἱοῦ καί Ἁγίου Πνεύματος βαπτισθέντας ἢ βαπτίζοντας. Καί τοῦτο ἐκ θείας φωνῆς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου διδασκόμεθα...»¹²³

Δέν πρόκειται, λοιπόν, περί σχετικοποιήσεως ἢ ὑποβαθμίσεως τῶν ἱερῶν Κανόνων, ἀλλά περί διαπιστώσεως τοῦ ἀντικειμένου καί περιεχομένου αὐτῶν καί τοῦ χρόνου καί τῶν αἰτίων ἐκδόσεων αὐτῶν, διά νά τίθενται αἱ ὀρθαί ἐρωτήσεις καί νά ἐξάγονται καί τά ὀρθά συμπεράσματα. Καί ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιος Σχολάριος, μαθητής τοῦ ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐγενι-

121. *Chrysostomos Konstantinidis, μετέπειτα Μητροπολίτης Ἐφέσου*, Interkommunion aus der Sicht der Orthodoxie, ἐν: Eucharistie. Zeichen der Einheit. Erstes Regensburger Ökumenisches Symposium, hg. v. *Ernst Chr. Suttner*, Regensburg 1970, 89.

122. *Peter C. Bouteneff*, Ἡ πρόκληση καί ἡ ἀναγκαιότητα τῆς κοινῆς προσευχῆς, 130 ἔξ.

123. *Θεοδώρου Στουδίτου*, Ἐπιστολή 40, PG 991052D. Πρβλ. καί *Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου*, Ἡ συμπροσευχή μέ τούς ἑτεροδόξους, 150.

κοῦ, συνιστᾶ εἰς τόν ἡγούμενον τῆς Μονῆς τοῦ Σινᾶ Μάξιμον Σοφιανόν, ὅπως δέχεται τοὺς ἑτεροδόξους, Ἀρμενίους καὶ Λατίνους, εἰς τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας συμπροσευχομένους κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ δίδῃ εἰς αὐτοὺς καὶ τὸ ἀντίδωρον. «Ἡμεῖς δέ λέγομεν ἵνα διδῶτε αὐτοῖς καὶ τὸ ἀντίδωρον. Χριστιανοὶ γὰρ εἰσὶ καὶ διὰ τοῦτο ἔρχονται ἐκ τοσοῦτων διαστημάτων εἰς προσκύνησιν τοῦ δεσποτικοῦ τάφου. Εἰ γοῦν καὶ ἐσχισμένοι εἰσὶν ἀφ' ἡμῶν διὰ τινὰ ζητήματα τῆς πίστεως καὶ εἰσὶν ἑτεροδόξοι, ἀλλὰ ὡς χριστιανοὶ μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας ζητοῦσι τὸν ἁγιασμόν ἡμῶν, καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν διδόναι»¹²⁴.

Μέ τὴν παρότρυνσιν «διδῶτε αὐτοῖς καὶ τὸ ἀντίδωρον. Χριστιανοὶ γὰρ εἰσι», ἐξυπακούεται μετὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς Θείας Λειτουργίας, διασαφηνίζεται καὶ τὸ θέμα, ὅτι ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος δέν θεωρεῖ τοὺς Ἀρμενίους καὶ Λατίνους ὡς τοὺς αἰρετικούς τῶν ἀρχαίων Κανόνων, τονίζων «χριστιανοὶ μετὰ πίστεως καὶ εὐλαβείας ζητοῦσιν τὸν ἁγιασμόν ἀφ' ἡμῶν», ἄρα ἡ συμπεριφορὰ του εἶναι συνεπῆς πρὸς τὸ «Χριστιανοὶ γὰρ εἰσι» καὶ ἀσφαλῶς τελείως διάφορος τῶν Κανόνων ἐκείνων. Πῶς πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ὁ Πατριάρχης Κων-

124. Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου, Ἡ συμπροσενχή μὲ τοὺς ἑτεροδόξους, 151 ἐξ. Μὲ ἀναφορὰς εἰς τοὺς *I. Μ. Φουντούλη*, Ἡ οἰκονομία σέ λειτουργικά θέματα κατὰ τὸν Πατριάρχη Γεννάδιο Σχολάριο -Ποιμαντικές ἀνάγκες τῆς τουρκοκρατίας, *Χριστιανικὴ Θεσσαλονίκη*, Ὀθωμανικὴ περίοδος 1430-1912, Α' (Κέντρο Ἱστορίας Θεσσαλονίκης τοῦ Δήμου Θεσσαλονίκης, αὐτοτελεῖς ἐκδόσεις 12), Θεσσαλονίκη 1993, 192-193 καὶ *Παντελεήμονα Ροδόπουλον*, Ἡ κατὰ τὸν Γεννάδιον Σχολάριον πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰς μετὰ ἑτεροδόξων λατρευτικὰς ἐπαφάς, *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* 49 (1966) 177-180 = *τοῦ ἰδίου*, *Μελέται Α'. Κανονικά -Ποιμαντικά -Λειτουργικά -Οἰκουμενικά -Διάφορα*, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 56, Θεσσαλονίκη 1993, 615-619.

σταντινουπόλεως Γεννάδιος Σχολάριος διά τήν θετικήν αὐτήν στάσιν του ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων, τήν προτροπήν πρὸς συμπροσευχὴν μετ' αὐτῶν καὶ τήν δόσιν καὶ ἀντιδώρου εἰς αὐτούς; Καί ὁ Πατριάρχης Δοσίθεος Ἱεροσολύμων, «ὁ γνωστός γιὰ τοὺς μεγάλους ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας, σέ ἐπιστολή πρὸς τόν Μιχαήλ Βελιγραδίου (1706)»¹²⁵, συνιστῶν: «Ἔτι οἱ Ἀρμένιοι, ἄν ἔρχονται μέσα εἰς τήν Ἐκκλησίαν μας νά ἀκούουν λειτουργίαν, μή τοὺς διώχνετε, ὅτι εἶναι ἔναντιόν τῶν ἀγίων κανόνων, ἕως ὅπου εἶναι Ἀρμένιοι νά μή μεταλαμβάνουν τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἀμή ἀντίδωρον νά παίρνουν μή τοὺς ἐμποδίζετε. Καί λοιπόν ἡ Ἀρχιερωσύνη σου εἰς ταῦτα θέλει φροντίσει καὶ ἄν λέγουν τινές ἀγράμματοι καὶ δεισιδαίμονες τίποτε ἀλλοιώτικα, μή τοὺς ἀκούεις»¹²⁶;

Μέ τὰς ὡς ἄνω θετικές ἀπαντήσεις καὶ ἄνευ λεπτομεροῦς ἐπεξεργασίας τοῦ θέματος ἐνταῦθα, δίδεται ἀδιαμφισβήτητος θετική ἀπάντησις εἰς τὰς ἐρωτήσεις 1^{ov}, ἐάν δύνανται νά παρευρισκῶνται ἑτερόδοξοι συμπροσευχόμενοι καὶ εἰς τήν ὀρθόδοξον Θεϊάν Λειτουργίαν, γεγονός τό ὅποιον, δυστυχῶς, δέν ἐπιτρέπεται σήμερον παντοῦ καὶ 2ον, ἐάν πρέπει νά δίδεται ἀντίδωρον εἰς αὐτούς ἢ ὄχι, βεβαίως ἐάν τό ἐπιθυμοῦν. Τό θέμα αὐτό ἔχει ἀπασχολήσει πολύ καὶ τήν Ἐκκλησίαν ἡμῶν, δέν ὑφίσταται ὁμοιομορφία καὶ συμφωνία πρᾶξεως καὶ προκαλεῖ σύγχυσιν τόσον μεταξύ τῶν Ὁρθοδόξων ὅσον καὶ μεταξύ τῶν ἑτεροδόξων. Συνεπῶς καὶ βάσει τῶν ἀνωτέρω, δέν θά πρέπει νά παρεμποδίζωνται οἱ ἑτερόδοξοι ὅπως παρακολουθοῦν τὰς ἱεράς Ἀκολουθίας καὶ τήν Θεϊάν Λειτουργίαν

125. Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου, Ἡ συμπροσευχὴ μέ τοὺς ἑτεροδόξους, 153.

126. Καλλινίκου Δελικάνη, Πατριαρχικῶν ἐγγράφων τόμος τρίτος... Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1905 (Ἀνατ. Ἀθήνα 1999), σ. 684. Πρβλ. καὶ Θεοδώρου Ξ. Γιάγκου, Ἡ συμπροσευχὴ μέ τοὺς ἑτεροδόξους, 153.

ἐντός τῶν ἱερῶν ναῶν, ἀλλ' οὔτε καί νά ἀρνούμεθα ὅπως δίδωμεν εἰς αὐτούς καί τό ἀντίδωρον, ὡς δυστυχῶς συμβαίνει εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις. Κατά συνέπειαν εἶναι λογική καί ἡ παῦσις ὅλων ἐκείνων τῶν συκοφαντιῶν καί κατηγοριῶν ἐναντίον ἐκείνων τῶν κληρικῶν, τῶν ἀρχιερέων, τῶν Πατριαρχῶν (καί τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου), τῶν ἡγουμένων εἰς Μονάς κ.λπ., οἱ ὅποιοι καλῶς ποιῶντες, ἐπιτρέπουν εἰς ἑτεροδόξους ὅπως παρακολουθοῦν καί τήν Θεῖαν Λειτουργίαν συμπροσευχόμενοι καί δίδουν ἀντίδωρον εἰς αὐτούς.

IV. Ἐπιλεγόμενα

Ἐν κατακλείδι δύναται νά λεχθῆ, ὅτι καί εἰς τήν κατάστασιν ἀκοινωνησίας, εἰς τήν ὁποίαν ἀκόμη εὕρισκόμεθα, ἀκριβῶς εἰς τήν κρίσιμον ἐποχὴν, τήν ὁποίαν διέρχεται σήμερον ἡ ἀνθρωπότης, εἶναι ἡ συνεργασία καί ὁ Διάλογος ἀδήριτα, οὐχί διὰ νά καταπολεμήσωμεν καί ὑπερισχύσωμεν τῶν ἄλλων, ἀλλά διὰ νά ἀναζητήσωμεν καί εὕρωμεν ἀπό κοινοῦ τήν ἀλήθειαν ἐν ἀγάπῃ, ἄνευ ὑποβιβασμοῦ καί σχετικοποιήσεως αὐτῆς, ἀλλά καί διὰ νά ὑπηρετήσωμεν ἀπό κοινοῦ τόν πάσχοντα σύγχρονον ἄνθρωπον: «Οὐ γάρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλά προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα», καθὼς τονίζει καί προτρέπει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός¹²⁷. Ὁφείλομεν, λοιπόν, ὅπως ἐνωτισθῶμεν καί τά τῆς Ἐγκυκλίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῆς Κυριακῆς τῆς Ὁρθοδοξίας 2010: «Ὁφείλομεν πρῶτον νά συνομιλήσωμεν οἱ χριστιανοί μεταξὺ μας καί νά λύσωμεν τὰς διαφοράς μας, διὰ νά εἶναι ἀξιόπιστος ἡ μαρτυρία μας πρὸς τόν ἔξω κόσμον. Ἡ προσπάθεια διὰ τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν

127. *Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ*, Λόγος 41, Εἰς τήν Πεντηκοστήν, 8, PG 36, 440B.

εἶναι θέλημα καὶ ἐντολή τοῦ Κυρίου, ὁ Ὅποῖος πρό τοῦ Πάθους Του προσηύχето πρὸς τὸν Πατέρα “ἵνα πάντες (οἱ μαθηταὶ Του) ἔν ᾧσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ὅτι σὺ με ἀπέστειλας” (Ἰωάν. 17, 21). Δέν εἶναι δυνατόν ὁ Κύριος νά ἀγωνιᾷ διὰ τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν καὶ ἡμεῖς νά μένωμεν ἀδιάφοροι. Τοῦτο θά ἀποτελοῦσε ἐγκληματικήν προδοσίαν καὶ παράβασιν τῆς ἐντολῆς Του»¹²⁸. Ὁ Σεβασμ. Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος θέτει τὰ ἐρωτήματα: «Ἐπιτρέπεται νά ἔχει ἡ Ἐκκλησία μας σχέσεις μέ ἑτεροδόξους; Πότε; Ὑπό ποῖες περιστάσεις;» καὶ ἀπαντᾷ διὰ τῶν ἀπαντήσεων τοῦ ἁγίου Νεκταρίου: «Στά ἐρωτήματα αὐτά ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος ...ἀπαντᾷ καταφατικά. Ἀπόλυτα, θά ἐλέγαμε, καταφατικά. Γιατί δέν λέγει ἀπλῶς “ἐπιτρέπεται”, ἀλλά χρησιμοποιεῖ τήν λέξη “ἐπιβάλλεται”. Καί ἡ λέξη “ἐπιβάλλεται”, εἶναι πολύ πιό ἐντονη ἀπό τήν λέξη “ἐπιτρέπεται”. Ἡ μία ἀφήνει δικαίωμα ἐπιλογῆς. ἡ ἄλλη δέν ἀφήνει τέτοιο περιθώριον»¹²⁹. Καί ὅπως ὁ ἅγιος Μᾶρκος Εὐγενικός, τό ἴδιον τονίζει καί ὁ ἅγιος Νεκτᾶριος τήν μεγίστην σημασίαν τῆς ἀγάπης ἔναντι τῶν ἑτεροδόξων. Ὁ Σεβασμ. Μητροπολίτης Νικοπόλεως Μελέτιος ἐρωτᾷ: «Μποροῦμε λοιπόν νά ἔχωμε σχέσεις μέ τοὺς ἑτεροδόξους; Ἀπαντᾷ ὁ ἅγιος (Νεκτᾶριος): “Αἱ δογματικά διαφοραὶ ἀναφέρονται στό κεφάλαιον τῆς πίστεως”. Δέν πρέπει νά περιορίζουν τήν ἀγάπη. Γιατί “τό δόγμα δέν καταπολεμεῖ τήν ἀγάπην”. Δηλ. ἡ διαφορὰ δόγματος δέν αἰρεῖ, δέν καταργεῖ τό χρέος τῆς ἀγάπης»¹³⁰.

Καί τοῦτο πρέπει ἐν συντριβῇ καρδιάς νά προωθή-

128. Πατριαρχική καὶ Συνοδική Ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ Κυριακῇ τῆς Ὁρθοδοξίας (21 Φεβρουαρίου 2010), ἐν: Ἐπίσκεψις, ἔτ. 41, ἀρ. 710, 28.2.2010, 5.

129. Μελετίου, Μητροπολίτου Νικοπόλεως, Ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος καὶ ἡ στάσις του ἔναντι τῶν αἱρέσεων καὶ τῶν σχισμάτων, 5.

130. Ὁπ. παρ.

σωμεν, οὐχί μόνον διά λόγων, ἀλλά καί δι' ἔργων. Ὁλόκληρος ἡ Ὁρθοδοξία συνοδικῶς ἔχει λάβει τὰς ἀναγκαί-
 ας ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι πρέπει νά τυγχάνουν ὑφ' ὄλων
 σεβασταί, ἀποδεκταί καί μέ τὰς ἀναμενομένας συνεπειάς!
 Πρός τόν σκοπόν αὐτόν εἶναι καί ἡ πρὸς τόν κοινόν Πα-
 τέρα καί Θεόν τῆς εἰρήνης καί τῆς καταλλαγῆς ἀπό κοινοῦ
 προσευχή πρὸς φωτισμόν καί ἐνίσχυσιν θεάρεστος, δυνα-
 τή, ἀναγκαία καί χρήσιμος εἰς τήν πορείαν τῆς ἀποκατα-
 στάσεως τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας διά τῆς ἐπιλύσεως
 τῶν ὑπαρχόντων προβλημάτων, μέχρις ὅτου καταντήσω-
 μεν καί εἰς τήν πλήρη κοινωνίαν τοῦ αὐτοῦ ἁγίου Ποτη-
 ρίου ἐν ἀγάπῃ καί ἀληθείᾳ, τῇ ἐκφραζομένη καί βιουμένη
 ἐν τῇ αὐτῇ ὀρθῇ πίστει. «Καί ὄχι μόνο εἶναι δυνατή, ἀλλά
 ἀποτελεῖ καί πολύ μεγάλη εὐλογία καί μεγάλη χαρά»¹³¹,
 ἀρκεῖ νά μὴ προκαλῆται ἐκκλησιολογική σύγχυση. Διά
 τόν λόγον αὐτόν ἀπαιτεῖται ἐντατική προετοιμασία καί
 πανορθόδοξος συντονισμός.

Δέν ἀγνοοῦνται οὔτε ὑποβιβάζονται ποσῶς τὰ ὑπάρ-
 χοντα προβλήματα! Καί ἐάν ἀκόμη ὑφίστανται δυσκολίαι
 ἐκ τῶν ἄλλων πλευρῶν, ὀφείλομεν ἡμεῖς, ὅπως, τοῦ Θεοῦ
 συνεργοῦντος, ἀναλάβωμεν πρωτοβουλίας ἀναζητήσεως
 διεξόδου ἐκ τοῦ ἀδιεξόδου, ἀντί νά ἐνισχύωμεν τό ἀδι-
 ἐξοδον! Ἄνευ Διαλόγου δέν λύεται οὐδέν πρόβλημα! Ἡ
 λύσις, ἡ ὁποία ἐδόθη καί ἐντός τοῦ Παγκοσμίου Συμβου-
 λίου τῶν Ἐκκλησιῶν εἶναι μία χρήσιμη συμβολή πρὸς τήν
 ὀρθήν κατεύθυνσιν. Ἀκριβῶς λόγω τῆς ἀπολύτου ἀνάγ-
 κης σφαιρικῆς ἐπιλύσεως τῶν προβλημάτων τούτων ἐπι-
 θυμῶ, ὅπως κατακλείσω μέ τήν ἐπανάληψιν τῆς ἀγωνίας
 καί τῆς ἐρωτήσεως τοῦ ἁγίου Μάρκου, ἡ ὁποία πρέπει
 νά εἶναι καί ἀγωνία ἐκάστου χριστιανοῦ εἰς τήν κρίσι-

131. *Peter C. Bouteneff*, Ἡ πρόκληση καί ἡ ἀναγκαιότητα τῆς κοινῆς
 προσευχῆς, 130.

μον κατάστασιν τῆς συγχρόνου ἀνθρωπότητος: «μέχρι τίνος οἱ τοῦ αὐτοῦ Χριστοῦ καί τῆς αὐτῆς πίστεως βάλλομεν ἀλλήλους καί κατατέμνομεν; Μέχρι τίνος οἱ τῆς αὐτῆς Τριάδος προσκυνηταί δάκνομεν ἀλλήλους καί κατεσθίομεν; ἕως ἄν ὑπ' ἀλλήλων ἀναλωθῶμεν καί ὑπό τῶν ἕξωθεν ἐχθρῶν εἰς τό μηκέτι εἶναι χωρήσωμεν;»¹³²

132. *Μάρκον Εὐγενικοῦ*, Τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης, Μάρκος ἐπίσκοπος, 198, καί ἐν: Ὁ Μέγας Συναξαριστής, ὅπ. παρ., 629.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ - ΓΝΩΜΑΤΕΥΣΗ

Πρός τόν Παναγιώτατον Οικουμενικόν Πατριάρχη
Κύριον Κύριον Βαρθολομαῖον
καί τήν περί Αὐτόν Ἁγίαν καί Ἱεράν Σύνοδον
περί τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων καί
σχισματικῶν

(1) Ἀναγκαῖες ἐπισημάνσεις.

Τό ζήτημα τῆς «συμπροσευχῆς», μετά τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν σχισματικῶν, ὑπῆρξε ἕνα σταθερά ἐπανερχόμε-
νο θέμα, μέ τόν ἕνα ἢ τόν ἄλλο τρόπο, στίς μεταξύ τῶν
Ὁρθοδόξων συζητήσεις, στίς οἰκουμενικές συνάξεις καί
στούς σύγχρονους θεολογικούς διαλόγους. Οἱ λόγοι γιά
τούς ὁποίους ἡ «κοινή προσευχή», στά πλαίσια τῶν θε-
ολογικῶν διαλόγων καί τῶν οἰκουμενικῶν συναντήσε-
ων ἀντιμετωπίσθηκε μέ ἰκανό σκεπτικισμό ἀπό μερίδα
Ὁρθοδόξων θεολόγων καί πιστῶν, ἀκόμα δέ καί Ἐπι-
σκόπων ἢ κατά διαστήματα καί ὠρισμένων Ὁρθοδόξων
Ἐκκλησιῶν, συνδέονται τόσο μέ τό ἱστορικό παρελθόν,
ὅσο καί μέ τό παρόν τῶν διαχριστιανικῶν σχέσεων.

Ἡ ἀπάντηση ἡ ὁποία δίδεται στό ἐρώτημα ἄν ἡ «κοι-
νή προσευχή» ἐπιτρέπεται, ὑπό ὅρους, στή σημερινή
ἐποχή κατά τήν ὁποία καταβάλλεται προσπάθεια προ-
σεγγίσεως, συνεργασίας καί ἡ δυνατόν ἐνότητα τοῦ
χριστιανικοῦ κόσμου, ἐξαρτᾶται ἀπό τίς θεολογικές

προϋποθέσεις των εμπλεκομένων προσώπων, τήν κατανόηση της εκκλησιολογίας, της ιστορίας και βεβαίως της κανονικής παραδόσεως. Έτσι, πρέπει από τήν αρχή νά υπογραμμίσουμε μέ κάθε σαφήνεια, ότι οί μεταξύ των Όρθοδόξων διατυπωθεῖσες καί διατυπούμενες γιά τό θέμα απόψεις συνδέονται μέ τή θεολογία τήν όποία ένστερνίζονται καί τήν εκκλησιολογική τους αντίληψη. Δέν εἶναι τοῦ παρόντος νά καταγραφῆ μιá διεξοδική ἀνάλυση τῆς πραγματικότητας, ἐκεῖνο, πάντως, πού πρέπει νά τονισθῆ μέ ἔμφαση εἶναι ὅτι σ' ἓνα μεγάλο βαθμό ἡ ἔλλειψη εκκλησιαστικῆς συνειδήσεως ἢ ἡ ὀργανωσιακή νοοτροπία ὠδήγησαν σ' ἓνα θρησκευτικό συντηρητισμό, ὁ ὁποῖος παράγει καί προάγει τήν ἀτομοκεντρική κρίση καί μιá «σεκταριστική» συνείδηση, ἡ ὁποία τελικά παραμορφώνει τήν Όρθόδοξη εκκλησιαστική αὐτοσυνειδησία.

(α) Πρίν προχωρήσουμε σέ μιá εὐθεία ἀπάντηση στό ἐρώτημα, θεωροῦμε χρήσιμο νά καταθέσουμε κάποιες γενικές παρατηρήσεις, οί ὁποῖες μπορεῖ νά βοηθήσουν στήν καλύτερη ἐκτίμηση τῶν δεδομένων. Εἶναι πέρα ἀπό κάθε ἀμφισβήτηση ὅτι στήν Όρθόδοξη Ἀνατολή, ἤδη ἀπό τοὺς πρώτους αἰῶνες, καλλιεργήθηκε ἓνα εκκλησιαστικό θεολογικό ἦθος. Τό κέντρο τῆς θεολογίας, τῆς ἐν Χριστῷ ὑπάρξεως, τῆς ζωῆς καί τῆς πρὸς τόν κόσμο ἀναφορᾶς ἦταν πάντα ἡ καινὴ κοινωνία τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἡ ἀρραγῆς βάση τῆς θεολογίας καί τοῦ χριστιανικοῦ τρόπου. Ἡ θεολογία δέν ἦταν ἰδιωτική, ἀλλά ἀτάλαντευτα εκκλησιαστική ὑπόθεση. Τό ἦθος τῆς θεολογίας, ὡς εκκλησιαστικῆς διακονίας, ἠθελε τή θεολογική σκέψη καί ἀνάλυση ἀλληλένδετη μέ τήν προσευχή. Ἦταν πεπεισμένη ἡ εκκλησιαστική συνείδηση ὅτι θεολογία ἀποκομμένη ἀπό τήν προσευχή ὠδηγοῦσε σ' ἓναν ἄνευρο θρησκευτικό στοχασμό («τεχνολογία» τήν ὀνομάζουν οἱ

Καπαδόκες¹), ὁ ὁποῖος ἀναπόφευκτα εἶχε συνέπεια τὴν αἴρεση. Καί ἡ προσευχή πάλι πού δέν εἶχε θεμέλιό της τὴ θεολογία παρήγαγε μιὰ πλαδαρὴ ἐπιφανειακὴ εὐσέβεια².

Εἶναι γνωστό ὅτι στὴν Ἐκκλησία τῶν πρώτων αἰῶνων οἱ ὄροι «θεολογία» καί «δοξολογία» συχνά εἶναι ταυτῶσμοι καί ἐναλλάσσονται³, ὅπως δὴποτε δέ ἐκφράζουν τὴν ἴδια πραγματικότητα. Ἡ ἔννοια «Ὁρθοδοξία», ἐξ ἄλλου, δέν δηλώνει ἀπλῶς τὴν ὀρθή πίστη καί διδασκαλία ἀλλὰ συγχρόνως καί τὴν ὀρθή δοξολογία. Ἡ ὀρθή δοξολογία διαποτίζει τὴ διδασκαλία καί τὴν πράξη. Ἔτσι, στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση δόγμα καί προσευχή, θεολογικὴ γνώση καί πράξη ἀποτελοῦν μιάν ὁλότητα. «Ὁ πρὸς τὴν θεολογίαν ἀληθῶς καί καθ' ὃν δεῖ τρόπον βλέπων, σύμφωνον ἀποδείξει πάντως τὸν βίον τῇ πίστει»⁴. Οἱ ἐπισημάνσεις αὐτές δέν πρέπει ποσῶς νά παραθεωρηθοῦν σήμερα σέ μιὰ συζήτηση γιὰ τὴ δυνατότητα κάποιας «κοινῆς προσευχῆς» μέ Χριστιανούς ἄλλων παραδόσεων. Τό ἐρώτημα πού ἐπιτακτικά τίθεται εἶναι, μπορεῖ σήμερα, στὰ πλαίσια τῶν θεολογικῶν διαλόγων οἱ ὁποῖοι ἔχουν

1. «Ἄλλο θεολογίας ἐστὶ μυστήριον, καί ἄλλη τῶν ρευστῶν σωματῶν φυσιολογία... πῶς διὰ παθῶν τοῦ σώματος τεχνολογεῖς τὸ ἄσώματον;». Γρηγορίου Νύσσης, *Κατὰ Εὐνομίον*, II, ἔκδ. W. Jaeger, σ. 60, 4-9. PG 45, 625CD. Περισσότερα βλ. παρὰ Κ. Β. Σκουτέρη, *Ἡ ἔννοια τῶν ὄρων, «θεολογία», «θεολογεῖν», «θεολόγος», ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ἐλλήνων Πατέρων καί ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων μέχρι καί τῶν Καπαδοκῶν*, Ἀθήναι 1972, σ.163 κ.έ.

2. Εἶναι γνωστό καί κλασσικό τὸ τοῦ Εὐαγρίου: «Εἰ θεολόγος εἶ, προσεύξῃ ἀληθῶς καί εἰ ἀληθῶς προσεύξῃ, θεολόγος εἶ». *Περί Προσευχῆς*, PG 79, 1180B.

3. Δειγματοληπτικά ἀναφέρουμε τὸ χωρίο τοῦ Διδύμου τοῦ Τυφλοῦ: «Δοξολογῶν, θεολογῶν σε λέγω, ἅ εἰς ἐμέ πεποίηκας θαυμάσια...». *Εἰς ψαλμούς*, PG 39,1564CD.

4. *Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν ψαλμῶν*, ἔκδ. J. Mc Donough, σ. 148, 21 - 149, 1. PG 44, 577D.

θεσπισθῆ με πανορθόδοξη συμφωνία καί με συνοδικές αποφάσεις καί οἱ ὅποιοι ἀποβλέπουν στήν ἐνότητα, νά καλλιεργηθῆ μιά αὐθεντική μελέτη τῆς θεολογίας καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τήν ἀπό κοινοῦ ἐπίκληση τῆς θείας βοηθείας;

(β) Γιά μιά ὠλοκληρωμένη θεώρηση τοῦ ζητήματος δέν θά πρέπει νά χάνουμε ἀπό τόν ὁρίζοντα τῆς σκέψεώς μας ὅτι οἱ ἐπιφυλάξεις γιά τή συμπροσευχή καί ἡ ἀρνητική τοποθέτηση πολλῶν Ὁρθοδόξων σήμερα ἔχουν τήν ἱστορική τους καταβολή καί τήν ἐπίκαιρη προβληματική τους. Εἶναι γνωστό ὅτι κατά τό παρελθόν, τό ἐγγύς καί τό ἀπώτερο, ἡ συμπροσευχή συχνά χρησιμοποιοῦντο ἀπό ἑτεροδόξους ὡς ὄχημα προσηλυτισμοῦ. Στή συνείδηση πολλῶν Ὁρθοδόξων ἡ συμπροσευχή ὑπῆρξε ὄχι εὐθεία καί καθαρή τακτική ἀλλά μέσο ἰδιοτελῶν ἐπιδιώξεων. Ἡ ἴδρωση σχολείων, νοσοκομείων καί ἡ ὀργάνωση φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, στήν καθ' ἡμᾶς Ἀνατολή, ἐκ μέρους Ρωμαιοκαθολικῶν καί Προτεσταντικῶν ἱεραποστολῶν καί ἡ ἐκμετάλλευση, ἄλλοτε τῆς ἀπλότητος καί ἄλλοτε τῆς ἔνδειας τοῦ λαοῦ, ἀπέβλεπε ἐν πολλοῖς στόν προσεταιρισμό πιστῶν.

Ἐξ ἄλλου, σήμερα διαπιστώνεται, σέ κάποιες οἰκουμενικές συναντήσεις, μιά σοβαρή νόθευση τοῦ χριστιανικοῦ φρονήματος καί τοῦ αὐθεντικοῦ, τοῦ παραδοσιακοῦ δηλ. τρόπου προσευχῆς. Ἡ Τρίτη Ἵποεπιτροπή τῆς Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπί τῆς συμμετοχῆς τῶν Ὁρθοδόξων στό Παγκόσμιο Συμβούλιο τῶν Ἐκκλησιῶν, στή συνάντησή της στήν Κρήτη τόν Αὐγούστο τοῦ 2000, εὐστόχως ἐπισημαίνει ὅτι, «οἱ Ὁρθόδοξοι διεπίστωσαν ὅτι στή λατρευτική δραστηριότητα τοῦ ΠΣΕ ὑπάρχουν στοιχεῖα ἀσύμβατα μέ τήν ἀποστολική παράδοση. Σ' αὐτά περιλαμβάνονται (α) ἡ περιεκτική γλώσσα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τόν Θεό, (β) ἡ διεύθυνση καί διαχείριση τῶν λατρευτικῶν συνάξεων ἀπό

„χειροτονημένες“ γυναίκες, και (γ) ἡ εἰσαγωγή συγκρητιστικῶν στοιχείων (στήν προσευχή καί τή λατρεία)»⁵.

Τά δυσάρεστα γεγονότα τοῦ παρελθόντος καί πρό πάντων ἡ πρακτική τῆς συμπροσευχῆς, ὅπως αὐτή συχνά κατασκευάζεται σέ κάποια οἰκουμενικά περιβάλλοντα, προβληματίζει σοβαρά μιά μερίδα Ὁρθοδόξων οἱ ὁποῖοι εὐλόγα διερωτῶνται: Τί νόημα ἔχει μιά «κατασκευασμένη» κοινή προσευχή στήν ὁποία ἡ περιεκτική γλώσσα καί τά συγκρητιστικά στοιχεία συνυπάρχουν, γιά νά συναντήσουν δῆθεν τίς προσδοκίες τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου; Τί νόημα ἔχει μιά κοινή προσευχή ἡ ὁποία δέν ἐκφράζει ἤ πολύ λίγο ἐκφράζει τό ἦθος τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας; Ἐάν ἡ προσευχή εἶναι ἡ αὐθεντική δοξολογική ἔκφραση τῆς κοινῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας καί ζωῆς, ποιά κοινή πίστη καί ποιό κοινό ἦθος ἐκφράζει μιά συμπροσευχή στήν ὁποία συνωστιζονται στοιχεία ἀλλότρια πρός τήν ἀποστολική διδασκαλία; Τά ἐρωτήματα αὐτά καί ἄλλα παρεμφερῆ ἀφήνουν νά περιορῆ μιά ἀντίληψη γιά τήν οἰκουμενική προσπάθεια ἡ ὁποία τήν ἀδικεῖ καί ὅπωςδήποτε δέν ἀνταποκρίνεται στά ὄραματα ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ξεκίνησαν τήν προσπάθεια τῆς συνεργασίας, τῆς κοινῆς μαρτυρίας στόν κόσμον καί σύν Θεῷ τῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Εἶναι πέρα πάσης ἀμφιβολίας ὅτι τόσο τό βεβαρμένο παρελθόν ὅσο καί τό ἀνεύθυνο παρόν δημιούργησαν ἀρνητικό κλίμα, μέ ἀποτέλεσμα πολλοί ἀπό τούς Ὁρθόδοξους ἐκπροσώπους στίς οἰκουμενικές συναντήσεις νά εἶναι καί οἱ ἴδιοι διχασμένοι καί νά ἐκφράζουν ἐπαμφοτερίζουσες ἀπόψεις, νά μετέχουν δηλ. στήν «κοινή προσευχή» καί συγχρόνως νά ἐπικαλοῦνται τούς ἱερούς κανό-

5. Παρά C. Scouteris, «Common Prayer», *The Ecumenical Review*, 53 (2002), σ. 34.

νες οί όποιοι άπαγορεύουν τή συμπροσευχή «μετά αίρετικῶν».

(γ) Στή συζήτηση γιά τό ζήτημα τῆς κοινῆς προσευχῆς εἶναι άναγκαῖο νά δοθοῦν κάποιες ἐξηγήσεις γιά τόν χαρακτήρα τῶν Κανόνων καί γιά τή σχέση «Ακριβείας» καί «Οικονομίας». Στή σκέψη μερικῶν σήμερα οί ιεροί Κανόνες ἐμφανίζονται μέ ἕνα νομικό ἔνδυμα, ὡς ἀντικειμενοποιημένα θέσφατα ἀνεξάρτητα ἀπό τή ζωντανή λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἔχει κανεῖς τήν ἐντύπωση ὅτι δέν εἶναι οί Κανόνες γιά τόν ἄνθρωπο ἀλλά ὁ ἄνθρωπος γιά τούς Κανόνες. Οί ἀψευδεῖς λόγοι τοῦ Χριστοῦ ἔχουν ἀσφαλῶς καί στήν περίπτωση αὐτή τή σημασία καί ἀναφορά τους: «*Τό σάββατον διά τόν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διά τό σάββατον*» (Μάρκ. 2: 27).

Ἄν μελετήση κανεῖς μέ προσοχή τήν ἱστορία καί τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας θά διαπιστώσῃ ὅτι, ἤδη ἀπό τούς πρώτους χρόνους, μέ τήν ἔκδοση Κανόνων ἡ Ἐκκλησία ἀπέβλεπε στό νά βοηθήσῃ τούς πιστούς. Οί Κανόνες ἦταν πάντα μέσα τῆς ἐκκλησιαστικῆς φιλανθρωπίας, τρόποι ἐλέους, συμπάθειας καί ἀγάπης πρὸς τόν ἄνθρωπο. Οί Κανόνες λειτουργοῦσαν πάντα ὡς ὁδηγοί τῆς χριστιανικῆς συμπεριφορᾶς. Μέ τούς Κανόνες ἡ Ἐκκλησία ἤθελε νά δώσῃ τό μέτρο τοῦ χριστιανικοῦ τρόπου, προστατεύοντας καί διευκολύνοντας τή ζωή τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Γιά τήν ἔκδοση Κανόνων ὑπῆρχαν πάντα σοβαροί λόγοι καί συγκεκριμένες συνθήκες πού ὑποχρέωναν τήν Ἐκκλησία νά δώσῃ τό μέτρο, νά χαράξῃ τόν δρόμο τόν ὅποιο ἔπρεπε νά ἀκολουθοῦν οί πιστοί. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι οί Κανόνες, τούς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ἔθετε στή διάθεση τῶν τέκνων της, διέθεταν τήν αὐθεντία τῆς ἴδιας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία σταθερά μεριμνοῦσε γιά τόν «καταρτισμόν τῶν ἀγίων» (Ἐφ. 4: 12), γιά τήν «ένότητα τῆς πίστεως», γιά τήν «ἐπίγνωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» καί γιά τήν αὔξηση

τοῦ κάθε πιστοῦ «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφ. 4: 13).

Στήν παράδοση τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ οὐδόλως ἀμφισβητεῖται τό ἀπόλυτο κῦρος τῶν ἱερῶν Κανόνων, ἡ ζωὴ στήν Ἐκκλησία συχνά προσδιορίζεται ἀπό ἐπιείκεια καί συγκατάβαση. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἐπιείκειας μπορεῖ νά εἶναι περιστασιακὴ ἢ καί μόνιμη ἀπόκλιση ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια⁶, οὐδόλως δέ θίγει τὴν ἀκεραιότητα τῆς πίστεως. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ συγκατάβαση καί οἰκονομία εἶναι «μίμησις τῆς θείας φιλανθρωπίας»⁷. Ἡ ἀρχὴ τῆς Οἰκονομίας ἀποτελεῖ βασικὸ στοιχεῖο τοῦ Ὁρθόδοξου ἐκκλησιαστικοῦ ἤθους. Μέ τὴν, κατὰ τίς ἀνάγκες, ἐφαρμογὴ τῆς Οἰκονομίας «ὑπερνικᾶται τό γράμμα τοῦ νόμου, ὅπερ ἀποκτείνει καί διακηρύσσεται, ὅτι τό ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δίκαιον ὑφίσταται χάριν τῶν πιστῶν, οὐδόλως ἀποτελοῦν αὐτοσκοπὸν»⁸. Οἱ ἱεροὶ Κανόνες καί ἡ τακτικὴ τῆς Οἰκονομίας λειτουργοῦν ὡς χαρισματικὲς ἀρχές, δέν εἶναι τὰ ἄκρα μεταξὺ τῶν ὁποίων κινεῖται ἡ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐξ ἴσου ἐνέργειες τῆς χάριτος, τίς ὁποῖες διαθέτει ἡ Ἐκκλησία γιὰ τόν ἁγιασμό τῶν πιστῶν. Ὁ ἅγιος Δοσίθεος Ἱεροσολύμων προσδιορίζει ὅτι «τά ἐκκλησιαστικά πράγματα θεωροῦνται κατὰ δύο τρόπους: κατὰ Ἀκρίβειαν καί κατὰ Οἰκονομίαν, καί ὅταν δέν ἤμποροῦν νά γένουν τά κατὰ Ἀκρίβειαν, γίνονται τά κατὰ Οἰκονομίαν»⁹. Καί ὁ ἅγιος

6. «Τῶν οἰκονομιῶν αἱ μὲν πρὸς καιρὸν γεγόνασι παρὰ τῶν πατέρων, αἱ δέ τό διηνεκές ἔχουσι». Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιστολὴ 49, *Ναυκρατίῳ τέκνῳ*, PG 99, 1085D.

7. Νικολάου Μυστικοῦ, Ἐπιστολὴ 32, PG 111, 212D-213A.

8. Κ. Μουρατίδου, *Τὸ δίκαιον τῆς χάριτος καί αἱ σπουδαιότερα διαφοροποιήσεις ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοργανώσει*, Ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 299.

9. Ἐπιστολὴ τῷ Βελιγραδίου Μιχαήλ, Μάϊος 1706, παρὰ Κ. Δελικάνη, *Πατριαρχικά ἔγγραφα*, Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1905, 3, σ. 684.

Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης στά σχόλιά του στόν 46ο Κανόνα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων σημειώνει: «*Δύο εἶδη κυβερνήσεως καί διορθώσεως φυλάττονται εἰς τήν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Τό ἓν εἶδος ὀνομάζεται Ἀκρίβεια, τό δέ ἄλλο ὀνομάζεται Οἰκονομία καί Συγκατάβασις, μέ τά ὁποῖα κυβερνοῦσι τήν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν οἱ τοῦ Πνεύματος οἰκονόμοι, ποτέ μέν τό ἓνα, ποτέ δέ τό ἄλλο.*»

Πρός ἐπίρρωση τῶν ὅσων σημειώνει, ὁ ἅγιος Νικόδημος παραθέτει χαρακτηριστικά παραδείγματα, τόσο ἀπό Οἰκουμενικές Συνόδους ὅσο καί ἀπό μεγάλους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας οἱ ὁποῖοι, «*οἰκονομοῦντες τούς λόγους αὐτῶν ἐν κρίσει*», ἔπραξαν ἀναλόγως καί «*ἐμεταχειρίσθησαν*» τήν Ἀκρίβεια καί τήν Οἰκονομία προκειμένου τελικά νά ὠφεληθῇ ἡ Ἐκκλησία¹⁰. Προφανῶς ἡ ὑπό τῆς Ἐκκλησίας ἄσκηση τῆς Οἰκονομίας διασώζει ἀπαραβίαστο καί ἀλώβητο τό χριστιανικό ἦθος καί τήν ἀκεραιότητα τοῦ δόγματος. Εἶναι σημαντικό νά σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἀρχή τῆς Οἰκονομίας ἐφαρμόζεται, πάντοτε ὑπό προϋποθέσεις, ἀπό τήν Ἐκκλησία, ἄλλοτε ἐξ ἀνάγκης καί ἄλλοτε πάλι χάριν μερίζονος ὠφελείας, «*μερίζονος ἔνεκα κατορθώματος*» κατά τόν ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας¹¹.

(2) Τό θέμα τῆς «κοινῆς προσευχῆς» στό φῶς τῆς παραδόσεως καί τῆς ἐπικαιρότητας.

Ἡ ὅποια συζήτηση γιά τή συμπροσευχή μέ ἑτεροδόξους, στήν παροῦσα ἱστορική συγκυρία, δέν πρέπει νά ἀποσυνδεθῇ τόσο ἀπό τήν παράδοση, ὅσο καί ἀπό τή σημερινή ἐκκλησιαστική πραγματικότητα καί εἰδικώτερα ἀπό τίς νέες, τίς ἱστορικές προκλήσεις πού ἀντιμετωπίζει καί στίς ὁποῖες καλεῖται νά δώσει τήν καλή της μαρτυ-

10. Πηδάλιον, ἔκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1970, σσ. 53-54.

11. Ἐπιστολή 56 πρὸς Γεννάδιον, PG 77, 320A.

ρία ή Ὁρθοδοξία. Τοσούτω μᾶλλον καθόσον ὁ λόγος τῆς Ὁρθοδόξου θεολογίας ἦταν πάντα καί σταθερά συνυφασμένος μέ τό ἐκάστοτε ἐκκλησιαστικό παρόν καί μέ τίς συγκεκριμένες ἀνάγκες τῆς ἐπικαιρότητας. Σ' αὐτό, ἄλλωστε, ἔγκειται καί ἡ δυναμικότης τῆς θεολογίας, ὡς λόγου ὁ ὁποῖος συντρέχει στίς ἀνάγκες τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί στά ὑπαρκτικά αἰτήματα τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεολογία ἀπό τή φύση της εἶναι λόγος πού ἀφορᾷ στήν κοινωνία.

Γιά τό «ὄτι οὐ δεῖ αἰρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχασθαι» (Κανῶν 33, τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας) ἔχουν κατά περιόδους ἐκδοθῆ διάφοροι Κανόνες, ὅπως π.χ. ὁ 10ος, ὁ 45ος, ὁ 65ος καί ὁ 71ος Κανόνες τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὁ 6ος, ὁ 9ος, ὁ 32ος, ὁ 33ος καί ὁ 37ος Κανόνες τῆς Τοπικῆς Συνόδου τῆς Λαοδικείας, ὁ 9ος Κανὼν τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, καί ἄλλοι. Ὅλοι αὐτοί οἱ ἱεροί Κανόνες δέν ἐξεδόθησαν *in abstracto*, ἀλλά γιά νά βοηθήσουν τόν λαό τοῦ Θεοῦ νά ἀντιμετωπίση συγκεκριμένες προκλήσεις σέ συγκεκριμένες ἐποχές, προκλήσεις πού ἔθεταν σέ κίνδυνο τήν ἐκκλησιαστική του ταυτότητα. Ἔτσι, οἱ Κανόνες ἦταν μέτρα προστασίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος ἀπό τόν προσηλυτισμό καί τήν προσπάθεια τῶν αἰρετικῶν καί τῶν σχισματικῶν νά προσεταιρισθοῦν τοὺς εὐκολόπιστους.

Εἶναι προφανές ὅτι καί σήμερα, σέ περιπτώσεις κατά τίς ὁποῖες ἡ κοινή προσευχή μέ ἑτεροδόξους γίνεται ὄχημα προσηλυτισμοῦ, παραπλανήσεως καί ἀποπροσανατολισμοῦ, οἱ Κανόνες πού τήν ἀπαγορεύουν ἔχουν τήν ἴδια ἰσχὺ μέ ἐκείνη τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεώς των. Σέ κάθε ἐποχή, ἐπομένως καί σήμερα, ὅταν ἰσχύουν οἱ ὄροι οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τήν Ἐκκλησία νά ἐκδόσῃ τοὺς ἀπαγορευτικούς αὐτοὺς Κανόνες, ἡ Ἐκκλησία μένει ἀταλάντευτα πιστή στίς παλαιές ἀποφάσεις της. Αὐτό οὐδόλως σημαίνει ὅτι

ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἄκριτα δέσμια ἀποφάσεων οἱ ὁποῖες ἐλήφθησαν γιά νά ἀντιμετωπισθοῦν προβλήματα συγκεκριμένα ἀλλά παρωχημένων ἐποχῶν, τά ὁποῖα ἔθεταν τότε σέ κίνδυνο τή γνησιότητα τῆς χριστιανικῆς εὐσέβειας. Θά πρέπει νά τό δηλώσουμε ἀπερίφραστα ὅτι δέν εἶναι οἱ Κανόνες ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτή πού ἐκδίδει τούς Κανόνες καί ἐπομένως αὐτή ἔχει τό πρωτεῖο. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό κῦρος καί ἡ ἀξία τῶν Κανόνων στηρίζεται στήν αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μέσα ἀπό τή συνοδική της λειτουργία ρυθμίζει τά πρέποντα καί τά συμφέροντα. Ἔτσι, ἡ Ἐκκλησία γιά λόγους ὑπαρκτῆς ἀνάγκης ἢ ἀποβλέπουσα σέ «μείζον κατόρθωμα» μπορεῖ νά ἀποφασίξῃ τήν ἀναστολή τῆς ἐφαρμογῆς κάποιου Κανόνα ἢ καί τήν προσαρμογή του στά νέα δεδομένα.

Εἶναι γνωστό ὅτι τό ἀδιαμφισβήτητο καί ἀπόλυτο κῦρος τῶν ἱερῶν Κανόνων δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἐφαρμογή ἢ τήν μή ἐφαρμογή των. Συνεπῶς τό κῦρος τῶν Κανόνων δέν συναρτᾶται ὑποχρεωτικῶς ἀπό τήν ἰσχύ τους. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἰσχὺς ἐνός Κανόνος μπορεῖ νά ἀναστέλλεται ἢ νά ἀδρανή, γιά κάποιο διάστημα ἢ γιά κάποια περίπτωση, χωρὶς ποσῶς ἢ ἀναστολή νά λυμαίνεται τό κῦρος του. Στήν μακραίωνα πράξη τῆς Ἐκκλησίας βρῖσκουμε παραδείγματα κατὰ τά ὁποῖα νεώτεροι Κανόνες ἀνανεώνουν παλαιότερους, ὄχι διότι ἀμφισβητεῖται τό κῦρος τῶν παλαιῶν Κανόνων ἀλλά διότι οἱ συνθηκες καί οἱ ἀνάγκες ὑποχρέωσαν τήν Ἐκκλησία νά προσαρμόσῃ τόν λόγο της, πρὸς τό συμφέρον πάντοτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς λειτουργίας καί τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, παραδείγματος χάριν, οἱ Πατέρες τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, μέ τόν 6ο Κανόνα, καί προηγουμένως οἱ Πατέρες τῆς ΣΤ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, μέ τόν 8ο Κανόνα, ἀπεφάσισαν νά ἀνανεώσουν παλαιότερους Κανόνες καί συ-

γκεκρωμένα τόν 37ο Κανόνα τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, τόν 5ο Κανόνα τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί τόν 19ο τῆς Τετάρτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἐπειδή ἀκριβῶς οἱ πραγματικές δυσκολίες δέν ἐπέτρεπαν τήν πιστή τήρηση τῶν παλαιότερων Κανόνων¹².

Ἡ ἀνανέωση εἶναι εὐθύνη ἐκκλησιαστική, κίνηση ὄχι θωπευτική τῶν ἀδυναμιῶν ἀλλά φιλόνητο μέρημα, ἡ ὁποία ἀποβλέπει στό πνευματικό συμφέρον τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί στό καλό τῆς ἐκκλησιαστικῆς διακονίας. Ἡ ἀνανέωση δέν νομιμοποιεῖται ὡς ἐνέργεια ἡ ὁποία δέν ἀνταποκρίνεται σέ πραγματικές ἀνάγκες πού ἀντιμετωπίζει ἡ Ἐκκλησία καί σέ νέα δεδομένα τά ὁποία κρίνει καί ἀξιολογεῖ. Στό πλαίσιο αὐτό θά πρέπει νά θεωρήσουμε τήν κοινή μέ ἐτεροδόξους προσευχή, ὅπως αὐτή ἐφαρμόσθηκε καί ἐφαρμόζεται, ὑπό ὄρους, τίς τελευταῖες δεκαετίες. Ἡ προσευχή αὐτή ἔχει περιορισμένη ἔκταση καί δέν εἶναι κοινή λατρεία, ἀφοῦ ὁ Ὁρθόδοξος λατρευτικός κύκλος ἔχει τήν ἀναφορά του στήν εὐχαριστιακή κοινωνία καί ἡ θεία Εὐχαριστία δέν εἶναι μέσον γιά τήν ἐνότητα ἀλλά αὐτή αὐτή ἡ ἐνότης. Τό θέμα εἶναι ὅτι ἡ Ἐκκλησία μέ τήν ἐπισκοπική καί τή συνοδική της λειτουργία μπορεῖ νά ἀξιολογή τά πράγματα καί νά παίρνη τίς ἐνδεδειγμένες ἀπο-

12. Ὁ 6ος Κανὼν τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἀναφέρει: «Ἐπειδήπερ Κανὼν ἐστὶν ὁ λέγων, δις τοῦ ἔτους καθ' ἐκάστην ἐπαρχίαν χρῆ γίνεται, διὰ συναθροίσεως Ἐπισκόπων, τὰς κανονικάς ζητήσεις διὰ τήν συντριβήν, καί τό ἐνδεῶς ἔχειν πρός ὁδοιπορίαν τοὺς συναθροιζομένους, ὥρισαν οἱ τῆς ἔκτης Συνόδου ὄσιοι Πατέρες, ἐξάπαντος τρόπου καί προφάσεως, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ γίνεται, καί τά ἐσφαλμένα διορθοῦσθαι. Τοῦτον οὖν τόν Κανόνα καί ἡμεῖς ἀνανεοῦμεν. Καί εἴ τις εὐρεθῆ ἄρχων τοῦτο κωλύων, ἀφοριζέσθω. Εἰ δέ τις ἐκ τῶν Μητροπολιτῶν ἀμελήσῃ τοῦτο γίνεσθαι, ἐκτός ἀνάγκης καί βίας, καί τινος εὐλόγου προφάσεως, τοῖς ἐπιτιμίαις ὑποκείσθω». Πηδάλιον, σ. 327.

φάσεις. Είναι απολύτως σαφές ότι στην Ὁρθόδοξη παράδοση τό πρωτεῖο ἀνήκει στην Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐκδίδει τούς Κανόνες καί ἡ ὁποία μπορεῖ νά προβαίνει σέ ἀνανέωση τους, νά ἀκολουθῆ κατά περίπτωσιν ὁδόν συγκαταβάσεως ἢ καί πρὸς καιρόν νά μὴ ἐφαρμόζη κάποιους ἱερούς Κανόνες, ἀνταποκρινομένη στίς πνευματικές ἀνάγκες καί στην ἐκάστοτε πραγματικότητα. Μέσω τῆς συνοδικῆς τῆς λειτουργίας ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐκείνη πού διαφύλαξε τήν πίστη καί μέ τήν αὐθεντία τῆς τήν μετέδωσε ἀπό γενεά σέ γενεά ὄχι σάν ἓνα σύστημα ἐξωτερικῶν, ἀντικειμενοποιημένων διατάξεων ἀλλά σάν ζωντανή παρακαταθήκη, τήν ὁποία προσφέρει ἀναλόγως σέ κάθε ἱστορική στιγμή καί μέ τήν ὁποία οἰκοδομεῖ τή Θεανθρώπινη ἐνότητα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἐφαρμογή καί λειτουργία τῶν ἱερῶν Κανόνων δέν μπορεῖ νά ἀποσυνδεθῆ ἀπό τήν κοινωνία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία στην ἐσωτάτη ὑφή τῆς ὑπάρξεώς της εἶναι κοινωνία ἐνότητος καί πρόσκληση γιά τήν ἐπανένωση τῆς διηρημένης ἀνθρωπότητος.

Μέ βάση αὐτή τήν ἐκκλησιολογική τοποθέτηση θά πρέπει νά θεωρηθῆ καί νά ἀξιολογηθῆ τό ζήτημα τῆς κοινῆς προσευχῆς. Εἶναι γνωστό ὅτι κατά τόν εἰκοστό αἰῶνα ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία βρέθηκε μπροστά σέ μιά ἐντελῶς νέα πραγματικότητα. Μέ τήν Πατριαρχική καί Συνοδική Ἐγκύκλιο τοῦ 1902, ἡ ὁποία ἀπεστάλη ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο «*Τοῖς Μακαριωτάτοις καί Ἁγιωτάτοις Πατριάρχαις Ἀλεξανδρείας καί Ἱεροσολύμων καί ταῖς Ἁγιωτάταις ἐν Χριστῷ ἀδελφαῖς Ἐκκλησίαις ταῖς ἐν Κύπρῳ, Ρωσσίᾳ, Ἑλλάδι, Ρουμανίᾳ, Σερβίᾳ καί Μαυροβουνίᾳ*», ἀνοιξε μιά νέα σελίδα, τόσο στό κεφάλαιο τῶν Διορθοδόξων ὅσο καί τῶν Διαχριστιανικῶν σχέσεων. Μέ τήν Ἐγκύκλιο τοῦ 1902 ὁ Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' ἐνδιαφέρθηκε νά ἐνισχύση τόν σύνδεσμο τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, νά θέσῃ τό ζήτημα τῆς χριστιανικῆς

ένότητος καί νά ἀκούσῃ τίς ἐπ' αὐτῶν ἀπόψεις τῶν κατά τόπους Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν. Χωρίς νά μειώνεται στό ἐλάχιστο ἡ Ὁρθόδοξη ἐκκλησιολογία, ἡ Ἐγκύκλιος τοῦ 1902 ἀναφέρεται στίς δύο «μεγάλες τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀναδενδράδες», τήν Ρωμαιοκαθολική καί τήν τῶν Διαμαρτυρομένων, καί ὑπενθυμίζει στίς κατά τόπους Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες ὅτι, «διηνεκοῦς εὐχῆς καί δεήσεως ὑποκείμενον διατελεῖ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ καί παντός γνησίου χριστιανοῦ τῇ εὐαγγελικῇ τῆς ἐνότητος διδασκαλία στοιχοῦντος πόθος εὐσεβῆς καί ἐγκάρδιος ἡ ἐν τῇ ὀρθόδοξῳ πίστει μεθ' ἡμῶν ἔνωσις αὐτῶν καί πάντων τῶν εἰς Χριστόν πιστευόντων».

Στήν Ἐγκύκλιο δέν παραθεωροῦνται οἱ δυσκολίες γιά τήν πραγμάτωση τοῦ «θεοφιλοῦς πόθου» τῆς ἐνώσεως. Ἡ παγίωση μιᾶς καταστάσεως καί ἡ ἐμμονή σέ δοξασίες ξένες πρός τήν ἀρχαιοπαράδοτη πίστη δημιουργοῦν μιάν ἀπροθυμία, ἐκ μέρους ὠρισμένων ἑτεροδόξων, γιά τήν ἐνότητα, ἥ καί ὅταν ὑπάρχῃ ἀγαθή διάθεση τίθενται «ὄροι καί βάσεις» στίς ὁποῖες «ἡ ποθεινὴ δογματικὴ ὁμοφροσύνη καί κοινωνία τυγχάνει οὔσα ἡμῖν ἀπαράδεκτος». «Εἰς παρασκευὴν καί διευκόλυνσιν τῆς πλήρους ποτέ, σὺν Θεῷ, καί εὐλογημένης ἐνώσεως» προτρέπει καί ἡ Ἐγκύκλιος τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1920, ἡ ὁποία ἐπίσης ἐπισημαίνει τίς δυσχέρειες τοῦ ἐγχειρήματος. Παρά τίς δυσχέρειες, μέ τίς πρωτοβουλίες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἄνοιξε ὁ δρόμος, ὥστε οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, μέ συνοδικές τους ἀποφάσεις, νά προχωρήσουν στήν οἰκουμενική προσπάθεια.

Σημαντικό πρός τήν κατεύθυνση τῆς ἐπικοινωνίας μέ Χριστιανούς ἄλλων Ὁμολογιῶν ὑπῆρξε καί τό γεγονός τῶν «Πανορθόδοξων Διασκέψεων» τῆς Ρόδου καί τοῦ Σαμπεσῦ, μεταξύ τῶν ἐτῶν 1961 καί 1968, στίς ὁποῖες ἀποφασίσθηκε, μέ Πανορθόδοξη πάντοτε συμφωνία, ἡ διεξα-

γωγή Θεολογικῶν Διαλόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μέ ἑτεροδόξες Ἐκκλησίες.

Ἡ νέα εἰκόνα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου κατά τόν εἰκοστό αἰῶνα καί οἱ ἱστορικές ἀποφάσεις ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν γιά τόν Θεολογικό Διάλογο καί τήν «τῶν διαφορῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν προσέγγισιν», μέ ἀπώτερο στόχο τήν «εὐλογημένην» ἐνότητα¹³, ἀποτελοῦν ὑπόμνηση τοῦ χρέους τῆς Ὁρθοδοξίας νά δείξη, στήν ἀνασφάλεια, στίς ἀντιθέσεις καί στήν πολυπλοκότητα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, τό αὐθεντικό της πρόσωπο, ἕνα πρόσωπο ἀγάπης πού δέν σκιάζεται ἀπό φοβίες, ἀπό φανατισμούς καί ἀπό ἀντιπαλότητες. Στή μακρά ἱστορία τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐνῶ ἔμεινε πιστή στήν ἀλήθεια τοῦ λόγου τῆς, ἀρνήθηκε νά μείνη στό περιθώριο σάν ἕνα κλειστό κύκλωμα ὀπαδῶν μιᾶς θρησκευτικῆς κοινότητος.

Στά πλαίσια τῆς νέας πραγματικότητας τοῦ Διαλόγου καί τῆς ἐν ἀληθείᾳ ἀγάπης («ἀληθεύοντες ἐν ἀγάπῃ» Ἐφεσ. 4: 15), στήν ὁποία προχώρησαν μέ πανορθόδοξο *consensus* καί μέ συνοδικές ἀποφάσεις ὅλες οἱ Ὁρθόδοξες Ἐκκλησίες, δικαιολογεῖται ἡ ἀπό τῆς Ἀκριβείας παρέκκλιση καί στό ζήτημα τῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων προσευχῆς. Ἀπό τή στιγμή πού τίθενται νέοι ὄροι στό χριστιανικό στερέωμα, ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει τήν ὑποχρέωση νά δείξη ὅτι δέν διακατέχεται ἀπό αἰσθήματα φόβου καί μισαλλοδοξίας, ἀλλά ὡς κοινωνία ἐλευθερίας καί ἀγάπης («φόβος οὐκ ἔστιν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τόν φόβον» 1 Ἰω. 4: 18) μπορεῖ νά ἐλπίζει στό φαινομενικά καί μέ ἀνθρώπινα μέτρα ἀκατόρθωτο. Ἡ πορεία πρὸς τή συνεννόηση καί τήν ἐνότητα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἐπιβάλλει ἐπιτακτικά στήν

13. Ἐγκύκλιος Συνοδική τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὰς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ (1920).

Ὁρθοδοξία νά ἀκολουθήσῃ ὁδόν ἰλαρότητας καί συγκαταβάσεως. Ἀποβλέπουσα στό «μειζον κατόρθωμα», πού εἶναι ἡ ἐνότης τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης, ἔχει τήν εὐθύνη νά προσφέρῃ στό παρόν καί στό μέλλον πού ἔρχεται τόν πλοῦτο τῆς ἀλήθειας πού ἡ ἴδια διέσωσε στή μακρά ἱστορική της πορεία. Ἡ προσφορά αὐτή θά εἶναι ἐφικτή καί θά δικαιωθῇ, ὅταν δέν περιορισθῇ μόνο καί δέν ἐξαντληθῇ στήν ἐφαρμογή κανονικῶν διατάξεων οἱ ὁποῖες εἶναι ἀπολύτως σεβαστές, ἐκδόθηκαν ὁμως γιά νά ὑπηρετήσουν τήν ἐνότητα καί νά προστατεύσουν τά τέκνα τῆς Ἐκκλησίας σέ συγκεκριμένους χρόνους καί ὑπό δεδομένες ἱστορικές συνθήκες.

Στή νέα φάση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ὅπως αὐτή διαμορφώθηκε στά πλαίσια τῆς ἐπικοινωνίας καί τοῦ διαλόγου μέ τούς ἄλλους, ἡ Ὁρθοδοξία ὡς ἐνότητα αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν ὀφείλει νά φανερώσῃ, μέ καθαρότητα καί εἰλικρίνεια, τή συνείδηση τῆς ἐσωτερικῆς της καθολικότητας, τῆς ἐλευθερίας καί τῆς ἀγάπης της. Ἔχει χρέος νά καταδείξῃ ὅτι θεμελιῶδες στοιχεῖο τῆς ταυτότητάς της εἶναι ἡ ἀναγνώριση τοῦ πρωτείου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ὁρθοδοξία, ὡς κοινωνία τοπικῶν Ἐκκλησιῶν, χωρίς νά ὑποτιμᾷ ποσῶς ἢ νά παραθεωρῇ τό κῦρος τῆς κανονικῆς της κληρονομιάς, ἔχει τήν εὐθύνη νά δίνη σήμερα τή μαρτυρία της καί νά βεβαιώνῃ ὅτι εἶναι ἓνα ζωντανό σῶμα τό ὁποῖο δέν χάνεται σέ ἐξωτερικές αὐθεντίες. Αὐθεντία εἶναι ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία ἡ ὁποία κυρώνει τά ἱερά κείμενα, μπορεῖ νά διδάσκῃ μέ κῦρος καί ἐξουσία καί νά ἀνανεώνῃ τό κήρυγμά της γιά τήν ἐπίτευξη μειζονος ὠφελείας.

Ὅταν γίνεται λόγος γιά τό πρωτεῖο καί τήν αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑποτίθεται κάτι ἀφηρημένο, ἀόριστο καί ἀόρατο. Ἡ Ἐκκλησία ὑπάρχει ὡς ἱστορικό σῶμα καί ἐκφράζεται μέ τόν λόγο καί τή δύναμη τῆς διδασκαλίας τῆς ἱεραρχίας, τήν ὁποία ἐπαληθεύει, ἀποδέχεται καί

ὑπερασπίζεται τό ὄλο σῶμα τῆς Ἐκκλησίας¹⁴. Στήν ἱεραρχία ἔχει δοθῆ ἡ ἐξουσία νά διδάσκη καί νά ἀνανεώνη τόν ἐκκλησιαστικό λόγο γιά νά συναντήσῃ τίς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν. Ἡ ἐξουσία αὐτή τῆς ἱεραρχίας δέν εἶναι ἕνα νομικά ἐξασφαλισμένο δικαίωμα, μιᾶ δύναμη πού στηρίζεται σέ ἐξωτερικά, κοσμικά κριτήρια, ἀλλά χάρις πού ἔχει δοθῆ μέ τή χειροτονία στόν κάθε ἐπίσκοπο ἀπό τόν Μέγα Ἀρχιερέα μέσω τῆς Ἀποστολικῆς διαδοχῆς. Ὁ κάθε ἐπίσκοπος ἔχει λάβει ἀπό τόν Χριστό τή δωρεά - ἐξουσία νά ἐκφράζῃ, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ποιμνίου του, τήν πίστη καί τήν καθολική ἐμπειρία τοῦ ὄλου σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, οἱ ἀποφάσεις τῆς ἱεραρχίας δέν ἀποσυνδέονται ἀπό τόν λαό, ἀλλά ἐκφράζουν τήν καθολική συνείδησή του καί συγχρόνως οἰκοδομοῦν καί δείχνουν τόν δρόμο πού πρέπει τό ποίμνιο νά ἀκολουθῆ.

(3) Ἀνακεφαλαίωση.

Μέ βάση τίς ἀνωτέρω γενικές ἀρχές καί ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τό ἐρώτημα τῆς συμπροσευχῆς μπορούμε νά καταγράψουμε ἐπιγραμματικά τά ἑξῆς:

(α) Ἡ Σύνοδος τῆς ἱεραρχίας καί μάλιστα ἡ Πανορθόδοξος Σύνοδος ἔχει τήν εὐθύνη καί τήν ἐξουσία νά διδάσκη, νά ἐρμηνεύῃ, νά κυρώνῃ μέ Ὅρους καί νά ἀνανεώνῃ τόν λόγο της, προκειμένου νά ἀνταποκριθῆ στίς ἐκάστοτε νέες καταστάσεις καί πρὸς ἐπίτευξη «μειζονος», γιά τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὠφελείας.

(β) Ἡ ὑπό τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἀνανέωση κάποιων ἱερῶν Κανόνων οὐδόλως σμικρύνει τό κῆρος

14. «Ἐπερασπιστής τῆς θρησκείας ἐστίν αὐτό τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ἦτοι αὐτός ὁ λαός». «Ἐγκύκλιος τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ 1848», παρὰ Ἰ. Ν. Καρμίρη, *Τά Δογματικά καί Συμβολικά Μνημεῖα τῆς Ὀρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, II, Ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 920.

τους, δεδομένου ότι αυτοί έξεδόθησαν από την ίδια την Έκκλησία για να θεραπευθούν συγκεκριμένες καταστάσεις και για να προστατευθῆ ὁ λαός τοῦ Θεοῦ ἀπό ὑπαρκτές ιστορικές δυσκολίες και προκλήσεις.

(γ) Οἱ ἀπαγορευτικοί τῆς συμπροσευχῆς ἱεροὶ Κανόνες διατηροῦν τὴν ἰσχύ τους ἀκέραιη, ὅταν καὶ ἐφ' ὅσον ἰσχύουν οἱ ὅροι οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τὴν Έκκλησία στὴν ἔκδοσή τους.

(δ) Θά πρέπει μέ ἔμφαση νά τονισθῆ ὅτι στὴν Ὁρθόδοξη παράδοση οἱ ἱεροὶ Κανόνες δέν εἶναι αὐτοσκοπός ἀλλά μέσον, τρόπος μέ τόν ὁποῖο ἡ Έκκλησία, ἡ ὁποία κατέχει τόν θησαυρό τῆς γνώσεως καὶ τῆς παραδόσεως, προστατεύει, ἐκφράζει τὴ φιλανθρωπία της καὶ κατευθύνει τὰ τέκνα της στὴν ὁδό τοῦ ἁγιασμοῦ. Καὶ ὅπωςδήποτε, πάντως, δέν πρέπει οἱ ἱεροὶ Κανόνες νά ἀντικειμενοποιοῦνται, νά ἀντιπαρατίθενται πρὸς τὴν Έκκλησία καὶ νά ἀποσυνδέωνται ἀπό τὴ συνοδική λειτουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας.

(ε) Ἡ νέα πραγματικότητα τῆς ἐπικοινωνίας, τῆς οἰκουμενικῆς συνεργασίας καὶ τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου, στὴν ὁποία ἔφθασαν μέ συνοδικές ἀποφάσεις καὶ μέ Πανορθόδοξη συμφωνία ὅλες οἱ Ὁρθόδοξες Έκκλησίες, δημιούργησε νέα δεδομένα τὰ ὁποῖα ὑποχρεώνουν τὴν Ὁρθόδοξη Έκκλησία νά δώση σήμερα ἀνανεωμένη τὴ μαρτυρία της. Αὐτό σημαίνει ὅτι καὶ στό ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς ἡ ἱεραρχία μπορεῖ νά προχωρήσει σέ ἀναστολή, πρὸς καιρόν κατάργηση, ἢ ἀνανέωση τῶν ἀπαγορευτικῶν Κανόνων. Ἡ Πανορθόδοξη συμφωνία γιὰ τὴν ἑναρξη τοῦ Θεολογικοῦ Διαλόγου εὐλόγως συνεπάγεται τὴν ὑπό τῆς Έκκλησίας οἰκονομική διαχείριση τῶν ἀπαγορευτικῶν τῆς συμπροσευχῆς Κανόνων. Ἡ μὴ ἐφαρμογή τῶν Κανόνων αὐτῶν ἀποβλέπει στό «μείζον κατόρθωμα», στό παράδοξο τόλμημα πού εἶναι ἡ ἐνότητα τοῦ χριστιανικοῦ

κόσμου. Καί πάλι θά πρέπει νά τονίσουμε, ὅτι ἡ δύναμη τῆς ἱεραρχίας νά λαμβάνη ἀποφάσεις καί νά ρυθμίζη ἀναλόγως εὐαίσθητα ἐκκλησιαστικά ζητήματα δέν στηρίζεται στίς ὅποιες ἰκανότητες τῶν μελῶν της, ἀλλά στήν ἐξουσία πού τῆς ἔχει δοθῆ ἀπό τόν Μέγα Ἀρχιερέα. «Οὐχ ὅτι ἰκανοί ἐσμεν ἀφ' ἑαυτῶν λογίσασθαί τι ὡς ἐξ ἑαυτῶν, ἀλλ' ἡ ἰκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅς καί ἰκάνωσεν ἡμᾶς διακόνους καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλά πνεύματος» (2 Κορ. 3: 5-6).

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΣΥΜΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΕΤΕΡΟΔΟΞΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΙΕΡΟΥΣ ΚΑΝΟΝΑΣ

Καθηγητοῦ ΒΛΑΣΙΟΥ ΙΩ. ΦΕΙΔΑ

I. Τό ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς εἰς τόν διάλογον διὰ τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.

Τό ζήτημα τῆς συμμετοχῆς ὀρθοδόξων κληρικῶν καί λαϊκῶν εἰς προσευχάς μετά τῶν ἑτεροδόξων εἶναι ἀναπόφευκτος συνέπεια τῆς ἐπισήμου ἀποφάσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας νά συμμετέχη δι' ἐκπροσώπων τῶν κατά τόπους Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν εἰς τά θεσμικά ὄργανα καί τās δραστηριότητας τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς κινήσεως διὰ τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν. Ἡ συμμετοχή αὐτή ἀπεφασίσθη τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, *μετά μακράς διαβουλεύσεως καί ὑπό συγκεκριμένους ὅρους*, διὰ τήν ἐξυπηρέτησιν προφανῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀναγκῶν, αἱ ὁποῖα καθίσταντο συνεχῶς ἐντονώτεροι ἐκ τῆς συστηματικῆς ἢ καί βιαίας ἀμφισβητήσεως τοῦ θεσμικοῦ ρόλου ἢ τῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ὄχι μόνον ὑπό τῆς ἐκκοσμηκευμένης ἰδεολογίας, ἀλλά καί ὑπό τῆς δυναστικῆς κρατικῆς ἐξουσίας εἰς τόν χριστιανικόν κυρίως κόσμον. Αἱ περίφημοι *Ἐγκύκλιοι ἐπιστολαί* τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχοῦ Ἰωακείμ Γ' (1902, 1904) ἔκρουσαν τόν κώδω-

να τοῦ κινδύνου καί προέτειναν τήν προώθησιν τῆς ιδέας ἐνός ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου μεταξύ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν διά τήν κοινήν ἀντιμετώπισιν τῆς ἐπερχομένης λαίλαπος, καίτοι συνεπήγετο ἀφ' ἐνός μὲν τήν ἐκτόνωσιν τῶν τραυματικῶν ἐμπειριῶν τοῦ ὁμολογιακοῦ ἀνταγωνισμοῦ τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος (*παπική Οὐνία, προτεσταντικός Μισσιοναρισμός*), ἀφ' ἑτέρου δέ τήν ἐνθάρρυνσιν τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου διά τήν μελέτην τῶν προοπτικῶν συνεργασίας ἢ καί ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Δυστυχῶς, αἱ ἐπαχθεῖς συνέπειαι τοῦ Α΄ παγκοσμίου πολέμου (1914-1918) καί πολλῶ μᾶλλον τοῦ Β΄ παγκοσμίου πολέμου (1939-1945) ἐδικαίωσαν μὲν τήν ἀγωνίαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, ἀλλά δέν ἀπέτρεψαν καί τάς τραγικάς συνεπείας αὐτῶν κυρίως διά τάς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, διό καί ἡ θεσμική συνεργασία τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν κατέστη πλέον ἐπιτακτικωτέρα διά τήν ἀντιμετώπισιν τῆς ἀπειλῆς.

Ἡ συμμετοχή λοιπόν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τήν ἴδρυσιν (1948) τοῦ *Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν* (Π.Σ.Ε.) ὡς ἐνός θεσμικοῦ ὄργάνου διά τόν συντονισμόν τῆς συνεργασίας τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν ἐνώπιον τῆς κοινῆς πλέον ἀπειλῆς δι' ὀλόκληρον τόν χριστιανικόν κόσμον ἦτο ὄχι μόνον ὀφειλετική, ἀλλά καί διορατική πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διά τήν ὑποστήριξιν τῶν ἐμπεριστάτων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο συνάγεται ὄχι μόνον ἐκ τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς ἀρχικῆς ἀρνητικῆς στάσεως τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως, ἀλλά καί ἐκ τῆς ἀμέσου ἀντιδράσεως (1948) τῆς Σοβιετικῆς κυβερνήσεως διά τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑπό κομμουνιστικά καθεστῶτα Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν

πρός ἐξουδετέρωσιν ἢ ἔστω ἀποδυνάμωσιν τῆς ἐντεινομένης πολεμικῆς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Δύσεως διά τήν ὑπό τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως *συστηματικὴν καὶ βιαίαν παραβίαν τῆς ἀρχῆς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας*. Οὕτως, ἐμελετήθη εἰς βάθος καὶ τελικῶς ἐπετράπη πρὸς ἀμεσώτεραν ἐξυπηρέτησιν τῆς σκοπιμότητος αὐτῆς ἡ συμμετοχὴ καὶ τῶν ὑπὸ κομμουνιστικά καθεστῶτα Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὄχι μόνον εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου συγκληθείσας *Πανορθοδόξους Διασκέψεις* (1961, 1962, 1963, 1968), ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ *Παγκόσμιον Συμβούλιον Ἐκκλησιῶν* (1961) ὡς τακτικῶν μελῶν αὐτοῦ διὰ νὰ περιορίζηται προφανῶς ἐκ τῶν ἔσω ἢ ὀξύτης τῆς ἀντισοβιετικῆς πολεμικῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τόν χριστιανικόν κόσμον τῆς Δύσεως. Συνεπῶς, ἡ πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου διὰ τήν ἐπίσημον συμμετοχὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν εἶχε *σαφῆ ἐκκλησιαστικά κίνητρα*, τὰ ὁποῖα ἀνεφέροντο εἰς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ εἶχον ἄμεσα θετικὰ ἀποτελέσματα διὰ τόν περιορισμὸν τουλάχιστον τῆς ἀπαραδέκτου καταπιεστικῆς πολιτικῆς τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων.

Βεβαίως, τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἔθεσε *συγκεκριμένους ἐκκλησιολογικούς ὅρους* διὰ τήν συμμετοχὴν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ Π.Σ.Ε., οἱ ὁποῖοι περιελήφθησαν εἰς τὸ Καταστατικὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ κατανόησις τῶν ὅρων τούτων ἦτο ἀνάλογος πρὸς τὰς διαφορετικὰς ἐκκλησιολογικὰς προϋποθέσεις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τῶν προτεσταντικῶν Ὁμολογιῶν, διό καὶ ὁ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης Ἀθηναγόρας καθώρισε δι' αὐστηρᾶς πατριαρχικῆς Ἐγκυκλίου (1952) τὰ ὀρθόδοξα κριτήρια τῆς συμμετοχῆς, ὡς ταῦτα διεκηρύχθησαν καὶ διὰ τῆς περιφήμου *Δηλώσεως* τοῦ Τορόντο (1950).

Ἐν τούτοις, ἡ ἀλλαγὴ μετὰ τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Π.Σ.Ε. ἐν Νέῳ Δελχί (1961) τῆς διαδικασίας προετοιμασίας καὶ ἀποδοχῆς τῶν κοινῶν κειμένων καὶ ἡ κατάργησις τῶν χωριστῶν Δηλώσεων τῶν Ὁρθοδόξων προεκάλεσαν συγχύσεις ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἡ ἔμμεσος ἐφαρμογὴ τῆς ἀρχῆς τῆς πλειονοψηφίας καὶ εἰς θεολογικά ζητήματα ἦτο ἀπαράδεκτος διὰ τοὺς ὀρθοδόξους, ἀφ' ἑτέρου δέ διότι αἱ ὀρθόδοξοι προτάσεις συνεφύροντο μετὰ τῶν προτεσταντικῶν προτάσεων διὰ τῆς περιεκτικῆς διατυπώσεως ἢ τῆς ἀμφισήμου θεολογικῆς ὀρολογίας τῶν κοινῶν κειμένων. Οὕτως, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συνέχιζον νὰ καταθέτουν εἰς σοβαρά θεολογικά ζητήματα χωριστὰς θεολογικὰς Δηλώσεις, καίτοι αὗται δέν ἐνεσωματοῦντο πλέον εἰς τὰ κείμενα, ἐνῶ ἐξήτουν τὴν ἀναθεώρησιν τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Π.Σ.Ε. (Desiderata Σόφιας 1981). Ἡ Γ' Προσυνοδικὴ Πανορθόδοξος Διάσκεψις (1986) δι' ὁμοφώνου πανορθόδοξου ἀποφάσεως ἔθεσεν ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν διὰ τὴν συνέχισιν τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν τὴν ριζικὴν ἀναθεώρησιν τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ Π.Σ.Ε. συμφώνως πρὸς τὰς ὀρθοδόξους προτάσεις, διό καὶ τὸ ζήτημα ἀνετέθη τελικῶς εἰς *Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν* ἐξ ἴσου ἀριθμοῦ ἐκπροσώπων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Π.Σ.Ε. Αἱ ὁμόφωνοι προτάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ὁμοφωνίας (consensus) κατὰ τὴν ἀποδοχὴν τῶν κοινῶν κειμένων καὶ διὰ τὴν καθιέρωσιν αὐστηροτέρων θεολογικῶν καὶ ἐκκλησιολογικῶν κριτηρίων εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν νέων μελῶν ἐνεσωματώθησαν εἰς τὸ Καταστατικὸν δι' ὁμοφώνου ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τοῦ Porto Alegre (2006) καὶ διεμόρφωσαν θετικὰς προοπτικὰς διὰ τὴν αὐτοδύναμον μαρτυρίαν τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τὸν οἰκουμενικὸν διάλογον διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν.

Τό ζήτημα ὁμως τῆς κοινῆς προσευχῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων μετά τῶν ἑτεροδόξων εἰς τάς οἰκουμενικάς συναντήσεις αὐτῶν, παρέμεινεν εἰς τό περιθώριον τῶν προβλημάτων τῆς συμμετοχῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τό Π.Σ.Ε., διότι ἐθεωρεῖτο εὐλόγος συνέπεια τοῦ διαλόγου. Ἐν τούτοις, προεβλήθη μετ' ἰδιαζούσης ἐμφάσεως κυρίως μετά τήν κατάρρευσιν τῶν ὀλοκληρωτικῶν καθεστώτων τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ εἰς τούς ὀρθοδόξους λαούς τῆς Ἄν. Εὐρώπης κατά τήν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καί τήν προκλητικὴν ἀνάπτυξιν εἰς αὐτούς τῆς ἀθεμίτου προσηλυτιστικῆς δράσεως τόσον τῆς παπικῆς Οὐνίας, ὅσον καί τῶν προτεσταντῶν Μισσιοναρίων, ἡ ὁποία ἀνέξεσε τάς πληγὰς τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος καί ἔπληξε καιρίως τήν ἀξιοπιστίαν τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως. Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς παραδοσιακῆς πνευματικῆς σχέσεως τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τούς ἐμπεριστάτους ὀρθοδόξους λαούς καί ὁ χαρακτηρισμός τῆς Ἄν. Εὐρώπης ὡς «*terra missionis*» διὰ τόν ἐπανευαγγελισμόν τῶν λαῶν προσέφεραν εἰς ὠργανωμένους συντηρητικούς κύκλους ὀρθοδόξων τήν δυνατότητα νά ἀσκήσουν ὀξυτάτην κριτικὴν ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ὄχι μόνον διὰ τήν συμμετοχὴν εἰς τό Π.Σ.Ε., ἀλλὰ καί διὰ τήν συνεργασίαν μετά τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων. Οὕτως, ἡ συμμετοχὴ εἰς τήν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ἐχαρακτηρίσθη αὐθαιρέτως καί ἐπιπολαίως ὡς «*προδοσία*» τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι ἦτο δῆθεν εἰς πλήρη ἀντίθεσιν πρὸς τήν ὀρθόδοξον κανονικὴν παράδοσιν καί ἐπικίνδυνος διὰ τό ὀρθόδοξον φρόνημα, διό καί ἡ *προσηλυτικὴ, χρηστικὴ ἢ καί καταχρηστικὴ ἐπίκλησις* τῆς κανονικῆς ἀπαγορεύσεως τῆς «*συμπροσευχῆς*» τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων, κληρικῶν ἢ λαϊκῶν, μετά τῶν ἑτεροδόξων εἰς τάς οἰκουμενικάς συναντήσεις προεβλήθη ὡς ἐπαρκὴς ἀπόδειξις τῆς δῆθεν «*προδοσίας*» τῆς

Ὁρθοδοξίας καί ὡς δικαίωσις τῆς δῆθεν ἀγωνίας τῶν συγκεκριμένων κύκλων.

Ὑπό τήν πίεσιν λοιπόν τῆς ἐντεινομένης κριτικῆς καί ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ὠρισμένων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νά ἐλέγξουν τοὺς συγκεκριμένους κύκλους ὀρθοδόξων ἢ καί παλαιοημερολογιτῶν, συνεκλήθη ὑπό τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ἡ *Διορθόδοξος Ἐπιτροπή* ἐν Θεσσαλονίκῃ (1998), ἡ ὁποία ἀπεφάσισε τήν *μὴ συμμετοχὴν τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων εἰς οἰκουμενικάς τελετάς, κοινὰς προσευχὰς, λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις καί ἄλλας θρησκευτικὰς τελετουργίας* εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Harare, ὡς ἐπίσης καί τὴν ἀποχὴν ἐκ τῶν ψηφοφοριῶν. Οὕτω, καίτοι τό ζήτημα τῆς *κοινῆς προσευχῆς* δέν ἐτέθη ἐπισημῶς εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν τοῦ Harare, ἡ *διπλῆ ἀποχὴ* τῶν ὀρθοδόξων ἐκπροσώπων (*προσευχαί, ψηφοφορίαι*) κατέστησεν αἰσθητοτέραν τὴν κρίσιν εἰς τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας πρὸς τό Π.Σ.Ε., διό καί ἀπεφασίσθη ἡ συγκρότησις τῆς *Εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς* πρὸς κοινὴν ἀξιολόγησιν τῶν ὀρθοδόξων προτάσεων κατ' ἀναφοράν πρὸς τὴν ἐν Porto Alegre ἐπομένην Γενικὴν Συνέλευσιν. Ἡ Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ, καίτοι συνεζήτησε τό ζήτημα τῆς «*κοινῆς προσευχῆς*», ἀπέφυγε νά λάβῃ συγκεκριμένην ἀπόφασιν, προτείνασα τὴν ἀποφυγὴν τόσον τοῦ χαρακτηρισμοῦ αὐτῆς ὡς «*οἰκουμενικῆς προσευχῆς*», ὅσον καί τῶν προκλητικῶν τύπων αὐτοσχεδίων προσευχῶν, αἱ ὁποῖαι προεκάλουν τὰς εὐλόγους ἀντιδράσεις τῶν ὀρθοδόξων. Ἐν τούτοις, προέτεινε τὴν διάκρισιν τῆς «*κοινῆς προσευχῆς*» εἰς «*ὁμολογιακὴν*» καί «*διομολογιακὴν*» προσευχὴν διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν χωρὶς ἔμφασιν εἰς τοὺς λειτουργικοὺς τύπους καί παρέπεμψε τό ζήτημα εἰς περαιτέρω μελέτην. Ὅθεν, ἡ *προσχηματικὴ ἐπίκλησις* τῶν ἀπαγορευόντων τὴν κοινὴν προσευχὴν τῶν ὀρθοδόξων μετὰ

τῶν ἑτεροδόξων ἱερῶν κανόνων καθιστᾶ ἀναγκαίαν τὴν διακρίβωσιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τοῦ γραμματος καὶ τοῦ πνεύματος αὐτῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν κρισίμων ὄρων διὰ τό συγκεκρωμένον ζήτημα.

Συνεπῶς, οὐδενός διαφεύγει τὴν προσοχὴν ὅτι ἡ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος συστηματικὴ ἔγερσις τοῦ ζητήματος τῆς κοινῆς προσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων εἰς τοὺς πολυμερεῖς καὶ τοὺς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους τῆς συγχρόνου Οἰκουμενικῆς κινήσεως προέκυψεν ἐκ τῆς ἀφιλαδέλφου καὶ βιαίας προσηλυτιστικῆς δράσεως τῶν ἑτεροδόξων εἰς βάρος τῶν ἐμπεριστάτων ὀρθοδόξων λαῶν. Ἐν τούτοις, ἡ ἀντίθεσις εἶναι προδήλως ἀσυνεπῆς ἀφ' ἑνός μὲν πρὸς τὴν ἐπὶ πολλάς δεκαετίας τηρηθεῖσαν ἀνεπιφύλακτον παραδοχὴν ἢ ἀνοχὴν εἰς τὴν καθιερωθεῖσαν πρακτικὴν τῆς συμπροσευχῆς, ἂν μάλιστα ὑπῆρχον πράγματι οἱ ὀψίμως προβαλλόμενοι σοβαροὶ κανονικοὶ λόγοι ἀποφυγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν διαχρονικὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν διὰ τὰ ὄρια τῆς ποιμαντικῆς ἀξιολογήσεως τῶν κανονικῶν ζητημάτων, ἂν μάλιστα συνειδητοποιηθῆ πληρέστερον ὅτι ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς κοινῆς προσευχῆς ἐπικεντροῦται κυρίως εἰς τό Π.Σ.Ε. καὶ ὄχι εἰς τοὺς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους. Ἄν ὅμως ἡ *συμπροσευχὴ* ἢ ἡ *κοινὴ προσευχή* μετὰ τῶν ἑτεροδόξων ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς καὶ γενικῶς ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων, ὡς διατείνονται εὐκαίρως ἀκαίρως οἱ αὐτόκλητοι ἀμύντορες τῆς κανονικῆς τάξεως, τότε θά ἔδει ἡ ἀπαγόρευσις νά ἰσχύη πάντοτε καὶ ἔναντι πάντων τῶν ἑτεροδόξων ὄχι μόνον εἰς τοὺς πολυμερεῖς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς διμερεῖς θεολογικούς διαλόγους, συμφώνως μάλιστα πρὸς τὴν ὑπ' αὐτῶν ἀποδιδομένην χρηστικὴν ἢ καὶ ἐπιπολαίαν ἐρμηναίαν τῶν σχετικῶν ἱερῶν κανόνων. Ἐν τούτοις, ἀνεξαρτήτως τῆς οἰασδήποτε ἀξιολογήσεως τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης προσεγγίσεως τοῦ ζητήματος τῆς συ-

μπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων, τό ζήτημα τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῶν προβαλλομένων ἱερῶν κανόνων ὑπῆρξε πάντοτε καί παραμένει συνεχῶς τό μόνον αὐθεντικόν κριτήριον διά τήν πρόληψιν ἢ τήν ἀποτροπήν ἐπικινδύνων συγχύσεων εἰς τό καίριον τοῦτο ζήτημα διά τάς σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τούς ἑτεροδόξους.

II. Ἡ ἀληθὴς ἔννοια τῶν ἱερῶν κανόνων.

Θεμελιώδης ἀρχή εἰς τήν ἔρευναν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ἑνός ἢ πλειόνων ὁμοειδῶν ἱερῶν κανόνων εἶναι ἀφ' ἑνός μὲν ἢ ἀκριβῆς γραμματικὴ ἐρμηνεία τοῦ παραδοθέντος κειμένου, ἀφ' ἑτέρου δέ ἢ συνεπῆς ἀναφορὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ εἰς τὰ συγκεκριμένα ἐκκλησιαστικά προβλήματα τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς, διότι μόνον οὕτω τό βούλημα τῶν ἱ. κανόνων ἐκφράζει τήν ἄρρηκτον ποιμαντικὴν συζυγίαν τῆς προτεινομένης λύσεως μετά τοῦ ὑφισταμένου συγκεκριμένου προβλήματος. Οὕτως, οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τό πρόβλημα τῆς συμπροσευχῆς τῶν ὀρθοδόξων μετά τῶν αἰρετικῶν ἱ. κανόνες δέν δύνανται νά κατανοηθοῦν καί πολλῶ μᾶλλον νά ἐρμηνευθοῦν εἰς τάς πραγματικὰ διαστάσεις αὐτῶν χωρὶς σαφῆ ἀναφορὰν αὐτῶν εἰς τάς ἐπικινδύνους διά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεις τοῦ Δ' αἰῶνος, ἥτοι εἰς:

Πρῶτον, τήν μὴ ἀποδοχὴν τοῦ Συμβόλου πίστεως τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καί κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπέτυχον διά τῆς ὑποστηρίξεως τῶν ἐπίσης ἀρειανοφρόνων αὐτοκρατόρων νά ἀσκοῦν καταλυτικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381) καί νά καταπιέξουν τούς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους,

Δεύτερον, τήν διάσπασιν τῶν ἀρειανοφρόνων μετὰ τό 341 εἰς ἀντιπάλους ομάδας (ὁμοιουσιανούς, ὁμοίους, ἀνομοίους, πνευματομάχους), αἱ ὅποιοι ἀνέπτυσαν

ιδίαν ἐκάστη ἱεραρχίαν εἰς τὰς σημαντικωτέρας τουλάχιστον πόλεις καὶ ἀντηγωνίζοντο ἀλλήλας, τῇ προθύμῳ συνδρομῇ τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, τόσον διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐξ αὐτῶν τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἔλεγχον τῶν κυριωτέρων ἰ. ναῶν,

Τρίτον, τὴν παράλληλον συνύπαρξιν ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν ἔλεγχον τῶν κυριωτέρων ἰ. ναῶν τῆς πόλεως διὰ τὴν τέλει τῆς παραδεδομένης κοινῆς διὰ πάντα θείας λειτουργίας (ὀρθοδόξους, ἀρειανόφρονας), διὰ τῶν ὁποίων οἱ ἀρειανόφρονες ἀφ' ἐνός μὲν περιώριζον εἰς τὸ ἐλάχιστον τὰς ἀντιδράσεις τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι ἠναγκάζοντο νὰ τελοῦν τὴν θείαν λειτουργίαν εἰς ἰδιωτικὸν χῶρον (οἶκον, ἀγρόν κλπ.) ἀφ' ἑτέρου δέ ἐπέβαλλον ἐμμέσως τὸν *συνεκκλησιασμόν* ἐν τῇ αὐτῇ θεῖα λειτουργία ὀρθοδόξων καὶ ἀρειανοφρόνων πιστῶν, ἐπὶ προφανεῖ βεβαίως συγχύσει τῶν ἀπλῶν ὀρθοδόξων πιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν συντριπτικὴν πλειονοψηφίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος,

Τέταρτον, τὴν ἐπιδεικνυομένην ὑπὸ ὠρισμένων ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ἢ λοιπῶν κληρικῶν *ἀνεκτικὴν* ἢ καὶ *συμβιβαστικὴν* διάθεσιν ἔναντι τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων εἴτε διότι ἐφοβοῦντο τὰ ἐναντίον αὐτῶν γνωστά σκληρὰ μέτρα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας (*ἐκθρόνισις*, *ἐξορία*), εἴτε διότι δέν ἠδύναντο νὰ κατανοήσουν τὸ θεολογικὸν βάθος τῆς αἰρετικῆς ἐκτροπῆς τῶν ἀρειανοφρόνων, ἢ καὶ δι' ἀμφοτέρα, ἀνεχομένων προφανῶς τὸν *συνεκκλησιασμόν* ἢ καὶ τὴν *συνλειτουργίαν* εἰσέτι τῶν ἀρειανοφρόνων μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεῖα λειτουργία καὶ ἀντιστρόφως,

Πέμπτον, τὴν ἐκμετάλλευσιν ὑπὸ τῶν ἀρειανοφρόνων ἐπισκόπων τῆς συμμετοχῆς τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν τελουμένην θεῖαν λειτουργίαν

γίαν, ιδία εἰς περιόδους μακρᾶς ἐξορίας τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, διὰ νά ὑποστηρίξουν τήν δῆθεν προσχώρησιν αὐτῶν εἰς τήν ἄρειανικήν αἵρεσιν ἢ τουλάχιστον τήν ὑπ' αὐτῶν ἐγκατάλειψιν τῆς πίστεως τῆς Νικαίας, πρός ἱκανοποίησιν προφανῶς καί τῶν κεκηρυγμένων πολεμίων αὐτῆς ἄρειανοφρόνων αὐτοκρατόρων (Κωνσταντίου, Οὐάλεντος), καί

Ἔκτον, τήν ἐπιτακτικήν ἀνάγκην ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς ἀποδοκιμασίας τῆς μεταφορᾶς τῶν θεολογικῶν ἀντιθέσεων μεταξύ τῶν ὑπερμάχων καί τῶν πολεμίων τῆς πίστεως τῆς Νικαίας εἰς τόν ἱερόν χῶρον τῆς τελετουργίας τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, διότι οὕτω προεκαλεῖτο σύγχυσις εἰς τοὺς ἀπλοῦς ὀρθοδόξους πιστούς, ἐπί προφανεῖ καί ἐπικινδύνῳ ζημία τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς πίστεως καί ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης.

Τό κρίσιμον λοιπόν ἐρώτημα *«περί τῆς ἐννοίας τῆς ὑπό τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπαγορεύσεως τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν σχισματικῶν, ἐν σχέσει καί πρός τήν σημερινήν ἐκκλησιαστικήν πραγματικότητα»*, ἀναφέρεται προφανῶς εἰς τήν σύγχρονον χρηστικήν ἢ καί καταχρηστικήν ἐπίκλησιν ὠρισμένων ἰ. κανόνων, οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦνται ἀκρίτως ἢ καί ἐπιπολαίως ὑπό ὠρισμένων ἐκκλησιαστικῶν κύκλων διὰ τήν ἄσκησιν κριτικῆς ἐναντίον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, ὑπό τό πρόσχημα μάλιστα τῆς προστασίας τῆς κινδυνεύουσας Ὁρθοδοξίας ἐκ τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τήν Οἰκουμενικήν κίνησιν ἢ καί ἐκ τῶν πρωτοβουλιῶν προωθήσεως ἐποικοδομητικοῦ πνεύματος εἰς τήν λειτουργίαν τῶν διεκκλησιαστικῶν σχέσεων. Οἱ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀναφερόμενοι εἰς τό θέμα ἰ. κανόνες εἶναι πολλοί καί καλύπτουν ἓνα εὐρύ κύκλον ποικιλοτρόπων ζητημάτων διὰ τήν πρόληψιν ἢ τήν ἀποτροπήν παραπλανήσεως ὑπό τῶν

έτεροδόξων τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν. Εἰδικώτερον ὅμως διά τό συγκεκριμένον ζήτημα τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων καί τῶν σχισματικῶν προβάλλονται ὁ ΜΕ΄ Ἀποστολικός κανὼν καί ὁ ΛΓ΄ κανὼν τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου (Δ΄ αἰ.), διό καί ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν θά ἀξιολογηθοῦν καί οἱ ἐμμέσως ἀναφερόμενοι εἰς τό ζήτημα οἱ ὁμοειδεῖς ἰ. κανόνες.

Ὁ ΜΕ΄ Ἀποστολικός κανὼν ὀρίζει, ὅτι «*Επίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος αίρετικοῖς συνευξαμένος μόνον, ἀφορίζεσθω, εἰ δέ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί τι, καθαιρεῖσθω*», ἐνῶ ὁ ΛΓ΄ κανὼν τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου ὀρίζει, «*Ὅτι οὐ δεῖ αίρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι*». Ὑπό τήν ἔννοιαν αὐτήν, ἢ ὀρθή ἐρμηνεία τῶν ἀνωτέρω ἰ. κανόνων προϋποθέτει τήν ὀρθήν ἐρμηνείαν τοῦ ρήματος «*συνεύχεσθαι*», διότι ὁ Ἀποστολικός κανὼν διακρίνει τό «*συνεύχεσθαι αίρετικοῖς*» ἀπό τῆς παροχῆς αὐτοῖς τοῦ δικαιώματος «*ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί τι*», συνοδεύει δέ τήν διάκρισιν αὐτήν διά τῆς διαφοροποιήσεως καί τῆς ποινῆς εἰς ἑκατέραν τῶν δύο περιπτώσεων, ἥτοι τῆς ποινῆς τοῦ ἀφορισμοῦ εἰς τήν πρώτην καί τῆς καθαιρέσεως εἰς τήν δευτέραν περιπτώσιν. Συνεπῶς, τό ρῆμα «*συνεύχεσθαι*» ἀναφέρεται εἰς δύο διαφορετικὰς περιπτώσεις, ἥτοι εἰς τήν ἀπλὴν συμπροσευχήν καί εἰς τήν συλλειτουργίαν, διό καί εἰς τήν δευτέραν περιπτώσιν ἡ προτεινομένη ποινή τῆς καθαιρέσεως εἶναι σαφῶς βαρύτερα. Οὕτως, ὁ ἐγκριτος κανονολόγος Θεόδωρος Βαλσαμών εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ κανόνος, καίτοι ἐκφράζει ἀβάσιμον ὑποκειμενικὴν ὑπόθεσιν διά τό βούλημα τοῦ κανόνος, παρατηρεῖ ὀρθῶς τήν πολλαπλὴν χρῆσιν τοῦ ρήματος «*συνεύχεσθαι*», ἢ ὁποῖα δηλοῦνται καί διά τῆς διαφορᾶς τῶν προβλεπομένων ἐκκλησιαστικῶν ποινῶν: «*Ἐρωτήσῃ τις διατί οἱ συνευξάμενοι αίρετικοῖς ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι καί διάκονοι οὐ κα-*

θαιροῦνται, ἀλλά μόνον ἀφορίζονται, καθὼς καὶ ὁ συνευξάμενος ἀφωρισμένῳ τινί, κατὰ τὸν Ἀποστολικὸν Ἰ κανόνα: Λύσις: Ἐνταῦθα μὴ εἶπης ἐν ναῶ τὸν ἐπίσκοπον καὶ τοὺς λοιποὺς συνεύξασθαι μετὰ αἵρετικῶν (=συλλειτουργία), οἱ τοιοῦτοι γὰρ καθαιρεθήσονται κατὰ τὸν ΜΣΤ κανόνα, καθὼς καὶ ὁ ἐπιτρέψας αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι. Ἀλλ' ἐκλαβοῦ τό συνεύξασθαι εἰς τό ἀπλῶς κοινωνῆσαι καὶ ἡμερώτερον διατεθῆναι ἐπὶ τῇ εὐχῇ τοῦ αἵρετικοῦ (=συμμετοχὴ εἰς τὴν προσευχήν)...». (Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα*, II, 60).

Ἡ παραπομπὴ τοῦ ἐγκρίτου κανονολόγου εἰς τοὺς Ἰ καὶ ΜΣΤ Ἀποστολικούς κανόνας ἐγένετο πρὸς θεμελίωσιν τῆς προτεινομένης διακρίσεως εἰς τό ρῆμα «συνεύχεσθαι». Ὁ Ἰ Ἀποστολικὸς κανὼν ὀρίζει, ὅτι «εἴ τις ἀκοινωνήτω, κἄν ἐν οἴκῳ συνεύξηται (=ὄχι ἐν τῷ ναῶ), οὗτος ἀφορίζεσθω», ἐνῶ ὁ συναφῆς ΙΑ' κανὼν ὀρίζει, ὅτι «εἴ τις καθηρημένῳ, κληρικὸς ᾧν, κληρικῶ συνεύξηται, καθαιρέισθω καὶ αὐτός». Ὁ ἐγκριτος κανονολόγος Ἰωάννης Ζωναρᾶς εἰς τὸν σχολιασμόν τοῦ Ἰ κανόνος παρατηρεῖ, ὅτι «χρὴ οὖν τούτοις (= ἀκοινωνήτοις) μὴ συγκοινωνεῖν τινα, τοῦτο γὰρ εἰς καταφρόνησιν τοῦ ἀφορίσαντος ἀφορᾷ ἢ μᾶλλον καὶ εἰς διαβολὴν ὡς κακῶς ἀφορίσαντος», ἐνῶ ὁ Θεόδωρος Βαλασαμὼν προσθέτει, ὅτι «συνομιλεῖν μετὰ τοῦ ἀφορισθέντος οὐ κωλυόμεθα» (ἐνθ' ἀν., II, 14). Ὁ σχολιασμός τοῦ ΙΑ' κανόνος διευρύνει τὸν κύκλον τῶν διακρίσεων τοῦ ρήματος «συνεύχεσθαι», λόγῳ τῶν ὑφισταμένων διαφωνιῶν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ βουλήματος τοῦ κανόνος. Οὕτως, ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς παρατηρεῖ, ὅτι «τῶν καθαιρουμένων τινές μὲν μόνης ἱερουργίας κωλύονται, οὐ μέντοι καὶ κοινωνίας ἢ τοῦ συνεκκλησιάζειν, οἱ δὲ σὺν τῇ καθαιρέσει καὶ ἀκοινωνητοὶ εἰσι καὶ ἀφωρισμένοι. Ἡ γοῦν ὁ κανὼν οὗτος καὶ καθαιρεθέντος ἐν ταυτῷ καὶ ἀφορισθέντος νοηθήσεται, καὶ

ὁ συννευξάμενος τούτῳ ὑπό καθαίρεισιν ἔσται, ἢ τό συννεύξασθαι ἀντί τοῦ συνιερούργησαι παραληφθήσεται, κἄν γάρ μή καί ἀφωρισμένος ἦν ὁ καθαιρεθεῖς, ὁ συνιερούργησας αὐτῷ καθαιρεθήσεται». Περιέργως, ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών δέν ἐκλαμβάνει «τό συννεύξασθαι ἀντί τοῦ συνιερούργησαι» καί τονίζει ὅτι «τινές τό συννεύξασθαι ἐνταῦθα ἀντί τοῦ συνιερούργησαι ἐξελάβοντο, οὐ δοκεῖ δέ καί ἐμοί...Ἐμοί δέ κατανοεῖται, ὅτι σκοπός τῷ κανόνι ἐνταῦθα ἔστι κολάζεσθαι πάντα κληρικόν συννευξάμενον ὅπωςδήποτε κληρικῶ οἰωδήτινι καθαιρεθέντι καί μετά τήν καθαίρεισιν ἐνεργήσαντι ἱερατικόν τι, διά γάρ τοῦτο καί ἡ καθαίρεισις αὐτῷ ἐπάγεται...».

Ἡ διαφωνία λοιπόν τῶν δύο ἐγκρίτων βυζαντινῶν κανονολόγων περί τήν ἀληθῆ ἔννοιαν τῆς λειτουργικῆς χρήσεως τοῦ ρήματος «συννεύχεσθαι» εἰς τήν ἀπαγορεύσιν τοῦ «συννεύχεσθαι» μετά καθηρημένου ὀρθοδόξου κληρικοῦ καθιστᾶ σαφεστέρα καί τήν ἀληθῆ κανονικήν ἔννοιαν τῆς ἀπαγορεύσεως. Τό δίλημμα τοῦ Ἰωάννου Ζωναρά εἶναι ρητορικό, διότι εἶναι προφανές ἐκ τῆς ὅλης δομῆς τοῦ ΙΑ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος ὅτι ὀρθωτέρα εἶναι ἡ ἐπιλογή «τό συννεύξασθαι ἀντί τοῦ συνιερούργησαι παραληφθήσεται, κἄν γάρ μή καί ἀφωρισμένος ἦν ὁ καθαιρεθεῖς, ὁ συνιερούργησας αὐτῷ καθαιρεθήσεται». Ἡ διαφοροποίησις τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμώνος εἰς τήν ἀνωτέρω ἐπιλογήν εἶναι σχολαία, διότι εἰσάγει εἰς τό κείμενον τοῦ κανόνος ἀνύπαρκτον στοιχεῖον περί τοῦ καθηρημένου κληρικοῦ («μετά τήν καθαίρεισιν ἐνεργήσαντος ἱερατικόν τι») διά νά συναγάγη τό ἀβάσιμον ὑποκειμενικόν συμπέρασμα, «ὅτι σκοπός τῷ κανόνι ἐνταῦθά ἐστι κολάζεσθαι πάντα κληρικόν συννευξάμενον ὅπωςδήποτε κληρικῶ οἰωδήτινι καθαιρεθέντι», καίτοι ἐγνώριζεν ὅτι τό «συννεύχεσθαι» μετά καθηρημένου κωλύεται γενικῶς μόνον εἰς τήν περιπτώσιν τελέσεως «ἱερατικοῦ τινός», διό

καί ὁ μετ' αὐτοῦ συνιερούργησας κληρικός τιμωρεῖται διά τῆς αὐτῆς ποινῆς καί ἄνευ προηγουμένης τελέσεως ὑπό τοῦ καθηρημένου «*ἱερατικοῦ τινός*». Οὕτως, ἡ ἀληθῆς ἔννοια τοῦ κανόνος συνδέει τό «*συνεῦξασθαι*» πρός τό «*συνιερούργειν*» ἢ «*ἐνεργεῖν ἱερατικόν τι*» καί ἀποδίδεται πλήρως διά τοῦ περιεκτικοῦ σχολίου τοῦ Ἀλεξίου Ἀριστηνοῦ, ὅτι δηλαδή «*ὁ συνευχόμενος, ἦτοι συλλειτουργῶν, καθηρημένῳ καθηρημένος ἔστω καί αὐτός*» (Σύνταγμα, II, 15).

Ἡ ἐπικέντρωσις τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ «*συνεῦχεσθαι*» εἰς τήν θεῖαν λειτουργίαν εἶναι εὐνόητος, διότι *πᾶσαι αἱ λατρευτικά ἐκδηλώσεις ἦσαν συνηροσμένοι πρός αὐτήν, ἡ ὁποία κατά τόν Δ' αἰῶνα ἦτο ἡ αὐτή διά τούς ὀρθοδόξους καί τούς αἰρετικούς, διό καί οἱ αἰρετικοί ἐπίεξαν συνεχῶς τούς ὀρθοδόξους κληρικούς διά συνεκκλησιασμόν ἢ καί συλλειτουργίαν πρός παραπλάνησιν τῶν ἀπλῶν πιστῶν. Οὕτω, σημαντική εἶναι καί ἡ ἐπίκλησις ὑπό τοῦ Θεοδώρου Βαλσαμῶνος εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ ΜΕ' Ἀποστολικοῦ κανόνος τοῦ ΜΣΤ' Ἀποστολικοῦ κανόνος, ὁ ὁποῖος ὀρίζει, ὅτι «*ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αἰρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν καθαιρεῖσθαι προστάττομεν...*». Ἡ ἐπίκλησις τοῦ κανόνος αὐτοῦ ἐγένετο πρός ὑποστήριξιν τῆς θέσεως αὐτοῦ, ὅτι «*ὁ ἐν ναῶ συνευξάμενος αἰρετικοῖς*» καί ἐπιτρέψας αὐτοῖς «*ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαι τι*» συνελειτούργησεν μετ' αὐτῶν, διό καί ὀρίζεται ἡ ποινή τῆς καθαιρέσεως. Ἐάν λοιπόν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀποδεχθῆ αὐθαιρέτως ἢ συνεργήσῃ εἰς τήν τέλεσιν ὑπό αἰρετικῶν τοῦ Βαπτίσματος ἢ τῆς θείας Εὐχαριστίας (=θυσίας) δι' ὀρθοδόξους πιστούς, κατά προφανῆ περιφρόνησιν τῆς καθιερωμένης κανονικῆς τάξεως, ἐπιβάλλεται ἡ ποινή τῆς καθαιρέσεως, διότι συνελειτούργησεν μετά αἰρετικῶν. Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ κανόνος αὐτοῦ*

παρατηρεῖ, ὅτι «εἰ δέ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ὑπ' ἐκείνων (αἵρετικῶν) βαπτισθέντα δέξοιτο ἢ προσαγωγὴν τινα παρ' ἐκείνων εἰς θυσίαν προσαγομένην λάβοι, καθαιρεθήσεται, ὡς ὑπόνοιαν διδοὺς ἢ τὰ ὅμοια ἐκείνοις φρονεῖν ἢ τέως μὴ σπεύδειν πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας...» (ἐνθ' ἄν., II, 61). Συνεπῶς, εἶναι εὐνόητον, ὅτι ὁ ΜΕ' καὶ οἱ λοιποὶ σχετικοὶ Ἀποστολικοὶ κανόνες συνδέουν πάντοτε τὸ «συνεύχεσθαι» πρὸς πράξεις συλλειτουργίας ἢ συνιερουργίας ὀρθοδόξων κληρικῶν μετὰ τῶν αἵρετικῶν, διό καὶ καταδικάζουν οἰανδήποτε τοιαύτην αὐθαίρετον ἐνέργειαν ὀρθοδόξου κληρικοῦ, «ὡς ὑπόνοιαν διδόντος ἢ τὰ ὅμοια ἐκείνοις φρονεῖν ἢ τέως μὴ σπεύδειν πρὸς διόρθωσιν τῆς ἐκείνων κακοδοξίας».

Πράγματι, οἱ Ἀποστολικοὶ κανόνες διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συλλειτουργίας μετὰ τῶν αἵρετικῶν ἢ τῆς ἀποδοχῆς τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελεσθέντος Βαπτίσματος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀποδοκιμάζουν πᾶσαν αὐθαίρετον πρᾶξιν τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ ἀναφέρονται εἰς ἐπισήμως κατεγνωσμένους ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας αἵρετικούς καὶ ἐμμένοντας εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτῶν ἀμετανοήτως. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, ὁ ΣΤ' κανὼν τῆς Λαοδικείας ἀπαγορεύει «τοῖς αἵρετικοῖς εἰσιεῖναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἵρέσει», ἡ δὲ ἀπαγόρευσις αὐτὴ ἀναφέρεται βεβαίως καὶ εἰς τὴν εἴσοδον αἵρετικῶν εἰς ὀρθόδοξον ναόν, διό καὶ ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών τονίζει, ὅτι «σαφῆς ὁ κανὼν, οὐ γὰρ συγχωρεῖ τοῖς αἵρετικοῖς, ἐπιμένουσι τῇ αἵρέσει, συνεκκλησιάζειν μετὰ ὀρθοδόξων» (ἐνθ' ἄν., III, 176). Ἐπομένως, ὁ κανὼν ἀπαγορεύει τὸν συνεκκλησιασμόν τῶν ἐπιμενόντων εἰς τὴν αἵρεσιν αἵρετικῶν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων κατὰ τὴν τέλει τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ κανὼν Θ' τῆς Λαοδικείας ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ὀρθοδόξους νὰ καταφεύγουν εἰς *Μαρτύρια* αἵρετικῶν «εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα», ἥτοι διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ὑπ' αὐτῶν

τελουμένην λειτουργίαν, ἀλλά, κατά τόν Θεόδωρον Βαλσαμῶνα, ὄχι βεβαίως ἄν μεταβοῦν «εἰς σύναξιν αἵρετικῶν χάριν τοῦ καταπτῦσαι αὐτῆς» (ἐνθ' ἄν., ΙΙΙ, 177-178). Ὁ κανὼν ΛΓ' τῆς Λαοδικείας («Ὅτι οὐ δεῖ αἵρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι») ἀπαγορεύει τό «συνιερουργεῖν» ἢ «συνεκκλησιάζειν», κατά τό πνεῦμα τοῦ ΜΕ' Ἀποστολικοῦ κανόνου, σχολιάζεται δέ ἐν συνδυασμῶ πρός τούς κανόνας ΛΑ' καί ΛΒ' τῆς αὐτῆς συνόδου. Ὁ κανὼν ΛΑ' ἀπαγορεύει εἰς τούς ὀρθοδόξους «πρός πάντας αἵρετικούς ἐπιγαμίας ποιεῖν ἢ διδόναι υἱούς ἢ θυγατέρας, ἀλλά μᾶλλον λαμβάνειν, εἴ γε ἐπαγγέλοιτο χριστιανοί γίνεσθαι (=γενέσθαι)», ἐνῶ ὁ ΛΒ' κανὼν ἀπαγορεύει εἰς τούς ὀρθοδόξους «αἵρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵτινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον ἢ εὐλογίαι» ἐν τῷ πλαισίῳ βεβαίως αἵρετικῶν λειτουργικῶν συνάξεων.

Εἶναι λοιπόν εὐνόητον ὅτι οἱ ἄνωτέρω κανόνες ἐχρησιμοποίησαν τό ρῆμα «συνεύχεσθαι» ὑπό τήν ἔννοιαν τοῦ «συλλειτουργεῖν», «συνιερουργεῖν» ἢ «συνεκκλησιάζειν» μετά ἐπισήμως κατεγνωσμένων αἵρετικῶν, οἱ ὅποιοι ἐμμένουν πεισμόνως καί ἀδιαλλάκτως εἰς τήν αἵρεσιν αὐτῶν, ἀποδοκιμάζουν δέ αὐθαιρέτως ἐνεργείας ὀρθοδόξων κληρικῶν ἢ ἐπιπολαίας πράξεις ὀρθοδόξων πιστῶν. Ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ «συνεύχεσθαι» ὑπό τήν ἔννοιαν τοῦ «συλλειτουργεῖν» μετά τῶν ἑτεροδόξων εἶναι ἀπόλυτος εἰς τήν κανονικήν παράδοσιν καί ἐρείδεται πλήρως εἰς τήν ὀρθοδόξον ἐκκλησιολογίαν καί τήν συνεπῆ ἐκκλησιαστικήν πρᾶξιν, διότι ἡ συλλειτουργία προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τήν πλήρη ἄρσιν τῶν αἰτίων, τά ὅποια προεκάλεσαν τήν διακοπήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας. Τό «συνεύχεσθαι» ὅμως ὑπό τήν ἔννοιαν τῆς ἀπλῆς «παραστάσεως» εἰς τελετουργίας ἑτεροδόξων ἢ καί ἀπλῆς «συμμετοχῆς» εἰς ἐκδηλώσεις κοινῆς προσευχῆς λειτουργικοῦ ἢ μὴ χαρακτηριστικοῦ προϋποθέτει

ἀφ' ἑνός μὲν τὴν μὴ ἀδιάλλακτον ἐμμονὴν αὐτῶν εἰς τὰ προκαλέσαντα τὴν διακοπὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινω- νίας αἷτια, ἀφ' ἑτέρου δέ τὴν ἐκπεφρασμένην διάθεσιν αὐτῶν νά συμβάλουν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότη- τος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τούτοις, ἡ συνδρομὴ τῶν προϋπο- θέσεων αὐτῶν βεβαιοῦται μόνον δι' ἐπισήμου ἐκκλησια- στικῆς πράξεως καὶ ὄχι βεβαίως δι' ὑποκειμενικῶν ἐρμη- νειῶν τῆς κανονικῆς παραδόσεως ὑπὸ μεμονωμένων προ- σώπων, (κληρικῶν, μοναχῶν ἢ λαϊκῶν), διότι ἡ ἀποκα- τάστασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος εἶναι ὀφειλετικὴ μέριμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας διὰ τῶν ἀρμοδίων συνοδικῶν ὀργάνων, διό καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐσχετικοποίησε πάντοτε τὰ ὅρια τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τῶν ἀνωτέρω κανόνων εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν καὶ δέν ἀνενέω- σε τὸ κῦρος αὐτῶν διὰ τινος μεταγενεστέρου κανόνου.

Συνεπῶς, ἡ ἀληθὴς ἔννοια τῶν ἀνωτέρω κανόνων ἀναφέρεται εἰς μόνην τὴν εὐλόγον καὶ αὐτονόητον ἀπα- γόρευσιν τῆς συλλειτουργίας ὀρθοδόξων κληρικῶν με- τὰ τῶν ἑτεροδόξων καὶ ὄχι βεβαίως εἰς τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν εἰς πᾶσαν ἄλλην προσευχὴν. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, πάντες οἱ ἔγκριτοι βυζαντινοὶ σχολιασταὶ τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν κανόνων, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἀγιορείτης εἰς τὸ Πηδάλιον, κατὰ τὸν σχολιασμόν τοῦ ΜΕ' Ἀποστολικοῦ κανόνου προβάλλουν μετ' ἐμφάσεως τὴν συμφωνίαν αὐτῶν πρὸς τὸν Θ' κανόνα τοῦ ἀρχιεπι- σκόπου Ἀλεξανδρείας Τιμοθέου, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει μετὰ τῆς μεγίστης δυνατῆς σαφηνείας τὴν αὐθεντικὴν ἔννοι- αν τῆς ἀπαγορεύσεως ὑπὸ πάντων τῶν σχετικῶν κανό- νων τοῦ «συνεύχεσθαι» μετὰ τῶν αἵρετικῶν καὶ πολλῶ μᾶλλον μετὰ τῶν σχισματικῶν: «Ἐρώτησις θ': Εἰ ὀφείλει κληρικὸς εὐχεσθαι παρόντων ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἵρε- τικῶν, ἢ οὐδέν βλάπτει ὁπότεν αὐτός ποιῇ τὴν εὐχὴν, ἢ γουν τὴν προσφορὰν; Ἀπόκρισις: Ἐν τῇ θείᾳ Ἀναφορᾷ

ὁ διάκονος προσφωνεῖ πρό τοῦ ἀσπασμοῦ: Οἱ ἀκοινώ-
νητοι περιπατήσατε. Οὐκ ὀφείλουσιν οὖν παρεῖναι, εἰ
μὴ ἂν ἐπαγγέλωνται μετανοεῖν καὶ ἐκφεύγειν τὴν αἵρε-
σιν». Ἐπομένως, οἱ ἀρειανοὶ ἢ ἄλλοι αἵρετικοὶ δύνανται
νά παρίστανται εἰς τὴν ὑπὸ ὀρθοδόξου κληρικοῦ τελου-
μένην ὀρθόδοξον θεῖαν λειτουργίαν τουλάχιστον «μέχρι
τοῦ ἀσπασμοῦ», ἐνῶ, «ἂν ἐπαγγέλωνται μετανοεῖν καὶ
ἐκφεύγειν τὴν αἵρεσιν» δύνανται νά παραμείνουν καὶ
ἐν τῇ θεῖᾳ Ἀναφορᾷ, ἥτοι εἰς ὀλόκληρον τὴν θεῖαν λει-
τουργίαν, ἀλλ' ὄχι βεβαίως νά γίνουν δεκτοὶ καὶ εἰς συλ-
λειτουργίαν ἢ εἰς κοινωνίαν. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἁγιο-
ρεΐτης, ἐπειδὴ εἶχε τὴν γνώμην, ὅτι «πρέπει τοὺς αἵρε-
τικούς νά μισοῦμεν καὶ νά ἀποστρεφώμεθα» καὶ νά μὴ
«συμπροσευχώμεθα» μετ' αὐτῶν, δέν ἀποδίδει τὴν ὀρθὴν
ἐννοίαν εἰς τόν σχολιασμόν τοῦ Θ' κανόνος τοῦ Τιμο-
θέου, ἐπεκτείνων ἀκρίτως τὴν προϋπόθεσιν τῆς μετανοί-
ας τῶν αἵρετικῶν διὰ τὴν συμμετοχὴν αὐτῶν καὶ εἰς τό
πρῶτον εἰσέτι μέρος τῆς θείας λειτουργίας, διό καὶ ὑπο-
στηρίζει ἀβασίμως τὴν γενικὴν ἀπαγόρευσιν, ἥτοι, ὅτι
«ὁ Θ' Τιμοθέου δέν συγχωρεῖ νά στέκωνται παρόντες
αἵρετικοὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας, ἔξω μόνον
(=ἐκτός) ἂν ὑπόσχωνται νά μετανοήσουν καὶ νά ἀφή-
σουν τὴν αἵρεσιν».

Εἶναι εὐνόητον ὅτι, ὁ ἅγιος Νικόδημος διὰ τῆς ἐρμη-
νεύσεως αὐτῆς παρερμηνεύει ἢ δέν ἀποδίδει τὴν ἀληθῆ
ἐννοίαν τῆς «Ἀποκρίσεως» τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλε-
ξανδρείας, διὰ τῆς ὁποίας παραλληλιζέται ἡ παρουσία
«τῶν ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἵρετικῶν» εἰς τὴν θεῖαν λει-
τουργίαν πρὸς τὴν παρουσίαν ἐν αὐτῇ τῶν κατηχουμέ-
νων ἢ τῶν μετανοούντων, ἥτοι τῶν μὴ ἐχόντων εἰσέτι δι-
καίωμα κοινωνίας («ἀκοινώνητοι»), ὥστε νά δοθῇ πλή-
ρης ἀπάντησις εἰς τὴν διπλὴν ἐρώτησιν, ἥτοι εἰς τό γενι-
κώτερον ζήτημα τῆς δυνατότητος παρουσίας αἵρετικῶν

κατά τήν τέλεσιν τῆς ὀρθοδόξου θείας λειτουργίας καί εἰς τό εἰδικώτερον ζήτημα τῆς παρουσίας αὐτῶν κατά τήν τέλεσιν τοῦ μυστηριακοῦ μέρους τῆς θείας λειτουργίας («εἰ ὀφείλει κληρικός εὐχεσθαι παρόντων ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἰρετικῶν, ἢ οὐδέν βλάπτει ὁπότεν αὐτός ποιῇ τήν εὐχήν, ἤγουν τήν προσφοράν»). Ἡ Ἀπόκρισις τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας εἰς τό γενικόν ζήτημα τῆς παρουσίας τῶν αἰρετικῶν δίδεται κατ' ἀναλογίαν πρὸς τήν καθιερωμένην ἐκκλησιαστικὴν πρᾶξιν διὰ τοὺς «ἀκοινωνήτους» (κατηχομένους, μετανοοῦντας), ἥτοι ἠδύναντο νά συμμετέχουν μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης, ἐνῶ εἰς τό εἰδικόν ζήτημα τῆς παρουσίας αὐτῶν καί κατά τήν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας («εὐχήν, ἤγουν προσφοράν») τίθεται ὡς ὄρος ὅτι οἱ αἰρετικοὶ ἠδύναντο νά παραμείνουν καί μετὰ τόν ἀσπασμόν τῆς ἀγάπης, ἥτοι μέχρι τέλους τῆς θείας λειτουργίας, «ἂν ἐπαγγέλωνται μετανοεῖν καί ἐκφεύγειν τήν αἵρεσιν», ὁπότε τοῦτο εἰς «οὐδέν βλάπτει». Ὁ τιθέμενος ὁμοῦς ὄρος («ἂν ἐπαγγέλωνται») ὑποδηλοῖ σαφῶς προηγουμένην συζήτησιν μετὰ τῶν αἰρετικῶν καί συναίνεσιν εἰς τόν διάλογον διὰ τήν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τήν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, διότι ἄλλως ἢ διάκρισις θά ἦτο ἀδύνατος. Οὕτω, κατά τήν ἀληθῆ ἔννοιαν τοῦ Θ' κανόνος τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, οἱ αἰρετικοὶ ἠδύναντο νά συνεκκλησιάζωνται μετὰ τῶν ὀρθοδόξων κατά τήν τέλεσιν τῆς ὀρθοδόξου θείας λειτουργίας εἰς τό μὲν πρῶτον μέρος αὐτῆς καί μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης ἄνευ συγκεκριμένων ὄρων, ἐνῶ εἰς τό δεύτερον μέρος καί μετὰ τόν ἀσπασμόν τῆς ἀγάπης μόνον ὑπὸ τῆς ὄρον τῆς ὑποσχέσεως μεταμελείας διὰ τήν αἰρετικὴν ἐκτροπὴν αὐτῶν. Ὅθεν, ἂν εἰς «οὐδέν βλάπτει» ὁ συνεκκλησιασμός ὀρθοδόξων καί αἰρετικῶν κατά τήν θεϊαν λειτουργίαν, τότε πολλῶ μᾶλλον εἰς «οὐδέν βλάπτει» καί ἡ κοινὴ προσευχὴ

των ὀρθοδόξων μετά των ἑτεροδόξων εἰς τόν σύγχρονον θεολογικόν διάλογον διά τήν ἐνότητα των χριστιανῶν.

III. Ἡ ἐκκλησιαστική ἐρμηνεία των ἱερῶν κανόνων.

Εἰς τήν διαχρονικήν ἐκκλησιαστικήν πραγματικότητα, ἐπί τῆ βάσει καί των ἐν τοῖς πρόσθεν λεχθέντων, ὁ ΜΕ΄ Ἀποστολικός κανὼν καί ὁ ΛΓ΄ κανὼν τῆς Λαοδικείας εἶχον πάντοτε ἐφαρμογήν μόνον διά τήν μὴ συλλειτουργίαν ὀρθοδόξων κληρικῶν μετά των ἑτεροδόξων, διότι αὐτὴ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τήν ὀρθόδοξον ἐκκλησιολογίαν, ἀλλὰ δέν εἶχον βεβαίως ἐφαρμογήν διά τήν παράστασιν ὀρθοδόξων εἰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις ἑτεροδόξων ἢ ἑτεροδόξων εἰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις ὀρθοδόξων, ὡς ἐπίσης καί εἰς τήν κοινήν προσευχήν αὐτῶν ὑπέρ τῆς ἐνότητος των χριστιανῶν εἰς διεκκλησιαστικάς συναντήσεις διά τήν ἐνότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἄλλωστε, μόνη ἢ συμμετοχὴ των κατηγουμένων ἢ καί των μετανοούντων ἄρνητῶν τῆς πίστεως (lapsi) κατὰ τήν περίοδον των διωγμῶν εἰς τό πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας κατὰ τὰ διάφορα στάδια τῆς κατηγήσεως ἢ τῆς μετανοίας αὐτῶν (κανόνες ΙΑ΄, ΙΒ΄, ΙΓ΄, ΙΔ΄ τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου κλπ.) ἀρκεῖ πρὸς βεβαίωσιν των ἀνωτέρω, διό καί οἱ ἐπικαλούμενοι τόν ΜΕ΄ Ἀποστολικόν κανόνα ἀναγκάζονται νά χαρακτηρίζουν αὐθαιρέτως ὡς «συλλειτουργίαν» καί αὐτήν εἰσέτι τήν ἀπλήν παράστασιν των ὀρθοδόξων κληρικῶν εἰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις ἑτεροδόξων. Ὅθεν, κατὰ τόν Θ΄ κανόνα τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ἀπόλυτον πάντοτε ἐφαρμογήν ἔχουν οἱ ἰ. κανόνες τῆς ἐν Κερθαγένῃ συνόδου (419) περί τοῦ διαλόγου μετά των Δονατιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκφράζουν καί τό διαχρονικόν πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου κανονικῆς παραδόσεως διά πάντα θεολογικόν διάλογον μετά των ἑτεροδόξων.

Οὕτως, ὁ κανὼν ΞΣΤ΄ ὀρίζει, ὅτι, «μετά ταῦτα ψηλα-

φηθέντων καί κατανοηθέντων πάντων, τῶν τῆ ἐκκλησιαστικῆ χρησιμότητι συντρέχειν δοκούντων, ἐπινεύσαντος καί ἐνηγήσαντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐπελεξάμεθα ἠπίως καί εἰρηνικῶς διαπράξασθαι μετά τῶν μνημονευθέντων ἀνθρώπων (=Δονατιστῶν), κἄν εἰ τά μάλιστα ἐκ τῆς τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἐνώσεως ἀνησυχάστω διχονοία ἀποσχίζωσιν, ἵνα, ὅσον τό ἐν ἡμῖν, πᾶσι καθόλου γνωσθῆ τοῖς τῆ ἐκείνων κοινωνία καί ἐταιρία σαγηνευθεῖσιν ἀνά πάσας τάς τῆς Ἀφρικῆς ἐπαρχίας, πῶς ἐλεεινῆ πλάνη κατεδέθησαν. Ἰσως, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος (Β΄ Τιμ. 2, 25), ἡμῶν ἐν ἡμερότητι συναγόντων τοὺς τά διάφορα φρονοῦντας, δώσει αὐτοῖς ὁ Θεός μετάνοιαν πρὸς τό ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν...». Ἡ ἀνταπόκρισις ὅμως τῶν Δονατιστῶν εἰς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν προϋπέθετεν ἀφ' ἐνός μὲν ἐποικοδομητικόν θεολογικόν διάλογον περὶ τῶν διαπεπιστωμένων θεολογικῶν διαφορῶν, ἀφ' ἑτέρου δέ τὴν ἀκύρωσιν εἰς περίπτωσιν συμφωνίας τῆς παλαιᾶς ἀποφάσεως τῆς συνόδου τῆς Καρθαγένης (251), ἡ ὁποία ἐχαρακτήριζεν ἀνυπόστατον τό Βάπτισμα, τὴν Ἰερωσύνην καί τά ἄλλα μυστήρια τῶν Δονατιστῶν, διό καί ἡ Σύνοδος ἐπέλεξε ἀντὶ τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας διὰ τὴν ἐνθάρρυνσιν τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπὶ τό πνεῦμα τοῦτο, ὁ κανὼν ΝΖ' τῆς συνόδου ὀρίζει, «ὥστε τοὺς παρά τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτισομένους καί μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τόν ὄλεθρον, μετά τό εἰς κεῖραν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους, πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὴν ἀνά πάντα τόν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαία διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἀναδεχθῆναι τοὺς τοιοῦτους ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος, μὴ ὀφείλιν ἐμποδιζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπό-

ταν τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο... Κἄν εἰ τὰ μάλιστα οὖν καὶ ἡ τῶν αἵρετικῶν προληφθεῖσα τόλμα, τῷ ὀνόματι τῆς ἀληθείας ἐναντιούμενά τινα παραδιδόναι προπετεύεται, ταῦτα ἐπειδὴ ἀπλᾶ εἰσιν...καὶ τό ὀφείλον προσάπαξ δίδοσθαι ἐπαναληφθῆναι οὐκ ἔξεστιν, ἀναθεματιζομένου τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἀναδεχθῶσιν εἰς τὴν μίαν Ἐκκλησίαν,...ἐν ἧ πάντα τὰ ἀγιάσματα σωτηριωδῶς αἰῶνια καὶ ζωτικά παραλαμβάνονται, ἅτινα τοῖς ἐπιμένουσιν ἐν τῇ αἰρέσει μεγάλην τῆς καταδίκης τὴν τιμωρίαν πορίζουσιν, ἵνα, ὅπερ ἦν αὐτοῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἀκολουθητέον φωτεινότερον, τοῦτο γένηται αὐτοῖς ἐν τῇ πλάνῃ σκοτεινότερον καὶ πλεόν καταδεδικασμένον, ὅπερ τινες ἔφυγον καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς μητρός τὰ εὐθύτατα ἐπιγνόντες, πάντα ἐκεῖνα τὰ ἅγια μυστήρια φίλτρῳ τῆς ἀληθείας ἐπίστευσαν καὶ ὑπεδέξαντο. Τοῖς οὖν τοιούτοις, ὅταν δοκιμὴ χρηστοῦ βίου προσέλθῃ, ἀναμφιβόλως καὶ κληρὸς πρὸς ὑπουργίαν τῶν ἀγίων προσκυρωθήσεται καὶ μάλιστα, ἐν τῇ τοσαύτῃ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ, οὐδεὶς ὁ μὴ τοῦτο παραχωρῶν...». Οὕτως, ἡ σύνοδος διὰ τοῦ κανόνος ΞΗ΄ ἐξουσιοδότησε καὶ τοὺς κατὰ τόπον ἐπισκόπους τοὺς ἐκ τῶν Δονατιστῶν προσερχομένους εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κληρικούς, «ἐάν τοῦτο συμβάλλεσθαι τῇ τῶν χριστιανῶν εἰρήνῃ φανείῃ, ἐν ταῖς ἰδίαις τιμαῖς αὐτοὺς ἀναδεχθῆναι,...ὥστε μηδεμίαν ἐπὶ τούτων τῆς ἐνότητος συντομίαν περιεργάζεσθαι...».

Εἶναι προφανές ὅτι διὰ τῶν συνοδικῶν αὐτῶν ἀποφάσεων προητοιμάζετο ἡ πρότασις ἐνός ἐποικοδομητικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μεταξὺ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Β. Ἀφρικῆς καὶ τῶν Δονατιστῶν πρὸς ἄρσιν τῶν προκαλεσάντων τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν αἰτίων. Ὁ κανὼν ἸΒ΄ τῆς συνόδου καθορίζει τὸν τύπον, τὸν τρόπον καὶ τὸν σκο-

πόν τοῦ διαλόγου: «Συνερχόμεθα ὑμῖν (=Δονατισταῖς), αὐθεντικῶς ἀποσταλέντες ἐκ τῆς ἡμετέρας καθολικῆς συνόδου, ἐπιθυμοῦντες χαρῆναι περὶ τῆς ὑμετέρας διορθώσεως. Ἐπιστάμεθα γάρ τὴν ἀγάπην τοῦ Κυρίου εἰπόντος: Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται, ὑπέμνησε δὲ καὶ διὰ τοῦ Προφήτου, ὥστε, ἔτι μὴν καὶ τοῖς μὴ βουλομένοις λέγεσθαι ἀδελφοῖς ἡμῶν, λέγειν ἡμᾶς: Ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐστέ. Ταύτην τοίνυν τὴν ἐξ ἀγάπης εἰρηρικῆς ἐρχομένην ἡμετέραν ἀνάμνησιν ἐξουθενῆσαι οὐκ ὀφείλετε, ἵνα ἐάν τί ποτε ἀληθείας ἔχειν ἡμᾶς οἴεσθε, ἀντιλαβέσθαι τούτου μὴ ἀμφιβάλητε. Τουτέστιν, ἵνα, ἐάν συναχθείσης συνόδου ὑμῶν, ἐπιλέξησθε ἐξ ὑμῶν αὐτῶν τοὺς ὀφείλοντας τό πρᾶγμα ἐμπιστευθῆναι τῆς τοιαύτης ὑμῶν δικαιολογίας, ὅπως καὶ ἡμεῖς δυνηθῶμεν τό αὐτό ποιῆσαι, τουτέστιν, ἵνα ἐκ τῆς ἡμετέρας συνόδου ἐπιλεγῶσιν οἱ ὀφείλοντες μετὰ τῶν ἐξ ὑμῶν ἐπιλεγέντων, ἐν ὠρισμένῳ τόπῳ καὶ καιρῷ, πᾶν τό τῆς ζητήσεως ἐχόμενον, τό τὴν ὑμετέραν ἀφ' ἡμῶν κοινωνίαν χωρίζον, εἰρηρικῶς ἐξετάσαι καὶ κἄν ὀψέποτε, τῇ βοηθείᾳ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τέλος ἢ παλαιὰ δέξηται πλάνη, μὴ ποτε διὰ πείσμα ἀνθρώπων ἀσθενεῖς ψυχαὶ καὶ ἄπειροι λαοὶ ἱεροσύλῳ τινὶ χωρισμῷ ἀπόλωνται. Ἐάν γάρ τοῦτο ἀδελφικῶς καταδέξησθε, εὐχερῶς ἢ ἀλήθεια διαφανήσεται, εἰ δέ τοῦτο ποιῆσαι μὴ θελήσετε, ἢ ἀπιστία ὑμῶν γνωρισθήσεται...». Ἐν τούτοις, οἱ Δονατισταὶ ἀπέρριψαν τὴν πρότασιν εἰρηρικοῦ διαλόγου καὶ προέβησαν εἰς βιαιοπραγίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων, διό καὶ ἡ σύνοδος Καρθαγένης ἐζήτησε τὴν παρέμβασιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Ὀνωρίου διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Διατάγματος τοῦ Μ. Θεοδοσίου (380) καὶ τὴν ἄσκησιν πιέσεων διὰ νὰ προσέλθουν εἰς τὸν διάλογον πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς ἐν Β. Ἀφρικῇ Ἐκκλησίας (κανὼν 7Γ').

Οἱ ἀνωτέρω κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419)

ἀποσυνδέονται μετά δύο ἑκατονταετίας περίπου ἐκ τῆς αὐστηρᾶς ἀρχῆς τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, τὴν ὁποία ἐφήρμοσεν ἡ ἀπόφασις τῆς ὑπὸ τὸν Κυπριανόν συγκληθείσης ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (251) κατὰ τῶν Δονατιστῶν καὶ τῶν ἄλλων σχισματικῶν. Ἡ ἀρχὴ ὅμως τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, ἡ ὁποία ἐκφράζεται καὶ διὰ τῶν περὶ αἵρετικῶν καὶ σχισματικῶν Ἀποστολικῶν κανόνων, ἐφαρμόζεται κυρίως εἰς τὴν ἀρχὴν διὰ τὴν πρόληψιν ἢ ἀποτροπὴν τῆς προσχωρήσεως μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἰς καινοφανεῖς αἱρέσεις ἢ σχίσματα, ἐνῶ μετὰ τὴν διαμόρφωσιν αὐτῶν ἐνεργοποιεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἵνα μὴ τό κακόν χειρὸν γένηται. Οὕτω, τό σχίσμα τῶν Δονατιστῶν ἠδύνατο νὰ ἐκτονωθῇ εὐκολώτερον κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα διὰ τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἀλλ' ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας, ἡ ὁποία συνωδεύετο καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων κατὰ τῶν Δονατιστῶν, ἐσκήρυνε καὶ τὴν στάσιν αὐτῶν ἔναντι τῆς Ἐκκλησίας, διό καὶ αἱ ἀνωτέρω ἐπίσημοι ἐκκλησιαστικαὶ προτάσεις δέν εἶχον τὴν ἐπιθυμητὴν ἢ ἔστω τὴν δέουσαν ἀνταπόκρισιν τοῦ ἰσχυροῦ πλέον σχίσματος. Ὑπὸ τό πνεῦμα αὐτό κατανοεῖται ἡ μὴ ἐπικύρωσις διὰ τινος κανόνος Οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς γενικῆς ἀπορρίψεως ὑπὸ τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτοὺς κανόνων τῆς συνόδου τῆς Λαοδικείας τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν. Ἀντιθέτως, ἡ διὰ κανόνων Οἰκουμενικῶν συνόδων κατοχύρωσις τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας εἰς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος τῶν αἵρετικῶν (κανόνες Ζ' τῆς Β' καὶ ἹΕ' τῆς Πενθέκτης), καίτοι δέν κατήργει τὴν ἀρχὴν τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων, κατέστησε τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν προᾶξιν δυσχερῆ. Οὕτως, ἡ ἐπίκλησις αὐτῶν ἐπανήρχετο εἰς τό προσκήνιον μόνον εἰς περιόδους ἐντά-

σεως τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ἑτεροδόξους κυρίως διὰ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ κύρους τοῦ Βαπτίσματος αὐτῶν, ἀφοῦ τὸ ἐκκλησιολογικὸν βάθος τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συλλειτουργίας μετὰ τῶν ἑτεροδόξων οὐδεμίαν ἐπέτρεπε κατ' οἰκονομίαν παρέκκλισιν.

Βεβαίως, οἱ κανόνες τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) δέν ἐξήντησαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν εἰς μόνην τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Ἱερωσύνης τῶν ἐπιστροφόντων εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας Δονατιστῶν, διότι ἡ συνοδικὴ προτάσις δι' ἐποικοδομητικὸν διάλογον ἐπὶ τῶν προκαλεσάντων τὸν «χωρισμόν» αἰτίων ἐμπεριεῖχε τὴν ἐξουσιοδότησιν συζητήσεως καὶ τῶν ἄλλων θεολογικῶν διαφορῶν πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐπιθυμητῆς συμφωνίας. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, τὸ ἐκκλησιολογικὸν βάθος τοῦ ζητήματος τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο συγχρόνως καὶ ὁ πυρὴν τῆς ἰδιαζούσης θεολογικῆς σπουδαιότητος τοῦ προταθέντος διαλόγου, διό καὶ ἡ ὀφειλετικὴ μέριμνα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας δύναται νὰ ὑπερβῇ ὄχι μόνον τὰ κανονικὰ κριτήρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ γνωστάς εἰσέτι θεολογικὰς ἀδυναμίας τῶν ἀπεσχισμένων ἐκ τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Οὕτως, ὁ Μ. Βασίλειος, καίτοι δέν ἐδέχετο τὴν ἄκριτον ἐφαρμογὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Βαπτίσματος τῶν «μετανοούντων» αἰρετικῶν (κανόνες Α' καὶ ΜΖ'), ἐν τούτοις εἰς τὴν πρότασιν αὐτοῦ δι' ἐποικοδομητικὸν διάλογον μετὰ τῶν μετριοπαθῶν ἀρειανοφρόνων, τῶν Πνευματομάχων, προσέτεινε ὡς ἐλαχίστην θεολογικὴν βάσιν διὰ τὴν ἀποδοχὴν αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν τὴν μὴ ἀπόρριψιν τοῦ Συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τὴν ἀποφυγὴν ἀπλῶς τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς «κτίσματος», ἐπὶ τῇ βεβαίᾳ ἐλπίδι ὅτι αἱ ἄλλαι θεολογικαὶ ἀδυναμίαι αὐτῶν θά θεραπευ-

θοῦν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ: «Μηδέν τοίνυν πλέον ἐπιζητῶμεν, ἀλλά προτεινώμεθα τοῖς βουλομένοις ἡμῖν συνάπτεσθαι ἀδελφοῖς τήν ἐν Νικαίᾳ πίστιν. Κἄν ἐκεῖνη συνθῶνται, ἐπερωτῶμεν καί τό μή δεῖν λέγεσθαι κτίσμα τό Πνεῦμα τό ἅγιον, μηδέ κοινωνικούς εἶναι αὐτῶν τοὺς λέγοντας. Πέραν δέ τούτων ἀξιῶ μηδέν ἐπιζητεῖσθαι παρ' ἡμῶν. Πέπεισμα γάρ ὅτι τῇ χρονιωτέρᾳ συνδιαγωγῇ καί τῇ ἀφιλονείκῳ συγγυμνασίᾳ καί εἴ τι δέοι προστεθῆναι εἰς τράνωσιν, δώσει Κύριος ὁ πάντα συνεργῶν εἰς ἀγαθόν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» (Ἐπιστ. 113). Ἡ πλήρης συμφωνία τῶν προτάσεων τοῦ Μ. Βασιλείου διά τοὺς Πνευματομάχους καί τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου (419) διά τοὺς Δονατιστάς εἶναι ἰδιαζόντως σημαντική, διότι ἐπιβεβαιοῖ ὅτι εἰς περίπτωσιν ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου διά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας ἀτονοῦν τά αὐστηρά κριτήρια τῆς κανονικῆς παραδόσεως διά νά λειτουργήσῃ τό μητρικόν φίλτρον τῆς Ἐκκλησίας.

Οὕτως, ὁ Μ. Βασίλειος ἀποκαλεῖ «ἀδελφούς» τοὺς Πνευματομάχους, ἡ δέ σύνοδος τῆς Καρθαγένῃς ἐμμένει εἰς τήν ἀπόδοσιν τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῶν «ἀδελφῶν» τοῖς Δονατισταῖς, «ἔτι μήν καί τοῖς μή βουλομένοις λέγεσθαι ἀδελφοῖς ἡμῶν» (κανὼν ἔΒ'), διότι ἡ Ἐκκλησία, ὡς Μήτηρ πάντων τῶν χριστιανῶν, οὐδέποτε ἐγκαταλείπει τά πλανώμενα τέκνα αὐτῆς, διό καί ἀδιαλείπτως προσεύχεται «ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως». Βεβαίως, τό ἀδιάλλακτον πείσμα ὠρισμένων αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν ἐρεθίζει ἐνίοτε αὐταρέσκους ἀλαζονικάς ἢ χαιρεκάκους ἀντιδράσεις ζηλωτικῶν τάσεων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἰδίᾳ εἰς περιόδους δοκιμασιῶν τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος ἐκ τῶν βιαιοτήτων αὐτῶν, ἀλλά τόσον ὁ Μ. Βασίλειος, ὅσον καί ἡ Ἐκκλησία τῆς Β. Ἀφρικῆς εἶχον πικράν ἐμπειρίαν τοιούτων βιαιοτήτων, ἡ ὁποία δέν ἐκλόνισε τήν ὀφειλετικήν μέριμναν διά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας. Εἰδικώτερον, ὁ

Μ. Βασίλειος κατεσυκοφαντήθη καί ὑπό τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν τῆς Καππαδοκίας ὡς κρυπτο-πνευματομάχος ὄχι μόνον διά τās παλαιότερας πνευματικές σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τόν μετέπειτα ἡγέτην τῶν Πνευματομάχων Εὐστάθιον Σεβαστείας, ἀλλά καί διά τήν ἀσαφῆ ὀρολογίαν τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ ζηλωταὶ μοναχοὶ ἐπέμειναν εἰς τās συκοφαντίας αὐτῶν κατὰ τοῦ Μ. Βασιλείου, παρὰ τήν σθεναράν ὑπεράσπισιν ὑπό τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τόσον τῆς ἀκραιφνοῦς ὀρθοδοξίας τῆς πίστεως, ὅσον καί τῆς ὀφειλετικῆς ποιμαντικῆς μερίμνης αὐτοῦ διά τὰ πλανώμενα μέλη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος (Ἐπιστ. 58). Αἱ συκοφανταὶ αὐταὶ ἔφθασαν καί εἰς τόν Μ. Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος εἰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς ἐγγράφως καταγγείλαντας κληρικούς καὶ μοναχοὺς ὄχι μόνον ἀπορρίπτει τās συκοφαντίας, ἀλλά καί ἐγκωμιάζει τό πρόσωπον τοῦ Μ. Βασιλείου καί τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ διά τήν ἐξοικονόμησιν τῶν ἀναγκαίων λύσεων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοὺς συμπεριλαμβάνοντο καί αἱ ἐπικριτικαὶ ἐπιστολιμαῖαι προτροπαὶ πρὸς τόν πανίσχυρον ἀρχιεπίσκοπον Ἀλεξανδρείας διά τήν παθητικὴν ἢ καί ἄκριτον στάσιν αὐτοῦ εἰς τό διχάζον τήν ὅλην Ἐκκλησίαν Ἀντιοχειανόν σχίσμα (362-398).

Κατὰ τόν Μ. Ἀθανάσιον, ἡ ὑπό τοῦ Μ. Βασιλείου ἐφαρμοζομένη ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία ἔναντι τῶν Πνευματομάχων ἦτο ἀξιέπαινος καί ὄχι κατακριτέα, διότι ἐξέφραζε τό ὑψηλὸν αἶσθημα τῆς ποιμαντικῆς εὐθύνης αὐτοῦ ἔναντι τῶν ἀποσχισθέντων μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, ἡ ὁποία δέν κατενοεῖτο ἢ δέν ἠρμηνεύετο ὀρθῶς ὑπό τῶν ἐπικριτῶν αὐτοῦ κληρικῶν ἢ μοναχῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπιθυμοῦν «προφάσει ζητημάτων ταράττειν τοὺς ἀκραιούς» (PG 26, 1165). Οὕτω, πρὸς τόν πρεσβύτερον Παλλάδιον τονίζει μετὰ τῆς δεούσης ἐμφάσεως:

«Ἐπειδή δέ καί περί τῶν μοναζόντων τῶν ἐν Καισαρεία ἐδήλωσας, ἔμαθον δέ παρά τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν Διανίου, ὡς λυπούμενων καί ἀνθισταμένων αὐτῶν τῷ ἀγαπητῷ Βασιλείῳ τῷ ἐπισκόπῳ. Σέ μέν ἀπεδεξάμην δηλώσαντα, αὐτοῖς δέ τά πρέποντα δεδήλωκα, ἵν' ὡς τέκνα ὑπακούωσι πατρί καί μὴ ἀντιλέγωσιν, οἷς αὐτός δοκιμάζει. Εἰ μέν γάρ ὑποπτος ἦν περί τήν ἀλήθειαν, καλῶς ἐμάχοντο. Εἰ δέ τεθαρρήκασι, τεθαρρήκαμεν δέ καί πάντες ἡμεῖς, ὡς καύχημα τῆς Ἐκκλησίας ἐστίν, ἀγωνιζόμενος μᾶλλον ὑπέρ τῆς ἀληθείας καί διδάσκων τούς δεομένους (=πνευματομάχους), οὐ χρή πρὸς τόν τοιοῦτον μάχεσθαι, ἀλλά μᾶλλον ἀποδέχεσθαι τήν ἀγαθὴν αὐτοῦ συνείδησιν. Ἐξ ὧν γάρ διηγῆσατο ὁ ἀγαπητός Διάνιος, μάτην φαίνονται λυπούμενοι. Αὐτός μέν γάρ, ὡς τεθάρρηκα, τοῖς ἀσθενοῦσιν (= πνευματομάχοις) ἀσθενῆς γίνεται, ἵνα τούς ἀσθενεῖς κερδήσῃ, οἱ δέ ἀγαπητοὶ ἡμῶν, ἀποβλέποντες εἰς τόν σκοπὸν τῆς ἀληθείας αὐτοῦ καί τήν οἰκονομίαν, δοξαζέτωσαν τόν Κύριον τόν δεδωκότα τῇ Καππαδοκίᾳ τοιοῦτον ἐπίσκοπον, οἷον καί ἐκάστη χώρα ἔχειν εὐχεται...» (PG 26, 1168-1169). Σκληρότεροι εἶναι οἱ λόγοι τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατά τῶν πολεμίων τοῦ Μ. Βασιλείου ζηλωτῶν μοναχῶν τῆς Καππαδοκίας: «Πάνυ δέ τεθαύμακα τήν θρασύτητα τῶν τολμώντων λαλεῖν κατά τοῦ ἀγαπητοῦ ἡμῶν, τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ δούλου Βασιλείου τοῦ ἐπισκόπου, ἐκ γάρ τῆς τοιαύτης φλυαρίας ἐλέγχεσθαι δυνήσονται ὡς οὐδέ τῶν Πατέρων ἀγαπῶντες τήν ὁμολογίαν...». (PG 26, 1168). Συνεπῶς, ἡ ἄκριτος ἐπικριτικὴ σπουδὴ τῶν ζηλωτῶν μοναχῶν, οἱ ὅποιοι «μάτην φαίνονται λυπούμενοι» διὰ τήν ὑπὸ τῆς ὑπευθύνου ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ὀφειλετικῶς ἀσκουμένην οἰκονομίαν πρὸς τούς ἀπεσχισμένους ἐκ τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, κινδυνεύει πάντοτε νά χαρακτηρισθῇ ὄχι μόνον ὡς ἀνεύθυνος φλυαρία, ἀλλά καί ὡς περι-

φρόνησις τοῦ ὑποδείγματος τῶν ἐγκρίτων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπί τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω συνάγεται σαφῶς ὅτι ἡ ἀληθῆς ἔννοια τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς συμπροσευχῆς τῶν ὀρθοδόξων μετὰ τῶν αἰρετικῶν ὑπό τοῦ ΜΕ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος, τοῦ ΛΓ΄ κανόνος τῆς ἐν Λαοδικεῖα συνόδου καί τῶν ἄλλων σχετικῶν ἰ. κανόνων ἀφ' ἑνός μὲν ἐκφράζει τὴν ὀφειλετικὴν ποιμαντικὴν μέριμναν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν ἀθεμίτων μεθόδων τῶν αἰρετικῶν εἰς βάρος τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα, ἀφ' ἑτέρου δέ δέν εἶχε τὴν καταχρηστικῶς ἀποδιδομένην εἰς αὐτοὺς ἔννοιαν τῆς γενικῆς ἀπαγορεύσεως πάσης συμπροσευχῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων, διότι κατὰ τὸ γράμμα «εὐχή» («συνεύχασθαι»), καί τὸ πνεῦμα αὐτῶν ἀναφέρονται:

Πρῶτον, εἰς μόνην τὴν θεῖαν λειτουργίαν, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Δ΄ αἰῶνα ἦτο μία καί ἡ αὐτὴ διὰ τοὺς ὀρθοδόξους καί τοὺς αἰρετικούς καί ἀπετέλει τὴν μόνην καί κυρίαν λατρευτικὴν ἐκδήλωσιν αὐτῶν εἰς τὰς οἰασδήποτε χωριστὰς συνάξεις τοῦ διεσπασμένου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος,

Δεύτερον, εἰς μόνην τὴν συλλειτουργίαν ἢ συνιερουργίαν ὀρθοδόξων κληρικῶν μετὰ αἰρετικῶν κληρικῶν κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας, ἡ ὁποία ἀπαγορεύεται διὰ σοβαροῦς ἐκκλησιολογικοῦς λόγους,

Τρίτον, εἰς μόνην τὴν συμμετοχὴν καί πολλῶ μᾶλλον τὴν κοινωνίαν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς τελομένην ὑπὸ αἰρετικῶν κληρικῶν θεῖαν λειτουργίαν ἐν τῷ ναῷ, ἐν οἴκῳ ἢ ἐν ὑπαίθρῳ καί ἀντιστρόφως, ἡ ὁποία ἀπαγορεύεται διὰ τοὺς αὐτοὺς ἐκκλησιολογικοῦς λόγους,

Τέταρτον, εἰς μόνον τὸν συνεκκλησιασμόν αἰρετικῶν εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεῖαν λειτουργίαν μετὰ τὸν ἄσπασμόν τῆς ἀγάπης, ἧτοι κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐκτός ἐάν ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν συνεδέετο

πρός τήν ἐκπεφρασμένην διάθεσιν ἐπιστροφῆς εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν κοινωνίαν,

Πέμπτον, εἰς τόν ἐλεύθερον συνεκκλησιασμόν τῶν αἰρετικῶν μετά τῶν ὀρθοδόξων εἰς τό πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας, ἤτοι μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης, κατά τόν τύπον τῆς συμμετοχῆς τῶν κατηγουμένων ἢ τῶν μετανοούντων, ἐπί τῆ ἐλπίδι ἐνθαρρύνσεως ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας,

Ἑκτον, εἰς τήν ἀστασίαστον ἐφαρμογήν τῶν κανονικῶν αὐτῶν κριτηρίων ἐν τῇ διαχρονικῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει διά πᾶσαν πρωτοβουλίαν διαλόγου πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐμπεριεῖχε πάντοτε ὡς ἀνύπνοτον τήν κοινήν προευχήν τῶν ἐκπροσώπων τῶν διαλεγόμενων Ἐκκλησιῶν,

Ἑβδομον, εἰς τήν συνεπῆ ἐφαρμογήν τῆς κριτηρίων αὐτῶν καί εἰς τόν σύγχρονον οἰκουμενικόν διάλογον διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν τόσον ὡς πρὸς τήν αὐστηράν ἀπαγόρευσιν τῆς συλλειτουργίας μετά τῶν ἑτεροδόξων, ὅσον καί ὡς πρὸς τήν ἀκώλυτον συμμετοχήν εἰς κοινήν προσευχήν ὑπέρ τῆς ἐνότητος ἢ εἰς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τῶν διεξαγουσῶν ἐπίσημον θεολογικόν διάλογον Ἐκκλησιῶν διά τήν ὑποστήριξιν ἢ καί διά τήν ἐνίσχυσιν τῶν προοπτικῶν αὐτοῦ, καί

*Ὀγδοον, εἰς τήν προφανῆ ἀντίθεσιν τῶν χρηστικῶν ἢ καταχρηστικῶν ἐρμηνειῶν περὶ τῆς δῆθεν γενικῆς ἀπαγορεύσεως πάσης κοινῆς προσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων πρὸς τήν ἀληθῆ ἐννοίαν τόσον τοῦ ἀσαφοῦς γράμματος (εὐχή, *συνεύχεσθαι*), ὅσον καί τοῦ σαφοῦς πνεύματος τῶν προβαλλομένων ἱερῶν κανόνων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἀνέχονται, ἀλλά καί ἐνθαρρύνουν τήν κοινήν προσευχήν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκπεφρασμένης διαθέσεως ἐποικοδομητικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου διά τήν ἐνότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.*

Εἶναι λοιπόν προφανές ὅτι ἡ κανονική ἀντιμετώπι-
 σις τοῦ ζητήματος ἐπεβάλλετο ἐκ τῆς εὐθύνης *συνεποῦς*
μερίμνης ὑπέρ τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας ἀφ' ἑνός μὲν
 διότι ἡ συμμετοχή τῶν ἐκτός τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινω-
 νίας εὐρισκομένων κατηχουμένων, μετανοούντων, σχι-
 σματικῶν καί αίρετικῶν *εἰς τό πρῶτον μέρος τῆς θείας*
λειτουργίας καί μέχρι τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς ἀγάπης ἐνεθα-
 ρύνετο πάντοτε ὑπό τῆς Ἐκκλησίας διά τήν ἐνίσχυσιν τῆς
 ἐκπεφρασμένης ἢ ἐνδιαθέτου προθέσεως αὐτῶν νά ἐντα-
 χθοῦν εἰς τό σῶμα αὐτῆς, ἀφ' ἑτέρου δέ διότι ἡ συμμετοχή
 τῶν αίρετικῶν *καί εἰς τό δεύτερον τῆς θείας λειτουργίας,*
 ἦτοι εἰς τό μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἐπετρέπε-
 το εἰς περίπτωσιν ἐκδηλώσεως ὑπ' αὐτῶν τῆς ἐπιθυμίας
 νά ἐπιστρέψουν εἰς τήν κοινωνίαν αὐτῶν μετά τῆς Ὁρθο-
 δόξου Ἐκκλησίας. Ἡ προοπτική ὁμως αὐτή προβάλλεται
 σήμερον διά τῶν διμερῶν καί τῶν πολυμερῶν θεολογικῶν
 Διαλόγων μετά τῶν ἑτεροδόξων τῆς συγχρόνου Οἰκουμε-
 νικῆς κινήσεως, διό καί ἡ ἀληθῆς ἔννοια τῶν ἱερῶν κα-
 νόνων περί τῆς συμπροσευχῆς μετά τῶν ἑτεροδόξων κα-
 λύπτει προφανῶς καί *τήν λατρευτικὴν ζωὴν τῶν διαλε-*
γομένων διά τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ κατά τὰς
 ἐπισήμους συναντήσεις τῶν θεολογικῶν ἐπιτροπῶν, ὄχι
 μόνον διότι εἰς «οὐδέν βλάπτει», ἀλλά καί διότι διά τοῦ
συνεκκλησιασμοῦ εἰς τήν ὀρθόδοξον θείαν λειτουργίαν
 ἐνισχύεται πολλῶ μᾶλλον ὁ πόθος αὐτῶν διά τήν συμμε-
 τοχήν καί εἰς τό κοινόν Ποτήριον. Οὕτως, ἡ προσχηματι-
 κή ἀμφισβήτησις τῆς προοπτικῆς αὐτῆς εἶναι ἀντίθετος
 ὄχι μόνον πρὸς τό αὐθεντικόν βούλημα τῶν ἱερῶν κανό-
 νων, ἀλλά καί πρὸς τήν σύγχρονον ἀποστολήν τῆς Ὁρθο-
 δόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὀφείλει νά δίδῃ προθύμως
 παντί τῷ αἰτοῦντι τήν ἀξιώπιστον μαρτυρίαν τῆς ὀρθοδό-
 ξου παραδόσεως *περί τῶν προϋποθέσεων, τῶν κριτηρίων*
καί τῶν θετικῶν συνεπειῶν τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησια-

στικοῦ σώματος διά τήν λαμπροτέραν ἀκτινοβολίαν τοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος εἰς τόν σύγχρονον κόσμον.

IV. Τό καιρικόν καί τό ἐπίκαιρον τῶν ἱερῶν κανόνων.

Ἡ Ἐκκλησία λοιπόν, ὡς ἡ πηγὴ τῶν ἱ. κανόνων, δέν δύναται νά εἶναι ὑποκειμένον ἢ ἀντικείμενον τῶν ἱ. κανόνων, ἀφοῦ πάντες οἱ ἱ. κανόνες ἔχουν ὡς ἀντικείμενον τά μέλη αὐτῆς, κληρικούς, μοναχοὺς καί λαϊκοὺς, καί ἀποσκοποῦν εἰς τήν λειτουργικὴν συνοχὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος διά τῆς αὐστηρᾶς ἢ καί διά τῆς ἐπιεικοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν κατά περίπτωσιν. Πράγματι, παρὰ τήν αὐστηρότητα τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καί τῶν κανόνων τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, ἡ Ἐκκλησία ἐφήρμοσε πάντοτε εἰς τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν ἑτεροδόξων τήν ἀρμόζουσαν ἐκάστοτε ἀρχὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἐπιστροφῆς αἰρετικῶν ἢ σχισματικῶν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, ἀνεγνώρισε δέ πάντοτε ὡς ἔγκυρον τό Βάπτισμα καί κατεγνωσμένων εἰσέτι ὑπὸ Οἰκουμενικῶν συνόδων αἰρετικῶν, οἱ ὅποιοι κατέλυον ὄχι μόνον τό μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας, ἀλλὰ καί τό μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας (κανόνες Ζ΄ τῆς Β΄ καί ἸΕ΄ τῆς Πενθέκτης Οἰκουμενικῆς συνόδου), καίτοι οἱ ΜΣΤ΄, ΜΖ΄, ΜΘ΄ Ἀποστολικοὶ κανόνες ἀπέρριπτον ὡς ἀνυπόστατον πᾶν Βάπτισμα τελεσθὲν ὑπὸ αἰρετικῶν. Ἐπομένως, ἡ Ἐκκλησία, ὡς ἡ πηγὴ τῶν ἱ. κανόνων, ὄχι μόνον δέν δεσμεύεται ὑπὸ τοῦ γραμματος αὐτῶν, ἀλλὰ ἔχει καί τήν ἀπόλυτον αὐθεντίαν νά ἐρμηνεύῃ τό πνεῦμα αὐτῶν κατά τὰ αἰτήματα ἢ τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας ἐκάστης ἐποχῆς, χωρὶς νά θίγῃ τό κῦρος τῶν ἐρμηνευομένων ἱ. κανόνων.

Αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰ ἐκτός τῶν κανονικῶν ὁρίων αὐτῆς μορφούμενα ἐκκλησιαστικά σώματα ἠξιολογήθησαν πάντοτε κατ' ἀναφοράν πρὸς τό μυστή-

ριον τοῦ Βαπτίσματος καί ἐλειτούργησαν πάντοτε κατ' ἀναφοράν πρὸς τό μυστήριον τῆς θείας *Εὐχαριστίας*, τῶν κατ' ἐξοχὴν δηλαδή μυστηρίων τῆς ἐνότητος καί τῆς κοινωνίας τῶν μελῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος πρὸς ἄλληλα καί πρὸς τὴν θεϊαν κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ διαβάθμισις τοῦ κύρους τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελουμένου Βαπτίσματος (*ἀνυποστάτου, ἐγκύρου, ἐνεργοῦ*) προσδιώριζε κατὰ κανόνα ὄχι μόνον τὸν *χαρακτηρισμὸν* αὐτῶν κατ' ἀναφοράν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν (*αἵρεσις, σχίσμα, παρασυναγωγή* κλπ.), ἀλλὰ καί τὸν τρόπον ἐπιστροφῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν (*ἀναβαπτισμός, ἀναμυρισμός, λίβελλος πίστεως*). Οὕτω, τό κῦρος τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελουμένου Βαπτίσματος ἀντιμετωπιζέτο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κατὰ μὲν τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν ἐκ τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς *κανονικῆς ἀκριβείας* πρὸς ἀποτροπὴν τῆς παραπλανήσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας (*ἄκυρον ἢ καὶ ἀνυπόστατον*), ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετωπιζέτο διὰ τῆς ἐπεικουῦς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῆς *ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας* πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς ἐνότητος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος (*ὑποστατὸν καὶ ἔγκυρον*).

Εἶναι εὐνόητον ὅτι αἱ δι' ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν συνόδων καί διὰ τῆς μακροαίωνος ἐκκλησιαστικῆς πράξεως κατοχυρωθεῖσαι κανονικαί αὐταί διακρίσεις ἐπηρέαζον ἀμέσως ἢ ἐμμέσως τὴν ἔναντι αὐτῶν στάσιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐνδιάμεσον περίοδον, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἀνελαμβάνοντο ἢ ἐνεθαορρύνοντο πρωτοβουλία ἢ ἐπαφαί μετὰ πάντων τῶν ἀπεσχισμένων, ἰδίᾳ δέ μετὰ τῶν ἐγγύτερον τῇ Ἐκκλησίᾳ εὐρισκομένων αἰρετικῶν καί μετὰ τῶν σχισματικῶν. Αἱ ἐκκλησιαστικαί αὐταί πρωτοβουλία, καίτοι ἀπέρρεον ἐκ τῆς ὀφειλετικῆς μερίμνης διὰ τὴν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἠδύναντο νά προκαλέ-

σουν, ιδία εις περιόδους όξυτάτων θεολογικών αντιπαράθεσεων, άνεπιθυμήτους συγχύσεις μεταξύ τών πιστών ώς πρός τά όρια τής διακρίσεως μεταξύ τής όρθοδοξίας τής πίστεως και τών αίρετικών παρεκκλίσεων, πολλῶ δέ μᾶλλον όταν αί πρωτοβουλίαί αυταί ένεντάσσοντο εις τήν λειτουργικήν ζωήν τής Έκκλησίας. Ούτως, εις τάς όξυτάτας άρειανικάς έρίδας του Δ' αιώνας ή διάκρισις μεταξύ τής όρθοδοξίας και τής αίρέσεως κατηγοείτο και διά τής άπλης προσθήκης εις τόν όρον «όμοούσιος» του Συμβόλου τής Νικαίας ένός *ιῶτα*, ήτοι διά τής αντικαταστάσεως του όρου τούτου υπό του προσφιλοϋς εις τούς άρειανόφρονας όρου «όμο(ι)ούσιος», αλλά τό παρεμβαλλόμενον *ιῶτα* συνέχεε πλήρως τήν όρθοδοξίαν μετά τής άρειανικής αίρέσεως. Ό κίνδυνος λοιπόν παραπλανήσεως τών άπλων πιστών υπό τών άρειανοφρόνων κληρικών ήτο προφανής, διό και καθίστατο πλέον έπιτακτικώτερα ή υπό τής έκκλησιαστικής ιεραρχίας *αύστηρά λειτουργική διάκρισις* του όρθοδόξου έκκλησιαστικού σώματος από τών ποικιλωνύμων άρειανικών ομάδων.

Πράγματι, κατά τόν Δ' αιώνα, ή μέν *θεία λειτουργία ήτο διά πάντας ή αυτή, άλλ' οί τελετουργοί αυτης ένηλλάσσοντο συνήθως*, κατά τήν προτίμησιν δέ τών άρειανοφρόνων αυτοκρατόρων έπεβάλλοντο εις τάς τοπικάς Έκκλησίας οί όμόφρονες αυτοίς έπίσκοποι ή λοιποί κληρικοί, καθηρημένοι ή μή, ώς λ.χ. οί ύποστηρικταί του Άρειου έπίσκοποι και ό ίδιος ό Άρειος. Συνεπώς, ή υπό τής κανονικής παραδόσεως *αύστηρά άπαγόρευσις τής συλλειτουργίας τών όρθοδόξων μετά αίρετικών* ήθετείτο όχι μόνον υπό τών άπλων πιστών, αλλά και υπό όρθοδόξων κληρικών, οί όποιοι, ώς είδομεν, υπέκυπτον εις τάς πιέσεις τής φιλοαρειανικής πολιτικής του αυτοκράτορος και τών διοικητικών όργάνων τής αυτοκρατορίας. Η συστηματική λοιπόν προσπάθεια τών άρειανοφρόνων διά

τήν μεταφοράν τῶν συγχύσεων εἰς τήν θεῖαν λειτουργίαν, εἰς τήν ὁποίαν προϋποτίθεται ἡ κοινή ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἐξηγεῖ τήν αὐστηρότητα τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καί τῶν κανόνων τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου διά πᾶσαν ἀυθαίρετον παρέκκλισιν τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν καί λαϊκῶν.

Οὕτως, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ ΜΕ΄ Ἀποστολικοῦ κανόνος εἰς τοὺς ὀρθοδόξους κληρικούς νά «*συνεῦχωνται*» μετά αἰρετικῶν ἢ νά ἐπιτρέπουν εἰς αἰρετικούς κληρικούς νά ἐνεργοῦν ἱερατικήν πράξιν εἰς ὀρθόδοξον προφανῶς ναόν, ἐμπεριεῖχε καί τήν ἀπαγόρευσιν τῶν αὐτῶν ἐνεργειῶν ὑπό ὀρθοδόξων εἰς ναοὺς αἰρετικῶν, διότι ἡ πολλαπλῆ διάσπασις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος εἰς πολλάς αἰρετικές ομάδας διά παραλλήλων ἱεραρχιῶν συνωδεύετο ὑπό τῆς βιαίας καταλήψεως τῶν ἱερῶν ναῶν. Οὕτως, οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Κπόλεως δέν εἶχον ἴδιον ναόν διά τὰς λατρευτικές ἐκδηλώσεις αὐτῶν κατά τήν μετάβασιν τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου εἰς τήν πόλιν (379), διότι πάντες οἱ ναοί εἶχον παραχωρηθῆ εἰς τοὺς ἀρειανόφρονας, διό καί ὠργάνωσε τήν λειτουργικήν σύναξιν τῶν ἐλαχίστων ὀρθοδόξων ἐν συγγενικῷ ἰδιωτικῷ οἴκῳ. Πράγματι, ὁ ἅγιος Γρηγόριος εὔρεν εἰς τήν Κπολιν ἐλάχιστους ὀρθοδόξους πιστούς, ἀφοῦ ἡ τέλεσις τῆς αὐτῆς θείας λειτουργίας ὑπό τῶν ὀρθοδόξων καί τῶν αἰρετικῶν καθιστοῦσε ἀσαφῆ ἢ καί ἀδιόρατα καί τά θεολογικά ὄρια τῆς διακρίσεως αὐτῶν. Ἄλλωστε, αἱ πηγαί τοῦ Δ΄ αἰῶνος ἐπιβεβαιοῦν ὅτι οἱ κατέχοντες τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τῶν πόλεων αἰρετικοί ἐχρησιμοποιοῦν αὐτούς διά τήν ἐπιβολήν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους πιστούς τῆς αἰρέσεως αὐτῶν, ἐπίεζον δέ διά ποικίλων τρόπων καί τοὺς ὀρθοδόξους κληρικούς νά συμμετέχουν εἰς τὰς λατρευτικές ἐκδηλώσεις αὐτῶν, διό καί ὁ ΛΓ΄ κανὼν καί οἱ συναφεῖς πρὸς αὐτόν ΣΤ΄, Θ΄ καί ΛΒ΄ κανόνες τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ συνόδου ἀπηγόρευσαν τήν

συμμετοχήν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις τῶν αίρετικῶν διὰ ποιμαντικούς λόγους.

Ἡ ἐπικέντρωσις λοιπόν τῆς προσηλυτιστικῆς προπαγάνδας τῶν ὑποστηριζομένων ὑπό τῆς κρατικῆς ἐξουσίας πανισχύρων αίρετικῶν εἰς τοὺς ἱερούς ναοὺς καὶ τὰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις κατέστησαν ἐπιτακτικώτεραν τὴν ἐπικέντρωσιν καὶ τῆς ποιμαντικῆς μερίμνης εἰς τὴν αἰσθητοτέραν ἀπαξίωσιν τῶν αίρετικῶν εἰς τὸν ἱερόν ναόν καὶ τὰς ἐν αὐτῷ λατρευτικάς ἐκδηλώσεις αὐτῶν ἅφ' ἑνός μὲν διὰ τῆς ἀπορρίψεως τοῦ κύρους τοῦ ὑπ' αὐτῶν τελεσθέντος Βαπτίσματος, ἅφ' ἑτέρου δέ διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως τόσον τῆς συλλειτουργίας τῶν ὀρθοδόξων κληρικῶν μετὰ τῶν αίρετικῶν κληρικῶν, ὅσον καὶ τῆς συμμετοχῆς ἢ συνεκκλησιασμοῦ τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν εἰς τὰς λατρευτικάς ἐκδηλώσεις τῶν αίρετικῶν πρὸς πρόληψιν ἢ ἀποτροπὴν τῆς παραπλανήσεως αὐτῶν. Εἶναι ὅμως πολὺ χαρακτηριστικόν ὅτι ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἱερῶν ναῶν ἀπὸ τοὺς ἐμμένοντας εἰς τὰς αίρέσεις αὐτῶν αίρετικούς, κατ' ἐφαρμογὴν τοῦ ἐπιβαλόντος τὴν πίστιν τῆς Νικαίας διατάγματος τοῦ Μ. Θεοδοσίου (380), καὶ ἡ ἀπόδοσις αὐτῶν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἐξουδετέρωσαν πλήρως τὰ ἐρείσματα τῶν ἀρειανοφρόνων. Οὕτω, μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἱερῶν ναῶν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τὰ αὐστηρά ποιμαντικά κριτήρια τῆς κανονικῆς ἀκριβείας τῶν Ἀποστολικῶν κανόνων καὶ τῶν κανόνων τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου διὰ τὸ κῦρος τοῦ Βαπτίσματος ἢ διὰ τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς αίρετικούς ὑποκατεστάθησαν διὰ τῶν ἐπιεικῶν κανονικῶν κριτηρίων τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἀποδυναμωθέντων πλέον αίρετικῶν, ὡς τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν ἐπιεικῶν κριτηρίων τοῦ κανόνου Ζ' τῆς Β' Οἰκουμενικῆς συνόδου (381).

Ἐπὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ὁ ΜΕ' Ἀποστολικὸς κανὼν καὶ ὁ ΛΓ' κανὼν τῆς Λαοδικείας ἔχουν ἀναλογικὴν μό-

νον ἀναφοράν εἰς τό σύγχρονον ζήτημα τῶν σχέσεων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν διὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν καὶ μόνον εἰς τὴν περιπτώσιν «συλλειτουργίας», διό καὶ ἐφαρμόζονται σήμερον κατὰ τό σαφές πνεῦμα καὶ ὄχι βεβαίως κατὰ τό ἀσαφές γράμμα αὐτῶν, διότι οἱ ὡς ἄνω κανόνες:

Πρῶτον, ἀνεφέροντο εἰς ἐπισήμως κατεγνωσμένους ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας αἰρετικούς, ἐνῶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ, οἱ Παλαιοκαθολικοὶ, οἱ Ἀγγλικανοὶ καὶ οἱ Προτεστάντες δὲν ἔχουν καταδικασθῆ ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως ὡς αἰρετικοί, κατὰ προφανῆ ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας καὶ ἐπ' ἐλπίδι ἀποκαταστάσεως τῆς μετ' αὐτῶν ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, διό καὶ εἶναι ἀβάσιμοι οἱ ὑπὸ τινῶν ἀποδιδόμενοι εἰς αὐτοὺς χαρακτηρισμοὶ ὡς αἰρετικῶν, ἀφοῦ μόνον ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ χαρακτηρίζη δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως τὰ ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς ὑφιστάμενα χριστιανικά σώματα ὡς αἰρετικά ἢ ὡς σχισματικά.

Δεύτερον, κατεδίκαζον ἀνθαιρέτους μονομερεῖς ἐνεργείας ὠρισμένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων κατὰ παρέκκλισιν ἐκ τῆς κανονικῆς τάξεως καὶ ἄνευ προηγουμένης συνοδικῆς ἐγκρίσεως, ἐνῶ ἡ συμμετοχὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν προητοιμάσθη ἐπὶ πολλὰς δεκαετίας καὶ ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ὡς ὑπηρετοῦσα τὰ καλῶς ἐννοούμενα συμφέροντα αὐτῶν ἐν καιροῖς χαλεποῖς, διό καὶ ὑπεστηρίχθη ὁμοφώνως ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων (1961, 1964, 1968), ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν Προσυνοδικῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων (1976, 1982, 1986).

Τρίτον, ἀφεώρων κυρίως εἰς τοὺς ἀδιαλλάκτως ἐμμένοντας εἰς τὴν αἵρεσιν αὐτῶν αἰρετικούς, οἱ ὁποῖοι οὐδεμίαν ἐπεδείκνυον διάθεσιν διαλόγου μετὰ τῆς Ἐκκλη-

σίας διά τήν ἄρσιν τῶν αἰτίων τῆς ἀποκοπῆς αὐτῶν ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, ἐνῶ καταστατική ἀρχή τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως εἶναι ἡ δημιουργία τῶν καταλλήλων προϋποθέσεων διά τήν προώθησιν τόσον τοῦ πολυμεροῦς, ὅσον καί τῶν διμερῶν Θεολογικῶν Διαλόγων πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος, ἐναντίον τῆς ὁποίας στρέφονται κυρίως οἱ ἐπικαλούμενοι προσχηματικῶς ἢ ἀκρίτως τούς ὡς ἄνω κανόνες.

Τέταρτον, οἱ αἰρετικοὶ τῶν ὡς ἄνω κανόνων ἔδρων ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν καί ὡς ἐπισήμως κατεγνωσμένοι ἦσαν γνωστοί τοῖς πᾶσιν, ἐνῶ ἡ χιλιετής περίου ἀποξένωσις τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀνατολῆς καί Δύσεως ἐπεβαρύνθη διά τῆς ἀφιλαδέλφου προσηλυτιστικῆς προπαγάνδας τῆς παπικῆς Οὐνίας καί τῶν προτεσταντῶν Μισσιοναρίων εἰς τό δοκιμαζόμενον σῶμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, διό καί ἡ ὑποστήριξις τοῦ ἰσοτίμου καί ἐποικοδομητικοῦ θεολογικοῦ διαλόγου ἔχει ἀνάγκην τῶν διακριτικῶν ἢ καί ἐπισήμων ἐπαφῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, καίτοι αὐταὶ ἐνοχλοῦν τούς αὐτοκλήτους προστάτας τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος.

Πέμπτον, ἡ Ὁρθοδοξία διά τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς εἰς τό Π.Σ.Ε. καί διά τῶν ἐπισήμων διμερῶν θεολογικῶν διαλόγων μετὰ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν καί Ὁμολογιῶν ὄχι μόνον οὐδόλως ἐξημιώθη, ἀλλ' ἀντιθέτως προέβαλλε πάντοτε διά τῆς ὀφειλομένης συνεπειᾶς καί ὑπευθυνότητος τὰ διαχρονικά κριτήρια τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως εἰς τόν χριστιανικόν κόσμον τῆς Δύσεως, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώρισε ἐπισήμως τό θεολογικόν βάθος τῆς πατερικῆς παραδόσεως, τῆς λειτουργικῆς ἐμπειρίας καί τῆς ἀσκητικῆς πνευματικότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὡς συνάγεται καί ἐκ τῶν Διαταγμάτων τῆς Β' Βατικανῆς συνόδου (1962-1965) *Περί Ἐκκλησίας* (*Lumen gentium*) καί *Περί Οἰκουμενισμοῦ* (*Unitatis redintegratio*).

Ἐκτον, τὰ κοινὰ θεολογικά κείμενα τῶν Διαλόγων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, τῶν ἀντιχαλκηδονίων Ἀρχαίων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, τῶν Ἀγγλικανῶν, τῶν Λουθηρανῶν καί τῶν Μετερρυθμισμένων, προβάλλουν τάς ἐπί τῶν κρισίμων θεμάτων καθιερωμένας θέσεις τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, ὡς ἐπίσης καί τὰ σημεῖα διαφωνίας αὐτῆς ἐπί τῶν θέσεων τῶν ἑτεροδόξων, οἱ ὁποῖοι ἐνίσχυσαν τό ἐνδιαφέρον αὐτῶν διά τήν πατερικήν παράδοσιν καί τήν ὀρθόδοξον θεολογίαν, καί

Ἑβδομον, ἡ συμμετοχή τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τήν Οἰκουμενικήν κίνησιν ὑπῆρξε πολλαπλῶς καί ποικιλοτρόπως ἐπωφελῆς διά τήν μεγάλην ἀνά τόν κόσμον Ὁρθόδοξον Διασποράν, ἡ ὁποία ὑπεστηρίχθη ὑπό τῶν ἑτεροδόξων ὄχι μόνον διά τήν ἄμεσον ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος τῶν λατρευτικῶν κέντρων καί τῶν ποικίλων πρακτικῶν ἀναγκῶν τῶν νεοσυστάτων ὀρθοδόξων κοινοτήτων, ἀλλά καί διά τήν προβολήν τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως εἰς τά ἑτερόδοξα περιβάλλοντα, ἰδίᾳ δέ τῆς ἀρρήκτου συζυγίας τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως πρός τήν λειτουργικήν ἐμπειρίαν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Οὕτω, διά τῆς ὀρθοδόξου Διασπορᾶς κατέστη λαμπροτέρα ἡ ἀκτινοβολία τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τόν χριστιανικόν κόσμον τῆς Δύσεως καί σημαντικώτερα ἡ συμβολή τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας εἰς τούς πολυμερεῖς ἢ διμερεῖς διαλόγους διά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, διότι ἡ προσέλευσις τῶν ἑτεροδόξων εἰς τήν θεϊάν λειτουργίαν τῶν ὀρθοδόξων ἐνοριῶν τῆς περιοχῆς προσέφερεν αὐτοῖς αἰσθητοτέραν τήν εἰκόνα τῆς μυσταγωγικῆς σχέσεως τῆς λειτουργικῆς ἐμπειρίας πρός τήν καθ' ὅλου πνευματικήν ζωήν τῶν ὀρθοδόξων.

Συνεπῶς, ἡ Ἐκκλησία, ἐν τῇ ὀφειλετικῇ μητρικῇ μερίμνῃ αὐτῆς διά τά ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς ἀπεσχισμένα μέλη, προσεύχεται ἀδιαλείπτως διά τήν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τήν ἐνότητα τοῦ ὅλου ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί ἀσκεῖ

πᾶσαν συνεπῆ πρὸς τὴν σωτηριώδη ἀποστολὴν αὐτῆς ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν διὰ τὴν διατήρησιν ἀνοικτῆς τῆς ὁδοῦ τοῦ ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου πρὸς διευκόλυνσιν τῆς προσελεύσεως αὐτῶν εἰς τὴν κοινὴν εὐχαριστιακὴν Τράπεζαν, εἰς τὴν ὁποίαν τελεσιουργεῖται τό ὅλον μυστήριον τῆς ἐν Χριστῷ θείας οἰκονομίας διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Τό μητρικόν φίλτρον ἀγάπης τῆς Ἐκκλησίας διὰ πάντα τὰ μέλη αὐτῆς, ἰδίᾳ δέ διὰ τὰ ἀπεσχισμένα ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς, συνδέει τὴν ἄσκησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας πρὸς τὴν σωτηριολογικὴν ἀποστολὴν αὐτῆς διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δι' ἧς τὰ ἀσθενῆ θεραπεύονται καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦνται, διό καὶ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ ταύτῃ δέν χωροῦν ἄκριτοι ἢ ἀλαζονικαὶ ἐπικρίσεις κατὰ τῶν ἑτεροδόξων διὰ τὴν ἱκανοποίησιν ξένων πρὸς τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας ἰδιοτελῶν ἢ ἄλλων σκοπιμοτήτων. Οὕτως, ἡ Ἐκκλησία, ὄχι μόνον δέν «μισεῖ» ἢ «περιφρονεῖ» τοὺς ἑτεροδόξους, ἀλλὰ πᾶν τοῦναντίον βιοῖ συνεχῶς ὡς *τραυματικὴν ἐμπειρίαν* εἰς τὴν σάρκα αὐτῆς τὴν ἀπόσχισιν αὐτῶν, διό καί, ἀδιαλείπτως προσευχομένη ὑπὲρ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως, ἀνταποκρίνεται πάντοτε προθύμως εἰς πᾶσαν πρότασιν ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου διὰ τὴν ἐνότητα. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν αὐτὴν, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καίτοι καταδικάζει ἀπεριφράστως τὴν χρησιμοποίησιν ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων τῆς θείας λειτουργίας διὰ τὴν παραπλάνησιν τῶν ὀρθοδόξων πιστῶν, ἐν τούτοις, κατὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῶν προαναφερθέντων σχετικῶν κανόνων (Ι', ΙΑ', ΜΕ', ΜΣΤ', ΞΔ' Ἀποστόλων, ΣΤ', Θ', ΛΑ', ΛΒ', ΛΓ' Λαοδικείας, Θ' Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας κ.λπ.), ὄχι μόνον δέχεται τὴν παρουσίαν ἑτεροδόξων εἰς τὴν ὀρθόδοξον θεῖαν λειτουργίαν, ἀλλὰ θεωρεῖ καὶ αὐτονόητον τὴν μετ' αὐτῶν *κοινὴν προσευχὴν* εἰς τόν διάλογον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

7389

Σελιδοποίηση - Έπιμέλεια - Έκτύπωση:
ΦΙΛΙΠΠΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ Α.Ε.

ΤΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Τό Πατριαρχικόν Ἴδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν ιδρύθηκε μέ Πατριαρχικό Σιγίλλιο τό 1965 ἀπό τόν ἀοίδιμο Οἰκουμενικό Πατριάρχη Ἀθηνᾶγορα καί ἀποτελεῖ Θεολογικό Ἐπιστημονικό Ἴδρυμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἄρχισε νά λειτουργεῖ, ἔπειτα ἀπό τήν ἀναγκαία προετοιμασία, τόν Ἰανουάριο τοῦ 1968, φιλοδοξώντας νά συμβάλει στήν καλλιέργεια «τοῦ καλλικάρπου δένδρου τῆς πατερικῆς σοφίας», μέ στόχο τήν ἔρευνα, τή μελέτη καί τή σπουδή τῶν συγγραμμάτων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Στίς δραστηριότητές του περιλαμβάνονται ἐπίσης ἡ ὀλοκλήρωση τῆς φωτογράφησης τῶν χειρογράφων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, καθῶς καί ἡ φωτογράφηση τῶν χειρογράφων ἄλλων μοναστικῶν καθιδρυμάτων καί βιβλιοθηκῶν, ἡ συλλογή διαφανειῶν (slides) μικρογραφιῶν τῶν χειρογράφων, ἡ συνέχιση τῆς ἔκδοσης τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ «Κληρονομία», ἡ ἔκδοση ὀρισμένων σειρῶν θεολογικῶν δοκιμῶν καί μελετημάτων, λειτουργικῶν κεμένων καί ἐγχειριδίων ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, καθῶς καί ἡ διοργάνωση συνεδριῶν, διαλέξεων καί μαθημάτων, σέ συνεργασία μέ ἐπιστημονικούς φορεῖς καί προγράμματα ἐρευνῶν.

Γιά τήν ἐπιτέλεση τοῦ πολυσχιδοῦς αὐτοῦ ἔργου του καί τήν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν του, τό Ἴδρυμα στηρίζεται σχεδόν ἐξ ὀλοκλήρου στήν οἰκονομική ἐνίσχυση πού προέρχεται ἀπό ἐπίσημους φορεῖς καί ἰδιῶτες, καθῶς καί στίς προσφορές τῶν φίλων του.

Τό Π.Ι.Π.Μ. διοικεῖται ἀπό ἑπταμελές Διοικητικό Συμβούλιο, τοῦ ὁποῖου ἡ θητεία εἶναι τριετής. Τό Διοικητικό Συμβούλιο τελεῖ ὑπό τήν ἐποπτεία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καί τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου εἶναι Μητροπολίτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὀριζόμενος ἀπό τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη καί τήν Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδο, Ἀντιπρόεδρος εἶναι ὁ ἐκάστοτε Ἡγούμενος τῆς κεμένης στήν Θεσσαλονίκη Ἱερᾶς Πατριαρχικῆς καί Σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῶν Βλατάδων, στούς χώρους τῆς ὁποίας στεγάζεται καί λειτουργεῖ τό Π.Ι.Π.Μ. καί ἕνα ἀπό τά ἑπτὰ μέλη εἶναι καί ὁ Διευθυντής του. Τά ἄλλα τέσσερα μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, εἶναι ἔγκριτοι παράγοντες τοῦ ἐπιστημονικοῦ, κοινωνικοῦ καί ἐπιχειρηματικοῦ κόσμου τῆς Θεσσαλονίκης.

ISBN 978-960-8062-19-1